

İNTERNET BANKACILIĞI VE BANKALARIN HUKUKİ
SORUMLULUKLARI

Eyyup Ensar CEYLAN
111692019

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLİŞİM VE TEKNOLOJİ HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Yrd. Doç. Dr. Leyla KESER BERBER

2013

İNTERNET BANKACILIĞI VE BANKALARIN HUKUKİ
SORUMLULUKLARI

INTERNET BANKING AND BANK'S LEGAL LIABILITIES

Eyyup Ensar CEYLAN
111692019

Yrd. Doç. Dr. Leyla KESER BERBER

:

Yrd. Doç. Dr. Nilgün BAŞALP

:

Yrd. Doç. Dr. Bülent ÖZEL

:

Tezin Onaylandığı Tarih

: 26.08.2013

Toplam Sayfa Sayısı

: 105

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) İnternet Bankacılığı
- 2) Elektronik Bankacılık
- 3) Bankaların Sorumluluğu
- 4) İnternet ve Hukuk
- 5) Bilişim ve Bankacılık

- 1) Internet Banking
- 2) Electronic Banking
- 3) Liability Of The Banks
- 4) Internet and Law
- 5) Informatics and Banking

ÖZET

İnternet bankacılığı kısaca, günümüzde fiziksel şubelerden yapılan bankacılıkla ilgili bütün işlemlerin internet üzerinden gerçekleştirilmesidir. Teknolojideki baş döndürücü hızlı gelişmeler ile birlikte internet bankacılığında, bankanın sunacağı hizmetlerden 7/24 yararlanmayı getirmiştir. Buna bağlı olarak bankacılık sektörü Bilgi Teknolojilerini geliştirmek için büyük yatırımlar yapmış ve alternatif dağıtım kanalları sunarak, geleneksel şube bankacılığı yerine, internete dayalı elektronik bankacılık aracılığı ile yapmaya başlamışlardır. Fiziki olarak paranın mümkün olduğundan az el değiştirmesi ve bankacılık sektöründeki yeni uygulamalar sadece finansal alanla sınırlı kalmayıp, teknik alandaki gelişmeden yararlanmada sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır. Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu bu olumlu gelişmelere rağmen, finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat alt yapısının henüz tam olarak oluşturulmaması gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, internet ve internet bankacılığının tarihi ve gelişimi ile birlikte finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulanması ve kurumsallaşmasında ortaya çıkan bilişim suçları ile ilgili ülkemizdeki yasal düzenlemeler araştırılarak, mevcut yasal düzenlemelerin yeterliliği ve yasalara göre bankaların hukuki sorumlulukları anlatılmıştır. Çalışma sonunda internet bankacılığı hizmetini veren bankaların gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan güvenlik sorunlarına karşı bilgisayar teknolojileri açısından ve yasal alt yapının oluşturulması açısından teknolojik ve hukuki çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bağlamda, bankaların internet bankacılığı uygulamaları hakkında üzerinde durmaları gereken konularda ve Yargı sisteminin de yönlendirmesi ile ışık tutabileceği düşünülmektedir.

ABSTRACAT

In short terms, internet banking is carrying out all kinds of banking transactions via internet. With the head spinning developments in technology, internet banking brought the ability to benefit from the banking services 24/7. With this regard, banking sector made major investments to develop Information Technologies and instead of traditional branch banking, provide services via internet based electronic banking by supplying alternative distribution channels. In this respect as few physical transactions as possible of the money and recent applications in banking sector are not limited to the financial field, but, also benefiting from technical developments reached to a significant amount. Despite the positive effects of such technological development and re-generation of banking, the lack of coordination between state organs during application and institutionalization of financial techniques and products, emerged problems such as failing to build a complete regulative background until today.

Under the scope of this study, in addition to the historical background of internet and internet banking, the legal regulations regarding cyber-crimes occurred as a result of application and institutionalization of financial techniques and products, and the sufficiency of the current regulations and the legal liability of banks in this respect are examined,. In the conclusive part of the this study, suggestions of technical and legal solutions with respect to the computer technologies for the security problems -that are occurred as a result of developing technology- of the banks providing internet banking service, and in order to constitute a legal background are listed. In this respect, it is considered that this study will guide the banks on subjects the banks will have to consider with regards to internet banking applications as well as the Judicial system.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında sonsuz yardımları için değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Leyla KESER BERBER'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca sevgili eşim Parvaneh ve bu günlere gelmemdeki büyük emeklerinden dolayı aileme şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR CETVELİ.....	viii
KAYNAKÇA VE ELEKTRONİK AĞ ADRESLERİ.....	ix
TABLO LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK

1.1. GENEL OLARAK BANKACILIK	4
1.1.1. Bankacılığın Tarihi	5
1.1.1.1.1980 Öncesi.....	14
1.1.1.2.1980-1999 Arası Dönem	18
1.1.1.3.1999 Sonrası Dönem	26
1.1.2. Bankacılık Çeşitleri	32
1.2. İNTERNET BANKACILIĞI	34
1.2.1 İnternet Bankacılığının Tanımı ve Tarihçesi	36
1.2.2. Elektronik Paranın Gelişimi ve Türkiye'deki Teknolojik Gelişmelerin Yasal Düzenlemeleri	44
1.2.2.1. Merkez Bankasının İnternet Bankacılığı İle ilgili Yasal Düzenlemeleri	53
1.2.2.1.1. Merkez Bankasının E-Ödeme Sistemleri ve E-Para İle ilgili Yasa Tasarıları	59
1.2.2.2. BDDK'nun İnternet Bankacılığı İle ilgili Yasal Düzenlemeleri	61
1.2.2.2.1. Biyometrik Yöntemler	67
1.2.2.2.2. BDDK'nun Konu İle İlgili Tebliğleri	68

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET SUÇLARI ve BANKALARIN HUKUKİ SORUMLULUKARI

2.1. YASALARA GÖRE BANKALARIN SORUMLULUĞU	69
2.1.1. Bankalar Kanununda Bankaların Sorumlulukları	69
2.1.2. Türk Ticaret Kanununda Bankaların Sorumlulukları	74
2.1.3. Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Bankaların Sorumlulukları	76

2.1.4. Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun Tasarısı	79
2.2. BİLGİ İŞLEM ALANINDAKİ TEKNOLOJİK YENİLİKLER VE BANKALARIN SORUMLULUKARI	81
2.2.1. İnternet Suçları ve Teknolojik Önlemler	81
2.2.2. Bankalar ve Teknolojik Gelişmeler.....	86
2.2.3. Teknolojik Gelişmeler ve Hukuki Sorumluluk	92
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İNTERNET BANKACILIĞINDA YAŞANAN SORUNLARA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
3.1. BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİ AÇISINDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	95
3.2. YASAL ALT YAPININ OLUŞTURULMASI AÇISINDAN HUKUKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	99
SONUÇ	103

KISALTMALAR CETVELİ

ATM	:	Automatic Teller Machine
AB	:	Avrupa Birliği
BIS	:	Uluslararası Ödemeler Bankası Kuruluşu
BK	:	Borçlar Kanunu
BDDK:		Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
EFT	:	Elektronik Fon Transferi
ECB	:	Avrupa Merkez Bankası
FSEK	:	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GSMH:		Gayri Safi Milli Hasıla
IB	:	İnternet Bankacılığı
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
ISS	:	İnternet Servis Sağlayıcı
IBDR	:	Dünya Bankası
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
M.Ö.	:	Milattan Önce
RTGS	:	Gerçek Zamanlı Ödeme Sistemi
SPK	:	Sermaye Piyasası Kanunu
SWİFT:		Dünya Bankalar Arası İletişim Kurumu
SSL	:	Güvenli Soket Katmanı
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TKHK	:	Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanun
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB:		Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
WOIP	:	İnternet Protokolü Üzerinden İletişim

KAYNAKÇA VE ELEKTRONİK AĞ ADRESLERİ

K. Batu Tunay, Mustafa Uzuner ve Adnan Yiğit, Türkiye’de Kamu Bankacılığı ve Sektör Üzerindeki Etkileri, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları:7, 1997, s.7

Ramazan Geylan, Ticari Banka Yönetimi Ve Türk Ticari Bankalarının Temel Sorunları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:86, İİBF Yayınları No:22, 1985, s.4

Halil Çivi, Türkiye’de Bankacılık; Teori, Uygulama Ve Sonuçları, Ankara: Fon Matbaası Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No:1, 1985, s.19

Hikmet Urgancı, Para Ve Banka, Ankara: Önder Matbaası, 1982, s.49-50

Burhan Ulutan, Bankacılığın Tekamülü, Ankara, 195, s.74

Cem Alper, “Yaşamak İçin Teknoloji Şarttır: Bankacılıkla Teknoloji İçişe” Active Dergisi, 1999, Ağustos 1,
http://www.makalem.com/search/article/details.asp?narticle_id=311, erişim tarihi: 17/06/2013

Haydar Kazgan vd., Osmanlı’dan Günümüze Türk Finans Tarihi, II.Cilt, İMKB Yayını, İstanbul, 1999, s.404,405.

Burçak Tülay ve Ebru Gökgönül, ‘1980 Yılında Var Olan Bankaların 1990 - 1997 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması’, Bankacılar Dergisi, Sayı 28, TBB, Mart 1999, s.47

TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisi’ne Etkileri, Mayıs 2002, s.13.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>, erişim tarihi: 17/06/2013

Sudi Apak Ve Aykut Tavşancı, Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişimi Ve Ekonomi Politikaları İle Uyumu, Maliye Ve Finans Yazıları Dergisi, Sayı:80, Temmuz 2008, s.51.
http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/80/sudi_apak_aykut_tavsanci_turkiyede_yabanci_bankaciligin_gelisimi_mfy80.pdf, erişim tarihi: 18/06/2013

Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, Türkiye Ekonomisi, 8.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s.474.

<http://www.nuveforum.net/769-bankacilik/81710-bankalar-bankalarin-cesitleri-turkiyede-bankacilik>, erişim tarihi: 30/04/2013

<http://www.biraz.tk/bankacilik/bankalarin-cesitleri>, erişim tarihi: 13/06/2013

Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr> erişim tarihi:30/04/2013

Basel Bankacılık Gözetim Ve Denetim Komitesi,1998

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, <http://www.tcmb.gov.tr>, erişim tarihi: 30/04/2013

Şule Şenel Tabak, Elektronik Para ve Merkez Bankacılığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Temmuz 2002

Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumundan: Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelere İlişkin Tebliği, <http://mevzuat.dpt.gov.tr/kanun/4389>, erişim tarihi: 01/06/2013

Güran Sait, Akünel Teoman, Bayraktar Köksal, Yurtcan Erdener, Kendigelen Abuzer, Beller Önder, Sözüer Bülent, İnternet Ve Hukuk, İstanbul, 2000, Superonline Workshop, s.18. vd

Sinar, Hasan, İnternet ve Ceza Hukuku, Beta, İstanbul 2001, s.41.

Mahmutoğlu, Fatih S., “Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından İnternet Süjelerinin Ceza Sorumluluğu”, İÜHFM. 2001, Cilt 59, s.1-2, s.43

Yılmaz Yazıcıoğlu, Bilgisayar Suçları, İstanbul, 1997, s.224

Levent Kurt, Bilişim Suçları, Ankara, 2005, S.141-143

Ahmet Çiftçi, Bilgisayar Ve İnternet Kullanımından Doğan Hukukî ve Cezaî Sorumluluk

Şebnem Akipek, Özel Hukuk Ve İnternet, İnet Tr 99 Kasım 1999 Hukuk Konferansı Tebliği <http://74.125.77.132/Search?Q=Cache:Usjezy-Kiu0j:İnet-tr.org.tr/İnetconf5/Tammetin/Hukuk.Html+%22%C4%B0ki+Bilgisayar+Arac%C4%B1%C4%B1%C4%9f%C4%B1yla+Kurulan+Basit+İli%C5%9fki%22&Cd=2&HI=Tr&Ct=Clnk&Gl=Tr>, erişim tarihi : 28/05/2013

Mete Özgür Falcı oğlu, Türk Hukukunda Elektronik Satım Sözleşmesi Ve Kuruluşu, Ankara, 2004, s. 160. http://www.turkhukusitesi.com/makale_1440.htm, erişim tarihi : 10/06/2013

Bilişim Suçları Hk. - Ab Uyum, <https://www.abuyum.com/assets/content/file/pdf/bilisim%20suclari.pdf>, erişim tarihi : 20/06/2013

<http://www.benimblog.com/atik77/295099/B%Ddl%Dd%De%Ddm+Su%C7ların+a+Kar%Dei+%D6nlemler.html>, erişim tarihi : 01/06/2013

Feride Bahar Işın, Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği Ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20 Eylül 2006 s.2,

M. Emin Akkılıç, Teknolojik Gelişmelerin Bankaların Dağıtım Kanallarının Yapısı Üzerine Etkileri, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları; 2005

Teknolojik Gelişmenin Türk Bankacılık Sektöründeki Pazarlama Faaliyetlerine Olan Etkisi, Kifayet Yeşil, İşletme Y.Lisans, 1995

<http://www.frmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/4236895-internet-ortaminda-hukuki-sorumluluk.html>, erişim tarihi : 15/06/2013

Sefer Oğuz, Telif Hakkı İhlallerinden İnternet Servis Sağlayıcıların Sorumlulukları, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. 2008, s. 1-2

http://www.ankara.pol.tr/sayfalar/bilgilendirme_bilisimsuclari.aspx, erişim tarihi : 10/06/2013

www.surebox.com, erişim tarihi : 13/06/2013

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.İnternet Bankacılığı/Bireysel Müşteri Rakamları	43
Tablo 2.İnternet Bankacılığı/Kurumsal Müşteri Rakamları	43

GİRİŞ

İletişim ve bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler gün geçtikçe artmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bankacılık işlemlerinde de değişimler yaşanmaktadır. İletişim imkânları bankacılık işlemlerini kolaylaştırmakla birlikte bankacılık sektörünün yapısını da değiştirmiştir. Ülkemizde faaliyet gösteren bütün bankalar faaliyetlerini internet ortamına taşıyarak müşterilerine internet üzerinden hizmet verme imkânına sahip olmuşlardır. Elektronik bankacılık, bankaların geleneksel mevduat alma ve kredi verme faaliyetleri için pazarlarını geliştirmesini sağlamıştır. Yeni ürünler, hizmetler sunmalarını ve mevcut ödeme hizmetlerini sunmada kendi rekabet pozisyonlarını güçlendirmiştir.

Ayrıca elektronik bankacılık bankaların işletme maliyetlerini azaltmaktadır. Elektronik bankacılık ve elektronik paranın devam eden gelişmesi, ulusal ve uluslararası çapta bankacılık ve ödeme sisteminin verimliliğini artırma ve bireysel işlemlerin maliyetini azaltmaya katkıda bulunmaktadır. Elektronik bankacılıktaki gelişmeler ve kullanıcıların hızla artması dolandırıcılarında yeni bir suç devrimine başlamış olduğunu göstermektedir. Günümüzde bilgisayar kavramı sadece hayatımızı kolaylaştıran bir devrim olmaktan çıkmış suç kavramı ile birlikte anılan bir araç haline de gelmiştir.

Elektronik bankacılıkta gelişmelerin yaşandığı günümüzde ortaya çıkacak risk ve sorumluluklarda incelenmelidir. Elektronik bankacılık işlemlerini gerçekleştiren kimselerin maruz kalabilecekleri çok sayıda riskten kaynaklanan yükümlülük ve sorumlulukların, tarafların menfaatlerine aykırı düşmeden belirlenmesi ve paylaştırılması gerekmektedir.

Bilişim teknolojilerinin hızlı ve baş döndürücü bir şekilde gelişmesi neticesinde ticari işletmeler elektronik ticaret yapma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu zeminin hazırlanmış olması işletmeleri internet ortamında mağaza açmaya zorlamaktadır. Bunun yanı sıra işletmeler elektronik ortamda müşterileri ile iletişimlerini

kurabilmekte, ürünlerinin reklamlarını yapabilmekte, ürünlerinin teşhirini yapabilmekte ve web üzerinde sipariş alabilmektedirler. Bu durum işletmeler için bir rekabet unsuru haline gelmiştir. Müşteriler için de işletmeler için de zaman ve mekân açısından, maliyetler açısından, etkili bir sonuç alınması açısından avantajlar içermektedir. Bankalar her zaman bilgi teknolojisine dayalı bilgi elde etmekte, işlemekte ve ürün ve hizmetleri ilgili kullanıcılara dağıtmaktadırlar. Bankalar sürekli olarak yenilik yapmak, müşterilerin isteklerini anlayıp yerine getirmek, uygun, güvenli ve faydalı hizmetler sunmaktadır.

Bankacılık sektörü bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve özellikle internetin yayılmasından önemli ölçüde etkilenmektedir. İnternet bankacılığı, hesap açma veya farklı hesaplara para transfer etme vb. bankacılık hizmetlerinin uzaktan yapıldığı dağıtım kanalını ifade etmektedir. İnternet bankacılığının istenen şekilde gelişmesinde, müşterinin bu dağıtım kanalını benimsemesi anahtardır¹.

İnternet bankacılığının yaygınlaşması, geleneksel bankacılık kanallarına göre çok fazla avantaj sağlamaktadır². Müşteri odaklılığının artması, maliyetten tasarruf, ürün yeniliği ve çeşitliliği, pazarlama ve iletişim, coğrafi bölgeye ve zamana bağlı kalınmaksızın hizmet sunmak bu dağıtım kanalının avantajlarından bazılarıdır³. Bunun yanı sıra, internet bankacılığındaki asıl avantaj, şube, personel ve kira gibi masrafların düşmesidir⁴.

Ülkemizdeki bankaların çoğunluğu ürünlerinin tamamına yakını internet üzerinden, ya tamamen bedava ya da çok cüzi tutara tüketicilerin hizmetine sunmalarına rağmen, internet bankacılığı (İB) kullanımı hala çok düşük düzeydedir. Bu bakımdan bu araştırma, Türkiye’de internet bankacılığını kullanan müşterilerin İB ile ilgili görüşlerini erişim, hizmetten memnuniyet, güvenlik, öğrenme kolaylığı ve bir yaşam tarzı olarak benimseme boyutlarında anlamak

¹ Nelson Ve Richmond, 2007

² Gan ve Clemens, 2006

³ Giannakoudi, 1999

⁴ Hernondo ve Niet, 2007

amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bilgisayar kullanabilme bilgi ve becerisindeki artış ile birlikte gelecekte internet bankacılığını tercih edenlerin sayısında artış beklenmektedir⁵. Bu çalışma sonuçlarının da internet bankacılığı kullanan müşteri sayısında artış olmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bankacılık sektörü de kar güden bir ticari faaliyet içerisinde. Dolayısıyla daha çok müşteriye ulaşmak için teknolojinin bu hızlı gelişimine ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Bankalar hazırladıkları web siteleri ile müşterilerine bilgi verebilmekte, ürünlerini pazarlama imkânı bulabilmekte ve bankacılık işlemlerinin de web üzerinden yapılabilmesini sağlamaktadırlar. Bu süreç, bankaların müşteri segmentini geliştirmekte ve sürekli karlılık için avantajlı bir zemin oluşturmaktadır.

Sektördeki banka sayısı dikkate alındığında, müşteriler bankalar için çok değerlidir. Bir rekabet unsuru olarak kullanılan web tabanı daha çok müşteriye daha iyi hizmeti verebilmenin bir avantajı olarak ortaya çıkarılmaktadır. Bankalar daha çok müşteriye daha az maliyetler ile ulaşmak ve en iyi hizmeti vermek için “internet bankacılığı” ürününü hizmete sunmuşlardır. Bu üründen daha iyi hizmeti alabilmek için de sürekli gelişimlere ayak uydurmak ve teknolojiyi yakından takip etmek zorundadırlar. Müşterilerin de avantajlarının olduğu bu ürünün geliştirilmesi ve kullanışlı hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle güvenlik endişelerini ortadan kaldıracak önlemlerin alınması ve kolay bir kullanım için kullanışlı tasarımların yapılması gerekmektedir.

⁵ Mols, 2000

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK

1.1.GENEL OLARAK BANKACILIK

Bankacılığın tam ve her türlü bankacılık faaliyetlerini içeren bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Konunun yasal yanı bir tarafa sırf ekonomik faaliyet açısından da bu konuda kusursuz bir tanım yapabilmenin güçlükleri ortadadır. Çeşitli ülke bankalarında görülen yapısal farklılıklar ve faaliyet sahalarının genişliği tanımlı güçleştirmektedir. Ayrıca kendi öz tarihsel gelişim evrimi içinde de bankacılık faaliyetlerinin giderek farklı görünümler aldığı ve karmaşık yapı kazandığını söyleyebiliriz. Bu karmaşanın en önemli nedenlerinden biri, değişen ekonomik ve teknolojik koşullara uygun olarak bankacılığın da sürekli ve hızlı bir değişim içinde olmasıdır. Bu nedenle de yaşanan her dönemde oluşan teknik ve ekonomik gelişmeler bankacılığa yeni bir yön vermiştir. Sonuç olarak oluşan her yeni yapı yeni bir tanım gerektirdiği için ortak ve kalıcı bir tanım yapmak güçleşmiştir. Bununla beraber, bankacılığın her döneminde geçerli olan bir işlevi vardır o da; finansman kapasitesi bulunan birimlerden, finansman açığı olan birimlere doğru kısa ve orta vadeli kaynak aktarmaktır. Belirtilen güçlüklerle rağmen bankayı tanımlamak mümkündür. Banka, likidite ve sermaye ihtiyacını göz önünde tutarak, mevduat kabul eden, fon toplayan ve söz konusu bu kaynakları şahıslara ve devlete (devlet tahvilleri ve hazine bonoları 1 yoluyla) kısa ve uzun vadeli kredi olarak aktaran, kâr maksimizasyonunu amaç edinmiş bir finansal araçtır⁶. Bankalar işletme olarak da nitelendirilebilir. Bankalar belirli bir sermaye ile

⁶ K. Batu Tunay, Mustafa Uzun ve Adnan Yiğit, Türkiye’de Kamu Bankacılığı ve Sektör Üzerindeki Etkileri , Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları:7, 1997, s.7

kurulmuş, belirlenen amaçlara göre örgütlenmiş, bazı hizmetleri yerine getirerek gelir sağlayan, hissedarları, borçluları ve alacaklıları olan bir işletmedir⁷.

1.1.1. Bankacılığın Tarihi

Bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı, ekonomilerde, para dediğimiz değişim aracının henüz kullanılmaya başlanmadığı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. O dönemde mallarını çeşitli tehlikelerden korumak isteyen insanlar bunları tapınaklara emanet ederlerdi. Din adamları da kendilerine emanet edilen bu varlıkları atıl tutmayıp, bir ücret karşılığı, gereksinimi olanlara ödünç vermekteydi. Böylelikle bankaların da kaynak aktarma fonksiyonu başlamıştır. Bu nedenle de tarihteki ilk bankaların tapınaklar, ilk bankacıların da din adamları olduğunu söyleyebiliriz. M.Ö. 3500 yıllarında, Mezopotamya’da Uruk’taki Kızıl tapınakta bankacılık işlemlerinin yapıldığını düşündüren tarihsel belgelerin varlığı arkeologlar tarafından ortaya konmuştur⁸.

Babil İmparatorluğu döneminde bankacılığın önemi daha da artmıştır. M.Ö. 2000’li yıllarda Babil hükümdarı Hammurabi’nin çıkarmış olduğu ünlü Hammurabi Kanunlarında tapınaklarda yapılacak borç verme işlemleri, borcun tahsil yöntemleri, alınacak faiz oranları ile rehin, ipotek ve kefalet şekillerinin düzenlendiği bilinmektedir. Eski Yunan’da bankacılık “Trapezites” denilen bankerler tarafından yapılmıştır. Site meydanlarında “trapeze” denilen yamuk biçimindeki masalar üzerinde, halkın bir araya gelip diğer yaşam koşulları yanında, ticari konuları da görüştüğü, sonra bu alışkanlıkların Roma dönemine intikal ederek, aynı tezgâhlar çevresinde para- kredi ticaretine dönüştüğü söylenmektedir⁹.

⁷ Ramazan Geylan, Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Sorunları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:86, İİBF Yayınları No:22, 1985, s.,4

⁸ Halil Çivi, Türkiye’de Bankacılık; Teori, Uygulama Ve Sonuçları, Ankara: Fon Matbaası Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No:1, 1985, s.19

⁹ Çivi, A.G.E. , s.19

Parthenon ve Apollo Tapınakları emanet kabul etmiş, para basmış ve ödünç vermişlerdir. Bankalar devlet tarafından denetlenmiştir. İlk kamu bankaları da Eski Yunan'da kurulmuştur. Bankerlerin çok yüksek faiz almaları sonucu her site bir devlet bankası kurmaya başlamıştır. İlk bankacılık krizi de Atina Sitesi'nde yaşanmıştır. Bu kriz bazı borçların affedilmesi ve paranın borçlular lehine yeniden değerlendirilmesiyle atlatılmıştır¹⁰.

Ortaçağda bir yandan yaşanan savaşlar ve siyasal dengesizlikler nedeniyle Avrupa'da ekonomik ve ticari faaliyetler yavaşlamış, bir yandan da o dönemde faizi haram sayan dinsel görüşlerin yaygınlaşmasıyla birlikte bankacılık faaliyetleri de gerileme göstermiştir. Bu nedenle de, para ve kredi işleriyle uğraşanların sayısı azalmış, yalnız Lombardlar¹⁹ ve Yahudiler bu işlerle uğraşmışlardır. Lombardlar ve Yahudiler 11. yüzyıldan itibaren faiz yasağından yararlanarak Avrupa'ya yayılmışlar ve ödünç işlerini denetimleri altına almışlardır. Her yerde aynı kaide ve hükümleri uygulamak suretiyle, ticaret ve banka işlemlerinde genellik sağlamışlardır. Bir kısım Lombard sarrafları özellikle 1290 yılından sonra güçlenerek İngiliz ve Fransız hükümetlerine büyük krediler açmışlardır¹¹.

Barselona, Cenovalı ve Venedikli bankerler topladıkları paralarla kara ve deniz ticareti yapmışlar, çağdaş ticaret bankaları gibi hesaptan hesaba ödeme yöntemini uygulamışlardır. 1500'lü yıllarda yaşanan mali kriz nedeniyle Venedikli bankerlerin tümü iflas etmiş bu olay, 1581 yılında Venedik'te Banco Della Pizza Del Rialto adlı ilk resmi bankanın kurulmasına neden olmuştur. Böylece Venedik'te özel bankacılık kalkmıştır. Venedik Cumhuriyeti sermayesi ile kurulan bankaya mevduatı kabul etme, bu mevduatı bir şahıstan diğerine aktarmasına aracı olma görevi verilmiş, ancak bankanın mevduatı kullanması yasaklanmıştır. Daha sonra Banco del Rialto, ikinci resmi banka olan Banco del

¹⁰ Günal, A.G.E. S.5

¹¹ Urgancı, Hikmet. Para ve Banka, Ankara: Önder Matbaası, 1982, s.49-50

Giro ile birleşmiş ve Venedik Bankası adını almıştır. Venedik Bankası kredi işlemleri yapmış, özellikle de gemi sahipleriyle deniz aşırı ticaretle uğraşan kişilere açtığı orta vadeli kredilerle ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur¹².

Bankacılığın asıl gelişimi 1453 İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da yaşanan rönesans ve reform hareketleri ile yeni kıtaların keşfedilmeye başlanması ve ticaretin genişlemesi; o zamana kadar geçerli olan Kilise Hukuku'nun yerini Roma Hukuku'nun almasına neden olmuştur. Böylelikle faiz yasağı ortadan kalkmış ve başta İtalya olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde bankacılık faaliyetleri önem kazanmaya başlamıştır. Yeni yerlerin keşfedilmesi, teknik buluşlar, istila ve sömürgeleşme hareketleri hem ulusal hem de uluslararası ticaretin gelişmesine neden olmuştur. Yeni Dünyanın keşfedilmesiyle Avrupa'nın ticaret merkezi İtalya'dan Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere'ye kaymıştır. Bu dönemde bankacılık ve para ticareti önemli bir yatırım alanı olmuştur. Avrupa'nın tanınmış ve zengin aileleri bu yeni kazanç yoluyla yakından ilgilenmişlerdir. O dönemin büyük zenginlerinden olan banker aileler kazançlı gördükleri her yatırım işine girmişlerdir. Bu bankerlerin ilgi duydukları yatırım alanları deniz aşırı ticaret, para basım işleri, vergi toplama, uluslararası sermaye transferi, Avrupa'da ve sömürgelerindeki maden yatakları, borsa spekülasyonlarıdır¹³.

Bu dönemin en önemli bankerleri İngiltere'de William de la Pole, Fransa'da Jacques Cover, Almanya'da Fugger'ler, İtalya'da Medici'lerdir. Bu bankerler Avrupa'da bankacılığın gelişiminde oldukça etkili olmuşlardır. Bunların ortak özellikleri siyasal iktidarla işbirliği yaparak zengin olmaları ve servetlerini bir iktidar aracı olarak kullanmalarındadır. Örneğin, Medici ailesi Floransa'da iktidara gelmiş, Vatikan'ın bankerliği yapmış, uğraşlarını Fransa ve İngiltere'ye kadar yaymıştır¹⁴.

¹² Geylan, A.G.E., s.6

¹³ Çivi, A.G.E., s.20

¹⁴ Urgancı, A.G.E., s.50

Amerika'nın keşfinden sonra, Avrupa'da kullanılan sikkelerin çok farklı değerde olması uluslararası ticareti olumsuz etkilemek gibi birtakım sorunlara yol açmıştır. Uluslararası ödemeleri düzene sokmak amacıyla 1609 yılında Hollanda'da Amsterdam Bankası kurulmuştur. Amsterdam Bankası hesaplarını "banco-florin" denen sabit kıymetli bir maden üzerinden tuttuğu için bankacılıkta önemli bir adım atmış ve Avrupa'nın en önemli bankası olmuştur. Bankanın kredi faaliyetlerinde bulunması yasaklanmış sadece mevduat kabul etme ve tediye yapma görevi verilmiştir. Banka mudilerin getirdiği sikke veya külçe altını mevduat kabul edip, bunlara karşılık olarak da mudilerine tediye bulunmuştur. Bankanın bir süre sonra çeşitli baskılar ve özel izinler nedeniyle kredi vermeye başlaması ve Fransa ile yapılan savaşta Hollanda'yı desteklemesi altın stokunun erimesine neden olmuş ve 1814 yılında banka tasfiye edilmiştir. Bu bankanın yerine ihraç yetkisine sahip Felemenk Bankası kurulmuştur¹⁵.

19. yüzyıl bankacılığının, 18. yüzyıl ve daha önceki dönemlerdeki bankacılıktan farklı bir yapıda oluşması ve gelişmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar¹⁶:

- Fransız ihtilali sonucunda ortaya çıkan milliyetçilikle ilgili düşünce akımları ve Napolyon savaşlarının ekonomide yarattığı tahribat nedeniyle; Avrupa'nın belli başlı merkezlerinde sağlam temeller üzerine kurulmuş olan resmi bankaların hemen hepsi tasfiye edilmiş, onların temelini attığı gelenekler de kaybolmuştur. 1815 yılında İngiltere ve Fransa arasında yapılan Waterloo savaşının Fransızların Avrupa hâkimiyeti ve Napolyon efsanesinin sona ermesiyle her ülkede iktisadi faaliyetler yeniden canlanmaya başlamış ve yeni bankaların kurulması gereği ortaya çıkmıştır.
- Dünyada çok büyük değişiklikler yaratmış olan sanayi devrimi, 18.yüzyılın sonlarından itibaren 40-50 sene içinde, başta İngiltere olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinin daha önceki yıllardaki tarımsal

¹⁵ Geylan, A.G.E., s.7

¹⁶ Burhan Ulutan, Bankacılığın Tekamülü, Ankara, 1957, s.74

üretim, küçük zanaat erbabına, sınırlı mübadele ve ticaret hacmine dayanan iktisadi yapılarını tamamen değiştirmiştir. Her gün ortaya çıkan yeni buluşların üretimde kullanılması, nüfusun hızla artması, makine ve fabrikalar sayesinde önceki yıllarla mukayese edilemeyecek miktarda üretim yapılması; iktisadi ve ticari faaliyetlerin gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemde yatırımların yüksek miktarda sermayeye ihtiyaç duyması, hem girişimcilerin hem de devletlerin kredi taleplerinin artmasına neden olmuştur. Bu sermaye ihtiyacını karşılamak için her gün piyasaya yeni tahvil veya hisse senedi ihraç ederek küçük tasarrufları iktisadi ve ticari faaliyetlere çekmeye çalışmışlardır. Diğer taraftan şehirleri imar etmek, birden ortaya çıkan kitle halindeki sosyal hizmetleri karşılamak; demiryolu, liman gibi ulaşım tesislerini kurmak ve her türlü kamu hizmetlerini yapmakla devletler de mali piyasanın ve bankaların büyük müşterileri haline gelmişlerdir. Son olarak yabancı devletlerin de Avrupa piyasalarından büyük miktarda ödünç almaları ve bunların yıllar geçtikçe miktarının artması bu talepleri karşılayacak bankaların kurulmasını teşvik etmiştir. Bu sebeplerle bankalar, daha önceki dönemlerde de önemli görevler üslenmekle beraber, özellikle 19. yüzyıldan itibaren iktisadi hayatın odağı haline gelmişlerdir. Yani bir yandan üretim miktarının artmasına bağlı olarak girişimcilerin sermaye ihtiyacının artması, bir yandan da kamu hizmetlerini yapmak için kredi talebinin artması, 19. yüzyıldan itibaren bankacılık sisteminin geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur.

- 16. ve 17. yüzyılda kurulmuş olan sınırlı sayıdaki belediye ve devlet bankaları dışında, 19.yüzyıldan önceki bütün bankalar şahıslara aitken, 19.yüzyıldan itibaren kurulan bankalar sermaye şirketi şeklindedir. Bankacılık ve kredi tekniğindeki gelişme; sermaye şirketlerinin büyük sermaye ve geniş imkânları bir araya getirmesi bankacılığa yeni ufuklar açmıştır. Şahıslara ait bankaların sakıncaları nedeniyle çoğu ülke bankaları anonim veya başka bir tabirle

demokratik bünyeli hakiki sermaye şirketleri halinde kurmayı mecbur kılmıştır.

- 19. yüzyıldan önce sınırlı imkânlı, küçük ve dağınık olarak kurulan bankaların yerine 19. yüzyılda hemen hemen bütün ülkelerde anonim bünyeli, büyük sermayeli, mali imkânlarla sahip çok şubeli bankalar kurulmaya başlanmıştır.
- Bankaların ekonomik ve ticari faaliyetlerdeki önemini gören devletler; bankalarla daha fazla ilgilenmeye ve bankaların faaliyetlerini düzenleyici kanunlar çıkarmaya başlamışlardır. Ekonomik gelişmeyi sağlamak için bankacılık sektöründe uzmanlaşmayı teşvik edici kanunlar yürürlüğe girmiş ve aynı zamanda ziraat bankaları, halk bankaları, ipotek bankaları, sanayi bankaları, dış ticaret bankaları gibi kamu hizmeti yapan bankalara devlet çeşitli şekillerde yardımda bulunmuştur.
- 19. yüzyıldan itibaren gerek bankaların gerek iktisadi ve ticari hayatın en büyük yardımcısı ve düzenleyicisi olmaları, gerekse de sömürgeleşme hareketinin yaygınlaşması ve dünya ticaretinin önemli ölçüde genişleyip çeşitlenmesi, bankacılık alanında uzmanlaşmaya yönelme ve birleşme eğilimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulusal ve uluslararası alanda bankalar, uzmanlaşmanın sağladığı bilgi akımı ve üretim çabukluğuyla, birleşmenin yarattığı büyük ölçek ekonomilerinden faydalanma yoluna gitmişlerdir.

12. yüzyıldan itibaren devletlerin imtiyazları altında kurulan emisyon bankaları, piyasadaki firmalara kredi açan, onların senetlerini reeskonta tabi tutan bankalar olmaktan çıkarak bankaların bankası haline geldikleri gibi hemen her ülkede ticaret bankaları yanında ziraat bankaları, küçük esnaf ve zanaat erbabının kredi ihtiyacını karşılamaya çalışan halk bankaları, sınai kredi bankaları, yatırım bankaları, tasarruf bankaları, ipotek bankaları kurulmaya başlanmıştır. 19. yüzyıldaki Avrupa’da bankacılıkta uzmanlaşmanın temel nedeni bankaların kaynak yapısıdır. Kendi öz sermayeleriyle çalışan sağlam mali yapıya sahip

bankalar orta ve uzun vadeli krediler vererek, yatırım ve iş bankacılığı alanında uzmanlaşmışlardır. Öz sermayeleri az ve halktan topladıkları mevduatı kaynak olarak kullanan ticaret ve mevduat bankalarıysa, kısa dönemli para ve kredi işlerinde faaliyet göstermişlerdir¹⁷.

II. Savaş'tan sonra oluşturulan Bretton Woods sistemi Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBDR) gibi uluslararası kuruluşları yaratmıştır. IMF, ödemeler dengesi açığı olan ülkelerin kısa vadeli finansman açığını karşılamak amacıyla kurulmuş; Dünya Bankası ise, Avrupa'nın yeniden inşası ve kalkınması için gerekli olan uzun vadeli finansmanı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bretton Woods sisteminin çökmesinden sonra, bankacılık sektöründe birçok değişim ve yenilik gerçekleşmiş ve yeni ürünler ile yeni finansman teknikleri ortaya çıkmıştır.

1980'lerde bilgisayar teknolojilerinin yaygınlaştığı bankacılıkta, 1990'lar internet bankacılığının ve elektronik bankacılık ürünlerinin hızla yayıldığı bir dönem olmuştur. 2000'li yıllar bankacılık sektörünün yoğun rekabet içine gireceği, bireysel bankacılık hizmetlerinin ve elektronik para ve elektronik bankacılık hizmetlerinin önem kazanacağı bir dönem olacaktır. Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların

¹⁷ Çivi, A.G.E., s.21

işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de, müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterileri bilgileri depolanarak, daha aktif ve verimli pazarlama yöntemleri geliştirilebilmektedir¹⁸.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde, bankacılık sektörü hedef ve planlarına uygun olarak önemli banka içi planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümlenecek karar ve uygulama olanaklarına sahiptirler. Böylece mevcut durumun yanı sıra, gelecekteki karlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişimleri, bazı göstergelerden yararlanarak bilinçli bir şekilde açıklığa kavuşturabilirler.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1980 yılına kadar geçen dönemde, Türkiye'de uygulanan ekonomi politikasının temel karakteristiği, ithal ikamesine dayalı planlı ekonomidir. Planlı dönemde bankacılık sektörü, önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş, bankaların temel işlevi, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanına kaynak sağlanması olarak tanımlanmıştır. Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı bir rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır.

¹⁸ Cem Alper, “Yaşamak İçin Teknoloji Şarttır: Bankacılıkla Teknoloji İçişe” Active Dergisi, 1999, Ağustos 1, http://www.makalem.com/search/article/details.asp?narticle_id=311

Türk finansal sektörü, sanayileşme stratejisi yerine dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan bir stratejinin benimsenmesi sonrasında, 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğrayarak dinamizm kazanmıştır. Bu gelişimde, mevduat ve kredi faizlerine serbesti tanınması, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi deregülasyona yönelik uygulamaların yanı sıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesi için yapılan çalışmalar da rol oynamıştır.

Ekonominin genel yapısından çok fazla etkilenen bankacılık sektörü, geçmiş yıllarda önemli finansal krizler atlattığı ve ekonominin istikrarsız yapısından doğrudan etkilenmiştir. Bu tür ciddi finansal krizler, Türk bankalarının rekabet gücünün zayıflamasına yol açmıştır. Son yıllarda yakalanan istikrar ortamının, bankacılık sektörü üzerinde çok olumlu yansımaları olmuştur. Bu doğrultuda, Türk bankaları yabancı İthal ikamesi, farklı gelir esneklikleri ve üretim faktörlerinin değişen üretim sektörleri arasında serbest hareket etmesi yerine, ekonomideki yapısal dönüşümün yapay talep artırıcı politikalarla üretimin yerleştirilmesi sürecine denilmektedir.

Bankacılık sektörünün bugün geldiği noktayı daha iyi anlayabilmek için günümüze gelene kadar sektörün geçtiği zorlu süreçlerin tarihsel gelişimi, bankacılık sektörünün işleyişinde önemli dönüm noktaları dikkate alınarak, 1980 öncesi, 1980-1999 dönemi ve 1999 sonrası dönem olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenecektir.

1.1.1.1.1980 Öncesi

Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelere oranla kısa sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. Bankacılık alanındaki ilk faaliyetler 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bir ticaret ve mevduat bankası

olarak kurulan ilk banka, Bank-ı Osmani'dir. 1856 yılında İngiliz sermayesi ile kurulan banka, 1863 yılında Fransız sermayesinin de katılmasıyla banknot çıkarma yetkisini alarak Bank-ı Osmani Şahane adı altında ilk emisyon bankası olarak 1930 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kurulduktan sonra, bir ticaret bankası olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Bu dönemdeki milli sermayeli bankacılık faaliyetleri incelendiğinde, Osmanlı'nın toplum yapısından kaynaklanan farklı bir yapılanma gösterdiği görülmektedir. Türklerin genelde tarım ve küçük sanayi ile iştigal etmelerinden doğan ihtiyaçla, 1863'de "Memleket Sandıkları" adı altında ilk tarım kredi kooperatifi kurulmuştur. Resmi düzenlemeler yapılarak devlet tarafından da teşvik edilen bu sistem 15-20 yıl kadar faaliyet göstermiştir. Ancak daha sonra, mali ve idari problemler ve faaliyet amacına uygun düşmeyen işlerle uğraşılması nedeniyle sisteme olan katkıları zayıflamıştır. Sandıkların mali yapısını düzeltmek amacıyla devletin vergi gelirinden aktarım yapılarak merkezi otoritenin kontrolü arttırılmıştır. Zamanla bunun da yeterli olmadığının görülmesi üzerine, 1888 yılında çıkarılan bir nizamname ile bu yapı tasfiye edilerek Ziraat Bankası kurulmuştur. Tarım kredisi vermek, mevduat kabul etmek ve tarımla ilgili her çeşit bankacılık hizmeti vermek üzere yetkilendirilen Banka, 1916 yılında sermayesi yükseltilecek devlet bankası haline dönüştürülmüştür. Bugün, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. varlığını devam ettirebilen en önemli ve en köklü ulusal bankadır.

Cumhuriyet'in ilanına kadar, 13'ü yabancı sermayeli, 22'si ulusal sermayeli olmak üzere 35 banka kurulmuştur. Bu dönemde bankacılık sistemi içinde yabancı bankalar, ulusal bankalardan daha etkin faaliyet göstermişlerdir. Bu faaliyetler çoğunlukla dış ticarete kredi sağlamak ve Hazineye borç vermek şeklinde olmuştur. Kurulan ulusal bankalar çok dar kapsamlı faaliyetleri ile gerçek anlamda bankacılık geleneğinin oluşmasına gereğince katkı

sağlayamamış, yabancı bankalar ise, geldikleri ülkenin çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir.

Türkiye'de bankacılığın ortaya çıkışı ve bugünkü yapısının oluşumu Cumhuriyet'ten sonradır. Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye ekonomisine damgasını vuran yeni bir dönem başlamış, milli bankacılığın önemi ve bu sektörün güçlenmesi için devlet teşvikinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Bu bankanın kuruluş amacı, sanayi ve ticaret kesiminin kredi ihtiyaçlarını karşılamak ve ayrıca bu konularda girişimci olarak faaliyet göstermektir. Yine sanayi işletmelerini yönetmek, maden işletmek ve bu konuda faaliyet gösteren girişimcilere kredi sağlamak amacıyla 1925'te Sınai ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1932'de bankanın işletmecilik fonksiyonu Devlet Sanayi Ofisi'ne devredilmiş, bankacılık fonksiyonları ise, Türkiye Sınai Kredi Bankası'na aktarılmıştır. 1924 yılında Ziraat Bankası anonim şirket statüsüne kavuşturulmuş ve tarım kesiminin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla banka fonksiyonlarının iyileştirilmesi yönünde çaba gösterilmiştir. 1927 yılında ise yapı ve onarım işlerine kredi vermek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, ancak 1946'da Emlak Kredi Bankası'na devredilmiştir. Bu dönemde, ülke ekonomisinin düzenlenmesi ve iktisadi kalkınma için gerekli kurumların oluşturulması hedeflenmiştir.

1923-1932 yılları arasında yerel tüccarların bölgesel kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere 27 adet yerel banka faaliyete geçirilmişse de, 1929 dünya ekonomik bunalımının etkileri sonucunda çoğu banka faaliyetlerini durdurmuştur. Bu dönemde, bankalardaki mevduatın ulusal sermayeli bankalar lehine arttığı görülmüştür. Ulusal sermayeli bankalarda tutulan mevduatın oranı 1923 yılında %60 iken 1932 yılında mudi sayısındaki artışa da bağlı olarak %95'lere çıkmıştır.

Mevduatın hem denetlenmesi hem de korunması amacıyla 1933 yılında devlet müdahalesini ilk defa kapsamlı olarak düzenleyen *2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu* çıkarılmıştır. Mevduat Koruma Kanunu, banka işletmesi sahipliği, kredi

sınırına ve bankaların denetlenmesine ait hükümlere de yer vermesi nedeni ile genelde ilk Bankalar Kanunu olarak kabul edilmektedir. 1933 yılından itibaren, sanayi sürecini hızlandırmayı hedefleyen devlet, yatırımları destekleyecek kredi imkânlarının yokluğu ve özel sermaye birikimlerinin yetersizliği nedeniyle, bankacılık sektöründe de devletçilik ilkesini uygulamıştır. Bu bağlamda kurulan ilk banka Sümerbank olmuştur. Amacı sanayi tesislerini yönetmek, yeni tesisler kurmak ve bu çerçevede bankacılık işlemleri yapmak olan Banka, bu doğrultuda Birinci Sanayi Planı'nda öngörülen 13 yeni sanayi tesisini 1933 ile 1939 yılları arasında faaliyete geçirmiştir. Ayrıca, İller Bankası, Etibank, Denizbank, Halk Bankası bu dönemde kurulan kamu bankalarıdır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen durgunluk döneminin ardından savaş sonrasında tarım ve ticaret kesiminde biriken sermaye ile yeni yatırımlar yapılmıştır. Savaştan sonra canlanan ekonomi bankacılık sektöründe de canlanmayı beraberinde getirmiş, kârlılık oranlarında artış olmuştur. 1950'li yıllar ve sonrasında hükümet politikası, daha liberal bir yaklaşımla sanayileşmenin özel sektör teşviki ile gerçekleşebileceği ve bu nedenle özel sektörün desteklenmesi üzerine kurulmuştur. 1958 yılında 2999 sayılı Kanunun yerine *7129 sayılı Bankalar Kanunu* kabul edilmiştir. Aynı yıl Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur. 1944 yılında 44 olan banka sayısı, 1959 yılında 60'a yükselmiştir.

1960 yılı sonrasında, planlamaya ve mali örgütlenmeye önem verilmesi ile birlikte kalkınma ve yatırım bankacılığının geliştirilmesi için çalışılmıştır. 1980 yılına kadar beş yılı kapsayan, 4 ayrı "Beş Yıllık Kalkınma Planı" hazırlanmıştır. Planlar doğrultusunda, bankacılığın sağlıklı yapısının düzeltilmesi, sermaye piyasası kanununun çıkarılması, kısa vadeli ile orta ve uzun vadeli ticari krediler arasındaki dengesizliğin giderilmesi öngörülmüştür. Planlı dönemde, mevduat ve banka kredi faizleri, kredi limitleri, komisyon oranları, devlet tarafından belirlenmiş ve ithal ikamesi politikası doğrultusunda bankaların temel işlevi kalkınma planlarında öngörülen yatırımların finansmanı olarak benimsenmiştir. 1980 yılına kadar geçen 20 yıllık planlı dönem incelendiğinde, 1960 yılında banka

sayısı 60 iken 1980 yılında bu sayı 43'e inmiştir. Buna paralel olarak şube bankacılığı gelişmiştir. 1960 yılı başında 1.720 adet olan banka şubesi, 20 yılda %246 oranında artarak 1980 yılı başında 5.964'e yükselmiştir.

Mudilere mümkün olduğunca yakın olarak daha çok mevduat toplamak ve bu mevduatı daha yüksek faiz oranları ile plase etme arzusu, çok şubeli bankacılığın gelişmesine neden olmuş, ancak şube yeri seçimi ve şube sayısında rasyonel ve optimal davranılmaması nedeniyle, yüksek maliyetlerle çalışan bir sektör yaratılmıştır. Ayrıca, toplanan tasarrufların arzu edilen seviyeye ulaşamaması ve nüfusun dağınık yapısı, tasarrufların toplanabilmesi için ülke genelinde şube sayılarının artmasını teşvik etmiştir. 1983 yılına kadar bir Mevduat Sigorta Sisteminin kurulmaması ve asgari sermaye yükümlülüğü gibi bankaları mali bir sorumluluk altına sokan bir yaptırımın olmaması da şube bankacılığının gelişiminde etkili olmuştur. Özetlemek gerekirse, 1980 öncesi Türk finansal sektörünün en belirgin özellikleri;

- Piyasaya giriş imkânlarının çok sınırlı olması, rekabetin çok az yaşandığı ithal ikamesine dayalı sanayinin finansmanını üstlenen bir yapının var olması,
- Mevduat ve kredi faiz oranlarının merkezi otoritenin kararıyla belirlenmesi,
- Reel faizlerin negatif olması,
- Gelişmemiş bir sermaye piyasasına bağlı olan yetersiz kredi hacmi,
- Döviz işlemlerinin merkezi otoritenin kontrolü altında olması,
- Yüksek vergiler,
- Bankacılık sektöründe yabancı banka sayısı ve ilişkilerinin zayıf olmasıdır.¹⁹

¹⁹ Haydar Kazgan vd. Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi, II. Cilt, İMKB Yayını, İstanbul, 1999, s.404, 405.

1.1.1.2.1980-1999 Arası Dönem

Bir ülke ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve makro büyüklükteki değişiklikler, tüm sektörler üzerinde etkili olmaktadır. Bankacılık sektörü de, ulusal ekonomide ve uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmelere paralel olarak değişmekte ve gelişmektedir. Nitekim dünyada finansal piyasaların serbestleştirilmesi, denetimin azaltılması, deregülasyona eğiliminin güçlenmesi, bankacılık sektörü üzerinde de etkili olmuştur. Ülkemizde, 1970'li yılların sonlarında tıkanan ekonomiyi işler hale getirmek için, genel olarak ekonominin liberalleşmesi ve rasyonelleşmesi yanında, dış dünya ile entegrasyonu da amaçlayan düzenlemeler yapılmış, 1980'lere kadar dünyaya kapalı olarak varlığını sürdüren Türk finansal sistemi, yasal çerçevenin getirdiği yeni anlayıştan etkilenmiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar, ülkemiz ekonomi politikalarında köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir.

İlk olarak, 1 Temmuz 1980 yılında çıkarılan "*Bankalar Kararnamesi*" Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen mevduat hesaplarına ve açılan kredilere uygulanan faiz oranlarını serbestleştirmiştir. Düzenleme öncesinde, TCMB'ce belirlenen ikinci kırdırma oranları ile faiz oranları düşük düzeydeydi. Hatta çoğu zaman enflasyon hızı dikkate alındığında negatif reel faiz oranları ile karşılaşılıyordu. Dolayısıyla bankalar, sağladıkları düşük maliyetli mevduat ve ikinci kırdırma kaynaklarını uygun koşullarda krediye ve hatta iştiraklere dönüştürerek iyi bir gelir sağlayabilme imkânına sahip oluyorlardı. Faizlerin serbest bırakılmasıyla kısa sürede mevduat faizleri ve buna bağlı olarak da kredi faizleri artmış, mevduata enflasyon oranının üzerinde pozitif faiz ödenmesi söz konusu olabilmiştir. Ayrıca, Bankalar Kararnamesi sonrasında, sektöre girişler kolaylaşmıştır.

Serbest faiz politikası ile içinde bulunulan enflasyonist ortamda vadeli tasarrufların özendirilmesi, bankacılık kesimi dışına kayan fonların bankacılık sistemine çekilmesi ve banka kaynakları üzerinde baskı yapan kredi taleplerinin

frenlenmesi amaçlanmıştır. Böylece, vadeli tasarruflar arttırılırken, kredilerin daha rasyonel bir biçimde kullanılacağı düşünülmüştür.

Ancak bu dönemde, serbest ve yüksek faiz politikası, bankaların topladıkları tasarruf miktarını arttırmış olmakla beraber, finans kesiminde bazı dalgalanmalara neden olmuştur. Mevduata uygulanan yüksek faizlerin kaynak maliyetini önemli ölçüde artırması sonucu, bankalar kredi faizlerini yükseltmiş, kredi faizindeki yükselmeler de işletmeler açısından gittikçe ağırlaşan bir finansman maliyeti sorununu beraberinde getirmiştir. Firmaların faaliyetlerini devam ettirebilmek için kredi taleplerini artırarak sürdürmelerine karşılık geri ödemelerde zorlanmaları, kredilerde geri dönüşüm sorunlarına yol açmıştır. Firmaların ve özellikle sanayi kuruluşlarının karşı karşıya buldukları darboğazlar, bankaları da etkilemiş ve donuk kredi problemleriyle birlikte, 1982 yılı ortalarında Banker Krizi ortaya çıkmıştır. Krizin finansal sisteme yönelik olumsuz etkileri sonucunda 1983-1984 döneminde 6 ulusal bankanın faaliyetine son verilmiştir.²⁰ Bu gelişmenin akabinde, mevduat faizlerinin yeniden idari kararlarla belirlenmesi uygun bulunarak, 1983'te TCMB'ye mevduat faiz oranlarını belirleme ve bu oranları düzenli olarak gözden geçirme yetkisi tekrar verilmiştir. Ancak daha sonra Ekim 1988'de yeniden, mevduatlara serbest faiz uygulamasına dönülmüştür²¹.

1980'li yıllardaki gelişmelerin daha önce görülenlerden temel farkı, bankacılık sektörünün piyasa koşullarına göre hareket edebilme gücünün artmış olmasıdır. Bunun ötesinde iç pazara girişlerin ve dış pazara çıkışların bankalar için kolaylaştırılması yoluna da gidilmiştir. Böylece, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki içe dönük ulusal bankacılık anlayışı büyük ölçüde yerini yabancı bankaların sektöre girişlerine imkân tanıyan dışa dönük bir anlayışa bırakmıştır. Hem iktisadi, hem de hukuki açıdan dışarıya açılma felsefesinin benimsenmesi yanında, sektörde yaşanan gelişmeler, ülkemizin yabancı bankalar açısından kârlı görünmesine yol

²⁰ Burçak Tülay ve Ebru Gökgönül, '1980 Yılında Var Olan Bankaların 1990-1997 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması', Bankacılar Dergisi, Sayı 28, TBB, Mart 1999, s.47

²¹ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisi' ne Etkileri, Mayıs 2002, s.13. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>

açmış ve yabancıların şube açma talepleri²² artmıştır. Böylece bankacılık sektörünün uluslararası piyasalarla entegrasyonu ilerlemeye başlamıştır.

1980-1990 dönemi parasal işlem araçlarının çoğaldığı, işlemlerin arttığı, “ekonominin parasallaşması” sürecinin hız kazandığı bir dönem olmuştur.¹¹⁶ 1981 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) ile sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli kurumsal ve yasal altyapı oluşturulmuştur. Temel mevzuata ilişkin düzenlemelerin ardından, finansal piyasalarda mevduat sertifikaları, yatırım fonları, finansman bonoları, menkul kıymet yatırım fonları gibi yeni finansal araçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Bu kararlarla, bankacılığın daha liberal bir yapıya kavuşturulmasına çalışılmıştır. Büyüyen ve gelişen bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin GSMH’ye oranı %28’lerden %50’lere çıkmıştır. Aktiflerin içerisinde kredilerin payı azalmış, portföy yatırımlarının payı artmıştır. Özkaynak yapısı da değişmiş, toplam pasifler içindeki payı %5’lerden %10’lara çıkmıştır.²³

Türk bankacılığında bir başka gelişme de batılı ülkelerce uzun bir süreden beri uygulanmakta olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) 1983 yılında kurulmasıdır. Bu kurum, bankalardaki tasarruf mevduatını güvence altına almak amacıyla oluşturulan bir tüzel kişiliktir. Buna göre mevduat kabul eden bankalar, topladıkları mevduatları sigorta etmek zorundadır.

Ancak, tüm bu gelişmelerin yasal temelini oluşturan 7129 sayılı Bankalar Kanunu zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Çıkarılan 28 sayılı ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerle²⁴, sistemin ihtiyaçlarına cevap verilmeye

²² Sudi Apak ve Aykut Tavşancı, Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişimi ve Ekonomi Politikaları İle Uyum, Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, Sayı:80, Temmuz 2008, s.51. http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/80/sudi_apak_aykut_tavsanci_turkiyede_yabanci_bankaciligin_gelisimi_mfy80.pdf

²³ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, Türkiye Ekonomisi, 8.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996,s.474.

²⁴ Gülay Hız, Y.A.G.E., s.25.

çalışılsa da güncelliğini yitiren 7129 sayılı Kanunun yerine, 1985 tarihinde 3182 sayılı *Bankalar Kanunu* kabul edilmiştir. Temel amacı bankacılık sistemine, akılcı bir düzenleme ve denetleme sistemi getirecek yasal alt yapıyı oluşturmaktır.

Her iki düzenlemenin ortak özelliği kredi ve yatırımlara ilişkin sınırlamaların tam olarak uygulanmasını sağlamak amacıyla banka pay sahipliğini abartılı bir şekilde sınırlara bağlaması, ikincisinin ek özelliği ise mali durumu kötüleşen bankaları kurtarmak ya da sarsıntısız tasfiyeye tabi tutabilmek için zorunlu birleşmeyi getirmiş olmasıdır. Tebliğler, bankacılık sektörünün uluslararası piyasalara açılmasını sağlamıştır. 1989 yılında yayımlanan 32 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Karar ile kambiyo işlemleri ve sermaye hareketleri tümüyle serbest bırakılmış ve 1990 yılında da Türk Lirası'nın tamamen konvertibilitesi sağlanmıştır.

Sermaye piyasası faaliyetleriyle ilgili mevzuatın yürürlüğe konulması ve 1986 yılında da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) faaliyete geçirilmesi sonucunda, bankalar geleneksel faaliyetlerinin yanı sıra menkul kıymet ihracı yapmaya ve alım satımına aracılık etmeye, yatırım fonlarının kurulması ile mali danışmanlık hizmetleri de vermeye başlamışlardır. Ayrıca, yine aynı yıl TCMB, kısa dönemli likidite sıkışıklığı nedeniyle bankaların aşırı faiz rekabetine girmelerini önleyici bazı mekanizmalar geliştirmiş, bankaların kısa dönemli fon ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, TCMB bünyesinde "Bankalar arası Para Piyasası" (İnterbank) oluşturulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte, önemli miktarda dış kaynağın ülkeye girişi, finansman tekniklerinin çoğalması ve bunların karmaşık bir biçimde uygulanması, finansal konularda danışmanlığın öneminin artmasına ve yatırım bankacılığı faaliyetlerinin de gelişmesine neden olmuştur. Yatırım bankaları, sanayi yatırımlarında girişim öncülüğü, teknik bilgi birikimi ve transferi, kaynak sağlama ve kullanmada rehberlik yaparak sisteme katkıda bulunmuştur.

Finansal piyasalarda kaydedilen hızlı gelişmelere paralel olarak, bankalar artan kredi riski yanında kur riski, piyasa riski, likidite riski gibi farklı risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda bankaların denetim ve gözetimi tüm dünyada ve Türkiye’de büyük önem kazanmıştır. Ülkemizde 1982 yılında yaşanan Banker Krizinin de etkisiyle artan tahsili gecikmiş alacaklar ve batık krediler, bankalar üzerinde daha etkin bir gözetim ve denetim sisteminin gerekliliğini ve bu kapsamda bir takım önlemler alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu önlemlerden ilki, Aralık 1985’te tahsili gecikmiş alacakların tanımının yapılması ve bu alacaklar için ayrılması zorunlu özel ve serbest karşılık oranlarının belirlenmesi olmuştur. İkinci önlem, bankaların mali yapılarını daha iyi inceleyebilmek için "Tek Düzen Hesap Planı" hazırlanması ve 1986 yılında uygulamaya konulması, üçüncüsü ise, Ocak 1987 tarihinden itibaren bankaların dış denetimden geçmesi ve bağımsız denetim kurumlarınca hazırlanan denetim raporlarının TCMB'ye iletme zorunluluğu getirilmesidir.

Reform politikalarının sonucu olarak 1980-1990 yılları arasında bankacılık sektörü çok olumlu gelişmeler göstermiş, ancak hızlı büyümenin getirdiği sorunlarla

da karşı karşıya kalmıştır. Mali aracı kurumların, özellikle bankaların, fon aktarma

kapasitesi ve yurt içi işlem hacmi hızla büyümüştür. Bu süreçte, Ekim 1989'da bankalara, aktiflerindeki risklere karşılık olarak yeterli miktarda sermaye bulduklarını garantilemek amacıyla Basel-I ile belirlenen sermaye yeterliliği

oranını tutturma zorunluluğu getirilmiştir. Sermaye yeterliliği rasyosu uygulamasıyla, Türk bankalarının sermaye yeterliliğinin, yabancı bankalarla daha kolay kıyaslanması mümkün olabilmıştır.

Yapılan düzenlemelerin de etkisiyle faaliyet gösteren banka ve şube sayısı artmıştır. 1980 yılında toplam 43 adet olan banka sayısı (39 ulusal, 4 yabancı sermayeli banka) 1990 yılında 66'ya (40 ulusal, 26 yabancı sermayeli banka), bu doğrultuda, 1980 yılında 5.954 olan şube sayısı da, büyük bir artış trendi göstererek 1990 yılında 6.560'a yükselmiştir.

1990'lı yıllara gelindiğinde bankacılık sektöründe birçok yasal düzenlemenin yapılmış olduğu görülmektedir. Ancak, 1991 yılında patlak veren 'Körfez Krizi' kamu açıklarının milli gelir içindeki payının artmasına sebep olmuştur. Türkiye'den yoğun olarak sermaye kaçışının olması TL'ye değer kaybettirmiştir. Yüksek faiz oranlarına rağmen, ülkemiz riskli ülkeler konumuna gelmiş, bu durum bankacılık sektörünü de baskılayarak döviz tevdiat hesaplarında azalmayı tetiklemiştir.

1994 yılı ise, ekonomik sorunların kriz boyutuna ulaştığı ve ciddi kısa ve orta vadeli istikrar programının kaçınılmaz hale geldiği, finansal sektör ve bankalar açısından risklerin zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki ısrarcı yaklaşım nedeniyle, finansal sektörde tansiyon yükselmiştir. Açık pozisyona giren bankaların borç yükleri, döviz kurlarındaki ani yükseliş nedeniyle artarken, bankalar kaynaklarının önemli bir kısmını da borç ödemek için kullanmışlardır. Yurt dışından kaynak bulmakta güçlük çekilmesi, talebin iç piyasaya kayması faizleri daha da artırmıştır. Ekonomideki olumsuz gidişi durdurmak için 5 Nisan 1994'te *İstikrar Önlemleri Paketi* yürürlüğe konmuştur.

Bu kapsamda, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nda da değişiklikler yapılmıştır. Paketin amacı, kamu harcamalarının kısılması ve kamu kesimi gelirlerini artırmak suretiyle açıkların azaltılmasıdır. Bu dönemde, sistemin mali yapısını bozacak aşırı risk alınmasını engellemek üzere, bankalar ve finansal kurumların risklerini

sınırlandıracak ve iyi yönetilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması yerine mevduata %100 güvence getirilmesi tercih edilmiştir.

1995-1999 yılları arasında ekonomi hızla toparlanma sürecine girmiştir. Yurt dışından borçlanmaya vergi getirilmiştir. Bu dönemde, yatırımcıların talebi çok kısa Döviz, altın, menkul kıymet gibi finansal araçlar üzerinden sahip olunan varlıkların aynı cinsten yükümlülükleri karşılayamayan kısmıdır.

1999 yılında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ile imzalanan en kapsamlı ekonomik istikrar programını içeren Stand-By Anlaşması ile temel makro sorunlara çözüm getirilmesi öngörülmüştür. Anlaşma ile açık pozisyonlara sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi, geçici vergi uygulaması ve bankalar arası işlemlere stopaj getirilmesine yönelik hükümler finansal piyasaları zorlamıştır. 1999 yılında yurt içinde yaşanan deprem felaketi, yurt dışında Rusya ve Uzakdoğu'da ortaya çıkan finansal krizler politik ortamdaki karışıklık ile de birleşince finansal piyasalarda istikrarsızlık yaratmıştır. Bankalar, faiz ve likidite risklerini daha yoğun hissetmişler ve likidite sıkışıklığını TCMB'den yüksek miktarda borçlanarak kapatmaya çalışmışlardır. Bu dönemde aktifler artarken, kârlılık azalmıştır.

Yaşanan sıkıntıların çözüme kavuşturulması amacıyla Bankacılık Kanunu'nda değişiklik yapılması öngörülmüştür. 18 Haziran 1999 tarihinde birçok yeni uygulamayı içeren *4389 sayılı Bankalar Kanunu* yürürlüğe girmiştir. Daha öncekilerden farklı özellikler taşıyan Kanun, uluslararası normlara uygunluğun sağlanmasına yönelik olarak önemli yenilikler getirmiştir.

4389 Sayılı Kanun, temel yasa ve mevzuat değişikliklerini, AB direktiflerini ve BIS'in belirlediği bankaların etkin denetimi prensiplerini esas alarak hazırlanmış ve yasa IMF ile şimdiye kadar 19 defa (ilki 1 Ocak 1961 tarihidir) Stand-By Anlaşması yapan Türkiye, bunlardan sadece son iki Stand-By Anlaşması'nı başarıyla tamamlayabilmiştir. 49 yıllık süreçte, genellikle krizlerin ardından

mecburi olarak bu düzenlemeye gidilmiş olup, bu süreçte IMF'den 50 milyar ABD dolarının üzerinde kaynak sağlanmıştır.

Bu kapsamda, dolaylı kredi sınırları, iştirakler ve konsolide denetimle ilgili düzenlemelerle Türk bankacılık mevzuatı AB ile uyumlu hale getirilmiştir. Amaç, uzun vadede AB'ye entegre olabilecek bir bankacılık sektörü yaratmak ve etkin denetim ile sistemin şeffaf ve güvenilir olmasını sağlamak olmuştur. Bu kapsamda, daha önce Hazine Müsteşarlığı ve TCMB tarafından ayrı ayrı yürütülen gözetim ve denetim fonksiyonunu yerine getirmek üzere Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. BDDK'nın kurulması Türk finansal piyasaları açısından çok önemli bir gelişmedir.

Ayrıca, 1999 yılı Aralık ayında 4491 sayılı Kanun kapsamında, 4389 sayılı Kanunda yapılan ilave değişiklikler ile bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi amacıyla asgari sermaye miktarları arttırılmış, bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesine ilişkin usul ve esaslarda değişikliğe gidilmiş, özel finans kurumları Kanun kapsamına dahil edilmiş, tahsilinde güçlük yaşanan krediler için ayrılacak özel karşılıklarla ilgili düzenlemeler yapılmış, mali bünyesi bozulan bankalar hakkında alınacak tedbirler detaylı olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, mali bünyesi zayıflayan bankalara derhal müdahale edilmesine karar verilmiştir. Alınan önlemlere rağmen mali bünyeleri iyileştirilemeyen bankaların gerektiğinde TMSF'ye devredilerek rehabilitasyona tabi tutulmalarına ve yeniden yapılandırılmalarına olanak sağlanmıştır. Bu çerçevede 1999 yılsonunda yapılan düzenlemelere uyum sağlayamayan 6 banka TMSF'ye devredilmiştir.

Konsolide denetim, ana ortaklık banka ve konsolide denetime tabi kuruluşların bir bütün olarak finansal gücünü etkileyecek tüm risklerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen geniş kapsamlı bir denetim yaklaşımını ifade etmektedir. 1990 yılında 66 adet banka faaliyet göstermekteyken, TMSF'ye devirlere rağmen 1999 yılında bu rakam 81'e yükselmiştir. Bu doğrultuda, 1990 yılında 6.560 olan şube

sayısı, 1994 yılındaki kriz ortamı ile birlikte 6.087 adede gerilese de 1999 yılında yeniden 7.691 adede yükselmiştir.

Bankacılık sisteminin yeniden yapılanmasına yönelik radikal önlemler çerçevesinde, 2000’li yıllara girerken bankalar, hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin olduğu bir sektörde çalışmaya başlamışlar, yatan fonlar devlet iç borçlanma senetleri, hazine bonoları, sermaye piyasası ve döviz işlemlerinde değerlendirilmiştir. Müşterilere sunulan hizmetlerde çeşitlilik artmış, tüketici kredileri, kredi kartları, türev piyasa işlemleri (swap, forward, futures, opsiyonlar) gibi birçok yeni ürün bankacılık faaliyet alanına girmiştir. Finansal entegrasyonun temel şartlarından biri olan teknoloji kullanımı, dünyadaki teknolojik gelişmelerden de yararlanılarak giderek yaygınlaşmış ve bunun paralelinde Otomatik Vezne Makinası (Automatic Teller Machine-ATM) sayısı, Bankkart kullanımı artmış, Elektronik Fon Transferi (EFT) sisteminin kabulü ile işlemlerin çok kısa sürede sonuçlandırılması mümkün olmuştur. Böylece, bankalar bir yandan işlem maliyetlerini düşürürken, öte yandan diğer piyasalarda meydana gelen değişiklikleri izleme imkânı bulmuşlardır.

1.1.1.3.1999 Sonrası Dönem

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de finansal sistem; küreselleşme, uluslararası sermaye hareketleri, finansal serbestleşme ve teknolojik gelişmelerin hız kazanmasına paralel olarak önemli yapısal değişimlerden geçmiştir. Bu değişim, finans alanındaki uluslararası gelişmelerin sürekli olarak takip edilmesini, değişikliklere uyum gösterilmesini ve bankacılığın düzenlenmesinden sorumlu yabancı kuruluşlar ve uluslararası örgütlerle işbirliğini gerekli kılmıştır.

Bankacılık sektöründe uygulamaya konan yeniden yapılandırma programı kapsamında özellikle 2000’li yıllardan sonra çok sayıda yasal düzenleme¹³⁴ uygulamaya alınmıştır. Bu süreçte, 4389 sayılı Kanun ile bankacılık sektörünün

gözetim ve denetimini gerçekleştirmek üzere kurulan BDDK 31 Ağustos 2000 tarihinde görevine başlamıştır. Kurum, düzenleme ve denetleme yetkisini kullanırken, siyasi otoriteden tam bağımsız olarak çalışmaktadır.

Denetim otoritesinin bağımsızlığı, ilgili tüm taraflara adil, tutarlı, açık ve şeffaf olması, hem ulusal hem de uluslararası boyutta yoğun bir rekabetin yaşandığı bankacılık sektöründe eşit rekabet şartlarının sağlanması açısından özel bir önem taşımaktadır. Bankaların düzenlenmesi ve denetiminden sorumlu bir otoriteye duyulan güven, banka sistemine, ekonomiye ve ulusal paraya olan güvenin arttırılmasının temel koşullarından bir tanesidir.

BDDK'nın göreve başlamasıyla, bankacılık sektörü büyük bir değişimden geçmiştir. Ancak, dışa açılma politikaları, teknolojik altyapının geliştirilmesi, banka hizmetlerinin çeşitliliği ile yasal ve kurumsal çerçeve alanlarındaki olumlu gelişmelere karşın, bankacılık sektörü mali aracılık fonksiyonunu etkin bir biçimde yerine getirememiştir. Buna neden olan başlıca faktörler; makroekonomik istikrarsızlık, yüksek kamu açıkları, kamu bankalarının sistemi çarpıtıcı etkileri ve yaşanan ekonomik krizlerdir. Likidite ve faiz riski nedeniyle ortaya çıkan 2000 Kasım krizinden ciddi oranda zarar gören bankacılık sektörü, 2001 yılında da Şubat krizi sonrasında kur riskinden kaynaklanan büyük kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 2001 yılında yaşanan krizin de etkisiyle finansal piyasaların işleyişi önemli ölçüde aksamıştır. Bankacılık kesiminin aktif kalitesi ve özkaynak yapısı zayıflamış, reel kesime kredi açılması ise önemli bir risk oluşturmuştur.

Kriz döneminde kamu bankaları bankacılık işlevlerini yerine getiremez hale geldiklerinden çıkarılan Kanunla Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası'nın anonim şirket statüsüne kavuşturulması suretiyle tabi oldukları yasal istisnalar ortadan kaldırılmıştır. Kanun ile ayrıca, görev zararı yaratan bütün kanun ve kararnamelerin iptal edilmesi hüküm altına alınmıştır.

2001 yılından itibaren kamu ve özel bankalar ile TMSF'ye aktarılan bankaların yeniden yapılandırılması ve sektörün iyileştirilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu düzenlemelerle bankacılık faaliyetine devam eden kurumların, mali fonksiyonlarını yerine getirebilen, iç ve dış etkilerden zarar görmeyecek ve küreselleşme ile birlikte uluslararası rekabette yer alabilecek bir sektör oluşturmaları amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılacak planlamanın TCMB tarafından likidite sağlanması, mevduat ve diğer kaynaklara garanti getirilmesi, kamu desteği sağlanması, ortakların sermaye artırımını gibi finansal önlemler; yeni yönetim, çalışanların kalitesinin artırılması gibi operasyonel önlemler ile Bankanın kamu yönetimine alınması veya kapatılması, birleşme, bölünme, küçülme, aktif yönetimi, alacakların yeniden yapılandırılması ve yönetimi, özelleştirme gibi yapısal önlemleri kapsamı öngörülmüştür.

Mali yapısı bozulan bankaların TMSF'ye devirleri 2000 ve 2001 yılında yoğunlaşarak sürmüştür. 1997-2002 döneminde TMSF'ye devredilen 22 bankanın birleştirme, satış ve tasfiye yöntemleriyle çözümlenmesi büyük ölçüde tamamlanmış, 2002 yılında fon bünyesinde kalan banka sayısı 2'ye indirilmiştir. Sektörde banka ve çalışan sayısının azalmasında yaşanan krizlerin etkisinin büyük olduğu, krizlerden önceki dönem olan 1999-2002 yılları arasında bir karşılaştırma yapıldığında, sektörde satış, birleşme, devir ve tasfiyelerle yaşanan daralma sonucu, 1999 yılsonunda 81 olan banka sayısının 2002 yılında 54'e, 174.442 olan çalışan sayısının 123.271'e gerilediği görülmüştür. Şubat 2001'de, daha güçlü bir sektör yaratmak adına yapılan iyileştirme çalışmalarına yönelik olarak; Bankaların karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla "İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ile Bankaların sermaye yeterliliği standart oranının konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" çıkarılmıştır. Böylece, piyasa riskleri de sermaye yeterliliği ölçümlerine dahil

edilmiştir. Bu düzenlemelerin her ikisi de, bankacılık sektörüne denetim ve gözetim alanında çok önemli yenilikler getirmiştir.

Bankacılık sektörünün büyüme performansında 2002 yılında başlayan iyileşme, 2003 yılı ve sonrasında da devam etmiştir. Özellikle giderek düşen enflasyon, ekonomik sorunların aşılabilmesi için gerekli olan tasarruf artışını ve sürdürülebilir bir büyüme ile birlikte uluslararası alanda rekabet gücü yüksek bir ekonomik ortamın yaratılmasını sağlamıştır. Tasarrufların ekonomik olarak kullanılmasında ise, güven ve verimlilik ilkesine dayalı olarak, finansal sistemin etkin ve sağlıklı bir biçimde çalışması etkili olmuştur.

Bu dönemde, etkinlik artışı ile birlikte tüketici kredileri ve kredi kartları yoluyla sağlanan kredilerin ve yurt dışından sağlanan kaynakların da etkisiyle finansal sektöre ve bankalara duyulan güven artmış, bankaların uluslararası kredi değerliliği yükselmiştir. Para piyasalarında sağlanan istikrar, ekonomik aktivitenin büyümesi, mali durumu bozulan bankaların sistem dışına çıkarılması sonucu rekabet koşullarındaki iyileşme ile bankaların bilanço yapıları ve öz kaynakları güçlenmiştir.

2004 yılında kamunun finansal piyasalar üzerindeki baskısının azalmasına bağlı olarak, kurumsal müşteriler üretim ve yatırım amaçlı, bireysel müşteriler ise, tüketim amaçlı kredi taleplerini artırmışlardır. Sektörde süre gelen yoğun rekabetin de etkisiyle mevduat ve kredi faiz oranları düşmüştür. Bankacılık sektörü açısından 2004 yılının en önemli kararlarından biri, 1994 yılında mevduata sağlanan tam güvencenin kaldırılması ve sigorta kapsamının 50.000 TL ile sınırlandırılması olmuştur. Bankacılık sektöründe yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri de, 2005 yılında yabancı yatırımcıların sektöre doğrudan veya ortaklıklar yoluyla yatırım yapmalarına imkân verilmesidir. Bu dönemde, yabancı yatırımcıların TL cinsinden yatırım araçlarına olan talebi sürmüş, TCMB'nin döviz rezervleri rekor düzeye ulaşmıştır.

Makroekonomik toparlanmaya paralel olarak BDDK'nın denetim ve gözetim kapasitesinin güçlendirildiği, finansal raporlama standartları, kurumsal yönetimin iyileştirilmesi, risk yönetimi, iç kontrol, batık krediler ve sermaye yeterlilik oranı gibi konularda uluslararası standartlara uygun düzenlemelerin yer aldığı *5411 Sayılı Bankalar Kanunu* 1 Kasım 2005 tarihinde 25983 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Daha sistematik ve kolay anlaşılır bir yapıya sahip yeni Kanun ile öncelikle kuruluşlarca gerçekleştirilebilecek faaliyet konuları açıkça belirlenirken, finansal holding şirketleri yeni bir kuruluş tipi olarak sisteme tanıtılmış, özel finans kurumlarının adı katılım bankası olarak değiştirilmiş, destek hizmeti ve değerlendirme kuruluşlarının da Kanun kapsamına alınması sağlanmıştır. Kuruluşlarda kurumsal yönetimin güçlendirilmesine yönelik özel hükümler içeren söz konusu Kanun ile finansal sektörün düzenleme ve denetim çerçevesine ilişkin daha bütünlük bir yapıya doğru önemli bir adım atılarak, faktoring, tüketici finansmanı ve finansal kiralama şirketlerinin denetim ve gözetimi de BDDK'ya devredilmiştir. Denetimin çerçevesi güçlendirilerek risk odaklı denetim anlayışı getirilmiştir.

Ayrıca, finansal piyasaların altyapısı güçlendirilmiştir. *Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun* Kasım 2005'te faaliyete geçmesiyle birlikte, sermaye piyasası araçlarının fiziki basımına son verilmiş ve bu araçların tamamen elektronik ortamda izlenir hale gelmesiyle fiziki kıymetlerin tabi olduğu risklerin bertaraf edilmesi hedeflenmiştir. Bireysel kredi risklerinin izlendiği *Kredi Kayıt Bürosu*, 2001 krizi sonrasında finansal sektörün en önemli altyapı unsurlarından biri olmuş ve bu kapsamda 2009 yılında geliştirilen *Kurumsal Büro Sistemi* ile şirketlerin de, kredi ödeme performansı, risk, limit ve teminat bilgileri ile karşılıksız çek bilgileri kredi kuruluşları arasında paylaşılmaya başlanmıştır. *Bankalar arası Kart Merkezi* ve üye bankalar tarafından kredi kartı sektörünün önündeki tehlikelerden biri olan kredi kartı dolandırıcılığının önüne geçmek amacıyla 1 Temmuz 2007'den itibaren çipli kart ile şifreli işleme geçilmiştir. BDDK faaliyetlerinde stratejik yönetim anlayışı benimsenerek, ilk Stratejik Plan (2006-2008)

uygulamaya konulmuştur. Yeterli mali kaynağa sahip olması ve bunun dayanağını Kanundan alması, söz konusu dönemde BDDK'nın idari kapasitesi açısından önemli bir avantaj teşkil etmiştir.

Bu gelişmelerin de etkisiyle, 2006 yılından önce ayrı bir düzenlemeye tabi olmayan banka kartı ve kredi kartı piyasasına yönelik yasal çerçeve oluşturulmuştur. 2006 yılı ortalarında sektörde yaşanan dalgalanmanın ardından benimsenen, daha ihtiyatlı ve etkin düzenleme ve denetleme anlayışı çerçevesinde, sektördeki ağırlığı belirgin şekilde artan bilanço dışı işlemlerin denetimine ve takibine özel bir önem verilmiş, likidite riskini sınırlayıcı düzenlemelere işlerlik kazandırılmış ve bilgi sistemleri denetimine başlanmıştır.

Ayrıca, risk yönetimine ilişkin olarak yapılan düzenlemeler kapsamında, 2001 yılında yayımlanan Yönetmeliğin yerine 1 Kasım 2006 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik ile sermaye yeterlilik oranı hesaplamasında değişikliğe gidilmiş ve Haziran 2007'den itibaren operasyonel riskler için de sermaye ayrılması öngörülmüştür. Bu alanda, uluslararası düzenlemelere uyum kapsamında gelişmiş ülkelerde ve AB'de sektör standardı olarak yürütülen uygulamalar Basel-II ile birlikte mevzuat şekline dönüşmüştür. Ancak, ülkemizde bu konuda çalışmalar yapılmasına rağmen Türk bankacılık mevzuatı henüz Basel-II düzenlemeleriyle uyumlaştırılamamıştır.

Piyasa ekonomisini, fiyat istikrarını ve bütçe disiplini destekleyen yapısal reformlar ve sağlıklı bir bankacılık sektörü oluşturulmasına yönelik olarak yapılan uygulamalarla, 2002-2007 döneminde bankacılık sektörü, daha önceki dönemlerden farklı olarak istikrarlı bir biçimde büyümesini sürdürmüştür. Bu dönemde, bankacılık sektörü bilançosu, şube ve personel sayısında genel olarak artış yaşanmasına rağmen, banka sayısı birleşme ve devralmalarla azalmaya devam etmiştir. Banka sayısı, 2002 yılına göre 4 adet azalarak, 2007 yılı sonunda 50'ye gerilemiştir.

2007 yılının ikinci yarısına gelindiğinde, önce ABD ve AB finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa sebep olan küresel krizin olumsuz etkileri, Türk ekonomisinde de hissedilmiş, ancak önlemlerin gecikilmeden alınmış olması toparlanma sürecinin kısalmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, son 7 yıllık dönemde sektörün büyüme trendi ile birlikte artan teknoloji kullanımı, rekabet gücünde artışı da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde bankaların kârlılıklarını koruyabilmek için alternatif dağıtım kanallarına yöneldikleri gözlenmiştir. ATM sayısı, EFT sistemi kullanımı, interaktif bankacılık hizmetleri ve internet bankacılığı alanlarında hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Yıllar itibarıyla gelişmeye bakıldığında, 2006 yılında 16.513 adet olan ATM sayısı %45 oranında (7.439 adet) artarak 2009 yılında 23.952 adede yükselmiştir. Ödeme Noktası Cihazı (Point of Sale-POS) kullanımı %60 oranında artmıştır. İnternet kullanan müşteri adedinde de 2006-2009 yılları arasında %77 oranında artış gerçekleşmiştir.

İnternet bankacılığındaki artış banka açısından yaygınlaşan bir dağıtım kanalı olma özelliğini vurgularken, müşteriler açısından işlem kolaylığı ve maliyet avantajları sunmaktadır. Alternatif dağıtım kanallarındaki istikrarlı büyüme şubesiz bankacılığın gelecek dönemde daha da önem kazanacağına işaret etmektedir.

1.1.2. Bankacılık Çeşitleri

Türkiye’de bankacılık sektörü, 1980’lerden sonra dış dünya ile entegrasyon sürecine girmiştir. Dışa açılma politikası ile birlikte, sektörün işleyişine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesine çalışılmıştır. Ancak, gelişme aşamasında ekonominin genel istikrarsız yapısından fazlasıyla etkilenerek ağır finansal krizler atlatan Türk bankacılık sektörünün toparlanması da zaman almıştır. Bu sebeple, ekonominin genelindeki bozuklukların giderilmesi bankacılık sektörü için hayati önem taşımaktadır. Son yıllarda yakalanan istikrar ortamı ve BDDK tarafından yapılan, bankacılık sistemini

daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeler, bankacılık sektörünün gelişimini desteklemiştir. Bu kapsamda, Türk bankacılık sektörü son yaşanan küresel finansal krizi çok fazla yara almadan atlatmayı başarmıştır.

Geniş anlamıyla, üç çeşit banka vardır: bir şehir veya bölgede iş yapan bölgesel bankalar (İstanbul Bankası, Akhisar Tütüncüler Bankası, vb.) yurt içinde çeşitli şehir de bir genel merkeze bağlı olarak çalışan millî bankalar (Merkez Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası vb.); bir memleket içinde ve dışında şubeleri olan uluslararası bankalar(Uluslararası Endüstriyel ve Ticaret Bankası, Amerikan Bankası, İtalyan Bankası vb.).Bankalar, yaptıkları işlere göre ay olabileceği gibi, bir başka ayırım da şöyle yapılabilir: sermayesinin tamamı devlet tarafından sağlanan devlet bankaları (Etibank, Sümerbank v.b.); sermayesinin bir kısmı devletin, bir kısmı halkın olan karma devlet bankaları (Merkez Bankası); sermayesinin tamamı, parası olan kişilerce sağlanan özel bankalar (Yapı ve Kredi Bankası, öğretmenler Bankası v.b.). Osmanlı İmparatorluğu döneminde bankalar yabancıların ve azınlıkların elindeydi. İstanbul'daki bankerler ödünç para verme yoluyla devleti âdeta soyuyorlardı. Osmanlı döneminde kurulan tek ulusal banka çiftçilere kredi vermek amacıyla kurulan Ziraat Bankası'dır (1863). Cumhuriyet döneminde kapitülasyonlarla birlikte bütün yabancı bankalar kaldırıldı (bugün Türkiye'de bulunan yabancı bankalar da Türk yasalarına göre çalışır) ve ulusal bankalar kurulmağa başladı²⁵.

Başka bir grupta bankalar esas olarak 4 gruba ayrılmıştır. Hukuksal kuruluşlarına göre bankalar, sermaye kaynaklarına göre bankalar, içerik yönünden bankalar ve iş konularına göre bankalar:

1. Hukuksal Kuruluşlarına Göre Bankalar

- Kişisel Girişim Bankaları

²⁵ <http://www.nuveforum.net/769-bankacilik/81710-bankalar-bankalarin-cesitleri-turkyede-bankacilik>

- Ticaret Ortaklığı Şeklindeki Bankalar
- Yasalarla Kurulmuş Bankalar

2. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar

- Özel Sermaye İle Kurulmuş Bankalar
- Tüm Sermayesi Devletçe Ödenmiş Bankalar
- Karma Sermayeli Bankalar
- Ulusal Bankalar
- Yabancı Bankalar

3. İş Konularına Göre Bankalar

- İş ve Ticaret Bankaları
- Uzmanlık Bankaları
- Emisyon Bankaları

4. İçerik Yönünden Bankalar

- Merkez Bankaları
- Ticari Bankalar
- Tasarruf Bankaları
- Yatırım ve İş Bankaları
- Sanayi ve Kredi Bankaları
- Halk Bankaları
- Tarım Kredi Bankaları
- Dış Ticaret Bankaları
- İpotek Bankaları
- Tüketim Bankaları olarak sınıflandırılmaktadır²⁶.

1.2.İNTERNET BANKACILIĞI

Teknolojinin baş döndürücü bir hızla gelişmesiyle, bankalarda alıştığımız görüntülerinin ve işlevlerinin dışına taşmaya başladılar. Neredeyse her gün bankacılıkta yeni bir ürünle tanışmaktayız. Bankalar ürünlerini müşterilerine

²⁶ <http://www.biraz.tk/bankacilik/bankalarin-cesitleri>

satmaya çalışırken aynı zamanda müşteri ile iletişim kurmaktadırlar. İnternet ortamı ile sunmuş oldukları hizmetlerde hem işlem maliyetlerini azaltmakta, hem de müşterinin isteği doğrultuda şekillenecek güvenliğin üst düzeyde tutulmaya çalışıldığı, kendi işlemini kendin yapabilirsin düzenlemesi ile insan için değerli zamanı yine insana sunduğu hizmet ile adeta müşterilerine zamanı hediye ederken, müşterileri ile iletişim bağlarını elektronik ortama taşıyarak, mümkün olduğunca daha çok müşteriye, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın ulaşmayı hedefleyen bir çalışma ortaya çıkararak, verimli bir pazarlama gerçekleştirmişlerdir.

Bankacılık sektörü bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve özellikle internetin yayılmasından önemli ölçüde etkilenmektedir. İnternet bankacılığı, hesap açma veya farklı hesaplara para transfer etme vb. bankacılık hizmetlerinin uzaktan yapıldığı dağıtım kanalını ifade etmektedir. İnternet bankacılığı, elektronik bankacılığının gelişiminin bir uzantısı olan ve platform olarak Açık Ağ Sistemleri-İnternet'in kullanıldığı, bireysel ve ticari tüm bankacılık işlemlerinin, bankaların sanal ortamda kurmuş oldukları şube dışı hizmetlerin sunulduğu alternatif dağıtım kanalı olarak tanımlanabilmektedir.

Bankacılık sektörü, elektronik ticaretin en yoğun uygulamalarına rastlanılan sektör konumundadır. Söz konusu teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan ve genel olarak “Şubesiz Bankacılık Uygulamaları” olarak adlandırılan şubesiz bankacılık faaliyetleri arasında, telefon bankacılığı, ev bankacılığı, internet şubeleri örnek gösterilebilmektedir²⁷.

İnternet bankacılığı zaman ve yer sınırı olmaksızın bir bilgisayar ile bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden sunulması için hazırlanan alternatif dağıtım kanalıdır. 24 saat internet erişime sahip herhangi bir bilgisayar aracılığıyla dünyanın her yerinden kullanılabilen bir hizmettir. İnternet bankacılığı beş ana adımda tanımlanabilir;

²⁷ Saka, 2001

- İnternet üzerinden banka hakkında bilgi verme ürünlerini tanıtmaya ve halkla ilişkileri içeren ilk adım daha çok pazarlamaya yöneliktir.
- İnteraktif adı verilen karşılıklı etkileşimin ilk basamağı olan bu adımda ilgili programlar sayfadan indirilebilir ve basit hesap fonksiyonları gerçekleştirilebilir; bilgi formları doldurulabilir; adres değişiklikleri ve hesap hareket sorgulamaları yapılabilir.
- Bu adımda gerçek bankacılık işlemlerine ilk giriş yapılmaktadır. Her türlü hesap işlemleri fatura ödemeleri, EFT (diğer banka hesaplarına transfer), yapılabildiği gibi yeni hesap açtırmak da mümkündür.
- Bu adımda bir öncekine ek olarak müşterinin yatırım döviz ve kredi işlemlerini gerçekleştirmek mümkündür.
- İnternet bankacılığının en son gelişmesi olarak da kabul edilen bu adım henüz uygulama aşamasına geçmemiştir. Bu adımın gerçekleşmesiyle müşteri İnternet bankacılığının da yapamadığı son işlem olan nakit çekmeyi de elektronik cüzdan adı verilen bir sistem ile yapabilecektir. İnternet bankacılığı yüksek alt yapı maliyetleri içerdiğinden bankaların sundukları bu hizmetlerden ilk başlarda kar sağlamaları mümkün olamamaktadır. Ancak bu yatırımları yapmamaları halinde pazardaki rekabet şansları giderek azalmaktadır. Bu değişim süreci uzun vadeli bir strateji olarak görülüp önlemlerin ona göre alınması şarttır.

1.2.1 İnternet Bankacılığının Tanımı ve Tarihi

Sanal bankaların olması, tüm işlemlerin evden televizyon açma-kapama kadar basit şekilde yapılması, fiziki olarak paranın mümkün olduğunca az el değiştirmesi düş olmaktan çıkmıştır. Teknoloji bazen diğer sektörleri peşinden sürüklemekte, değişim gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bankacılık sektörü de teknolojiyi yakından takip etmesi gereken sektörlerdendir. Teknoloji piyasaya olumlu etkiler sağlamakla kalmayıp, bankacılık sektöründe işlem maliyetlerini de

minimize etmektedir. İnternet bankacılığı kısaca, günümüzde fiziksel şubelerden yapılan tüm işlemlerin internet üzerinden gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Müşterinin bankacılık hizmetini alabilmesi için internete bağlı bilgisayarı veya televizyonu olması yeterlidir. Günümüz teknolojisinde daha da ileriye giderek, cep telefonlarından internete bağlanma imkânı olduğu için ceplerimize kadar girmiştir. İletişim aracı olan her müşteri çalışmayı düşündüğü banka ile yapacağı sözleşme neticesinde, bankanın sunacağı bu hizmetten, bankaca belirlenen esaslar çerçevesinde 7 gün 24 saat yararlanabilir. İnternet bankacılığı üzerinden fiziksel para çekimi hariç bireysel ve kurumsal tüm işlemler ve başvurular yapılabilmektedir.

Bir başka tanımla; elektronik bankacılığın gelişiminin bir uzantısı olan ve platform olarak açık ağ sisteminin kullanıldığı, bireysel ve ticari tüm bankacılık işlemlerinin yapılabildiği, bankaların sanal ortamlarda kurmuş oldukları aktif şube dışı hizmetlerin sunulduğu, fiziki para alışverişi ve kredi kullanımı dışında tüm bankacılık işlemlerinin yapılabildiği alternatif dağıtım kanalı olarak tanımlanabilir.

Altınışık (1998) internet bankacılığı ürünü için şu tanımlı verir: Zaman ve yer sınırlaması olmaksızın bir bilgisayar ile bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden sunulması için hazırlanan alternatif dağıtım kanalıdır. İnternet erişimine sahip herhangi bir bilgisayar aracılığıyla 7 gün 24 saat dünyayı her yerinde kullanılabilen bir hizmettir²⁸.

İnternet bankacılığı tarihinin internet ile başladığı açıktır. “İnternet” kavramı ilk defa 1974’lerde ortaya çıksa da, 1990’lara kadar, internetin kullanımı çok fazla yaygınlaşmamıştır. İnternet 1990’larda çok hızlı gelişmeye başlamış ve insanların isteklerini daha rahat yerine getirmeleri için farklı arama motorları ve ağ rehberleri oluşturulmuştur. 1997’de birçok banka internet bankacılığını

²⁸ Altınışık, 1998

geliştirerek, müşterilerin bilgisayar, cep telefonu veya interaktif monitör ile işlem yapmalarını sağlamaya başlamıştır.

ATM'ler önemli ölçüde coğrafi engelleri kaldırmış ve bankaların müşterilerine daha iyi hizmet vermesini mümkün kılmıştır²⁹. ATM'ler para çekmek için en fazla kullanılan ikinci kanal olsa da, 10 yıldan beri İB birçok ülkede ilk sırada yer almaktadır³⁰. ATM'ler müşterilerin 24 saat hesaplarına ulaşmasına imkân sağlamakta; para çekebildikleri gibi fatura ödeyebilmelerini sağlamaktadır³¹.

Telefon bankacılığı, müşterinin bankaya telefon etmesini gerektirmektedir. Müşteri için şube bankacılığına göre daha rahat ve etkilidir³². Merkezi bir telefonu arayarak, müşteriler hesaplarını kontrol edebilmekte, para transfer edebilmekte, hizmetler hakkında bilgi alabilmekte, sözlü olarak talimat vererek veya telefon tuşlarına dokunarak fatura ödeyebilmektedir. Bankalar bunu bir alternatif olarak veya şube ağları aracılığıyla geleneksel bir dağıtım kanalını tamamlayıcı olarak kullanmaktadırlar. Bankalar için bunun temel yararı, şube bankacılığına göre maliyetinin daha düşük olmasıdır. Telefon bankacılığının kullanılmasının müşteriye yararı rahatlıktır. Müşteriler haftanın 7 günü 24 saat ev gibi istedikleri özel yerlerden bankacılık işlemlerini yapabilmektedirler. Müşteriler ayrıca daha az masraf ödemekte, bankalar da işlemleri daha az maliyete yapabilmektedir³³.

Bireysel bankacılık, Bilgi Teknolojilerinin gelişimine büyük yatırımlar yapmış ve alternatif dağıtım kanallarını sunarak, önemli ölçüde karlar elde etmiştir. İşlemlerin büyük kısmı geleneksel şube bankacılığı yerine internete dayalı ve telefon bankacılığı aracılığıyla yapılmaya başlamıştır³⁴.

²⁹ Nelson, 1999

³⁰ Fox ve Beier, 2006

³¹ Saunders Ve Cornett, 2004

³² Mols vd. 1999

³³ Ahmad ve Buttle, 2002

³⁴ Parasız, 1999

Rekabet baskısı ve alternatif kanalların ortaya çıkması, bankaların hâlihazırda var olan kanal stratejilerini tekrar değerlendirmeye zorlamıştır³⁵. Finansal hizmetler sektöründeki artan rekabet ortamı, alternatif dağıtım kanallarının geliştirilmesine ve kullanılmasına olan baskıyı artırmıştır. En son ortaya çıkan dağıtım kanalı elektronik bankacılıktır. Elektronik bankacılık terimi bankalarca bilginin ve hizmetlerin müşterilere bilgisayar veya televizyon aracılığıyla sağlanmasını ifade etmek üzere kullanılmaktadır³⁶. Elektronik bankacılık genelde internet bankacılığını ifade etmekte ve ATM, kredi ve banka kartları, telefon bankacılığı, elektronik fatura ödeme ve ağa dayalı bankacılığı kapsamaktadır. Diğer elektronik hizmetlerin gelişmesi ile çoğu internete dayalı, elektronik bankacılık hizmetlerine ilgi artmış ve birçok banka son zamanlarda internet bankacılığına başlamış olup, bu hizmetleri geliştirmektedir³⁷. McMahon'a göre, (1996) finansal hizmet sağlayanlar, gelecek on yılda var olabilmeleri için bu kanalları var olan dağıtım kanallarına entegre ederek bütünleştirmelidir.

İnternet bankacılığının temelini oluşturan “Ev/Ofis Bankacılığı” ilk defa 1980’li yılların başında Amerika’nın en büyük bankaları (Citibank, Chase Manhattan) tarafından hayata geçirildi. 1980’lerde Avrupa ve A.B.D.’de bankacılık ve finans kuruluşları “Ev/Ofis Bankacılığı” kavramı üzerine programlar yapmaya başlamış, başlangıçta bilgisayar ağının çok fazla gelişmiş olmamasından dolayı müşterilere yardımcı olmak üzere faks makineleri ve telefonlar kullanılmıştır³⁸.

İlk İnternet bankacılığı uygulaması ABD’de Presidential Savings Bank tarafından geliştirilerek 1995 yılında müşterilerinin hizmetine sunulmuştur. Citibank ve Wells Fargo gibi köklü bankalar da kendi uygulamalarını geliştirerek müşterinin kullanımına açmışlardı. İnternetin, ev kullanıcıları arasında yaygınlaşması ile insanların teknolojiye yatkınlığı artmış ve internet bankacılığı hizmetlerinden yararlanan birey sayısı giderek artmıştır. Gartner Grup’un 2009 yılında hazırladığı

³⁵ Lockett ve Litter, 1997

³⁶ Daniel, 1999

³⁷ Daniel, 1999

³⁸ Önder, 1999

internet bankacılığı kullanım raporuna göre, Amerika'daki yetişkinlerin %47'sinin, İngiltere'dekilerin ise %30'unun internet bankacılığını kullandıkları belirtilmektedir³⁹.

Dünyada bankacılık alanındaki teknolojik ilerlemeye paralel olarak, Türk bankaları da otomasyon standartlarını dünya standartlarına yükseltmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin ilk özel bankası olan Türkiye İş Bankası müşteriyle ATM'leri 1987 yılında tanıştırmak için elektronik bankacılığın temelini atmıştır. İnternet bankacılığı ise Türkiye'de ilk defa 1997 yılında İş Bankası tarafından uygulanmaya başlanmış, aynı yıl Garanti Bankası da müşterilerine İnternet Bankacılığı hizmetini sunmuştur. Daha sonra sırasıyla Osmanlı Bankası, Pamukbank, Esbank, Akbank ve Yapı Kredi Bankası internet bankacılığı hizmetini müşterilerine sunmuşlardır. Bugün birçok banka Türk Bankacılık Sektöründe geniş çapta internet bankacılığı hizmetleri sunmaktadır.

İnternet bankacılığı, 1997 yılından bu yana artan bilgisayar kullanımı ve okur-yazarlığı, finansal sektördeki düzenlemeler, banka müşterilerinin elektronik hizmet almak istemeleri, bankalar için işlem maliyetlerinin azalması ve müşteriye kolaylık sağlanmasına bağlı olarak Türkiye Ticaret Bankaları tarafından alternatif dağıtım kanalı olarak algılanmaktadır. Buna rağmen, müşterilerin internet bankacılığına alışkın olmamaları ve güvenlik endişesi gibi sebeplerden dolayı Türkiye'de internet bankacılığının yaygınlaşması sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan yaşayan hayatın içine giren teknolojinin orta yaş üstü insanlar ile tanışması zamana bırakılmıştır. Banka müşterilerinin büyük bir kısmının orta yaş üstü insanlar olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, ürünün kullanılması ve yaygınlaştırılması zaman alacaktır. Gelecek bankacılığı olarak görünen internet bankacılığı kavramının günümüz yaşamı içine daha hızlı sokulması, sistemin daha etkili ve verimli çalışmasına yardımcı olacaktır⁴⁰.

³⁹ Önder,1999

⁴⁰ Taşkıner, 1999

İnternet bankacılığı, işlemlerin daha az maliyet ve personel desteğiyle yapılmasını sağladığı gibi, şube ortamlarından farklı olarak yöresel bir erişim kısıtlılığı içermemesi bakımından en önemli kanallardan biri haline gelmiştir. Finansal hizmet sunan firmalar için yepyeni bir dağıtım kanalı olan internet bankacılığı kullanmaktaki amaç; finansal ürün ve hizmetlerin bazılarını, tüm potansiyel müşterilere daha az maliyetle, fakat eşit kalitede sunabilmek ve interneti dünyanın her yerinde 7/24 kullanmaktır. Elbette ki bunun anlamı finansal kurumların pazar alanlarını ve paylarını, yeni şube ya da ofis açmadan genişletme imkânına sahip olabilecek bir ortamın sağlanmasıdır. Artık günümüzde “internet” finansal kurumlar için stratejik bir araç olarak kabul edilmektedir. Finansal kurumların interneti kullanım sebepleri dört başlık altında toplanabilmektedir⁴¹.

1. Bilgilendirme aracı,
2. Müşterilerle çift yönlü iletişim,
3. Müşteri İlişkilerinin geliştirilmesi ve müşteri sadakatinin sağlanması,
4. Şubelerdi gerçekleştirilen bankacılık işlemlerinin müşteriye internet üzerinden sunulmasıdır.

Günümüzde rekabet unsurlarından daha çok “olmazsa olmaz” özelliği taşıyan internet bankacılığı ile müşteriler bütün bankacılık işlemlerini 7 gün 24 saat gerçekleştirebilmekte hem de tüm portföyünü 24 saat boyunca kontrolü altında tutabilmektedir. Bankacılık sektöründeki bu tür gelişmeler müşteriler açısından değerlendirildiğinde, yeni uygulamalar “en iyi hizmet veren bankayı seçme” şansını verdiğinden, müşterilerin sadakati de azalmaya başlamaktadır. Bu nedenle, internet bankacılığı bankalar için daha da önemli bir ürün halini almaktadır.

Bankalar internet bankacılığı hizmeti ile daha düşük maliyetlere katlanarak hizmetlerini daha yaygın ve tercih edilir hale getirmektedir. Forrester’in yaptığı bir araştırmaya göre, Avrupa’da bir banka şubesinde yapılan rutin işler için tahmin edilen maliyet işlem başına 2 €, benzer şekilde telefon bankacılığı için 96 sent, ATM bankacılığı için 22 sent ve internet bankacılığı için 14 sent olarak

⁴¹ Öç, 2002, s.56

tespit edilmiştir. Ayrıca müşteriler için yapılan araştırmalar sonucu internet bankacılığı kullanımı sonucunda tüketicilerin banka hesaplarına daha kolay girdikleri, daha düşük hizmet ücreti ödedikleri ve zaman tasarrufu sağladıkları tespit edilmiştir. Söz konusu avantajlar, müşterilerin internet bankacılığını benimsemelerini ve internet bankacılığını diğer dağıtım kanallarına tercih etmelerini sağlamaktadır. Bu durum bankalar arasında rekabete yol açmıştır, her zaman olduğu gibi bu güzel rekabet tüketicinin lehine sonuçlanmaktadır. Daha güvenli ve kaliteli hizmet vermenin yanı sıra tüketici için önem arz eden düşük maliyetler ile işlem gerçekleştirebilme fırsatlarının yanı sıra, özendirmeye yönelik promosyon çalışmalarını ve ödülleri banka müşterilerinin internet ortamında işlem yapmaya yöneltilmesinde önemli bir çaba olarak görülmektedir.

TBB (Türkiye Bankalar Birliği)⁴²'nin yayınladığı internet bankacılığı verilerinden anlaşılacağı üzere, Türkiye'de internet bankacılığı sistemine kayıtlı ve en az bir defa giriş yapmış olan bireysel müşteri sayısı 2007 Aralık ayından 2011 Aralık ayına kadar geçen sürede % 103,23 artışla 18.105.703 adet olmuş, internet bankacılığı sistemine kayıtlı aktif müşteri sayısı ise % 105,57 artışla 7.802.990 adet olmuştur. Türkiye'de internet kullanımının artması ve bilgisayar okur-yazarlığı oranının yükselmesi sonucunda internet bankacılığı kullanımının arttığı gözlenmektedir.⁴²

Ayrıca en fazla internet bankacılığı müşterisine sahip iller İstanbul, Ankara ve İzmir olduğu, bunda da en büyük etkinin şube bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek için harcanan zaman konusunda tasarruf yapmak amacıyla müşterinin internet bankacılığına yönelmiş olduğu düşünülmektedir. Türkiye'nin üç büyük ilinin öne çıkmasının sebepleri ise, kullanımla doğru orantılı olarak bu illerdeki nüfus yoğunluğunun yanı sıra, internet kullanımının ve bilgisayar okur-yazarlığının bu illerde daha yoğun olması söylenebilir. Burada internet kullanımının servis sağlayıcılar ve verilen telekomünikasyon hizmetleri ile ilişkisi olduğu da göz ardı edilmemelidir.

⁴² Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/tr>

Tablo 1. İnternet Bankacılığı/Bireysel Müşteri Rakamları

Dönem	Bireysel Müşteri		
	Sistemde Kayıtlı En Az Bir Kere Login Olmuş Müşteri Sayısı	Sistemde Kayıtlı, Son 1 Yıl İçinde En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı	Aktif Müşteri Sayısı
Aralık 2007	8.908.956	4.920.907	3.795.627
Aralık 2008	11.222.126	5.946.652	4.613.670
Aralık 2009	11.959.640	7.012.289	5.343.098
Aralık 2010	15.608.554	7.974.788	6.038.342
Aralık 2011	18.105.703	10.389.383	7.802.990

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/tr/>

Türkiye’de internet bankacılığı sisteminde kayıtlı ve en az bir defa giriş yapmış olan kurumsal müşteri sayısı 2007 Aralık ayından 2011 Aralık ayına kadar geçen sürede % 67,26 artışla 1.892.315 adet olmuş, aynı dönemin internet bankacılığı sistemine kayıtlı aktif müşteri sayısı ise % 67,76 artışla 803.155 adet olmuştur. İnternet bankacılığı hizmetinden yararlanan müşteri sayısı gün geçtikçe artış gösterdiği tespit edilmiştir. Kurumsal müşteri sayısı bireysel müşteri sayısına göre daha az artış göstermiştir⁴³.

Tablo 2. İnternet Bankacılığı/Kurumsal Müşteri Rakamları

Dönem	Kurumsal Müşteri		
	Sistemde Kayıtlı En Az Bir Kere Login Olmuş Müşteri Sayısı	Sistemde Kayıtlı, Son 1 Yıl İçinde En Az Bir Kez Login Olmuş Müşteri Sayısı	Aktif Müşteri Sayısı
Aralık 2007	1.131.302	588.211	478.737
Aralık 2008	1.358.545	687.737	555.459
Aralık 2009	1.402.286	684.906	605.623
Aralık 2010	1.614.365	813.721	655.490
Aralık 2011	1.892.315	968.458	803.155

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/tr/>

⁴³ Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr/tr/>, (B.T)

1.2.2. Elektronik Paranın Gelişimi ve Türkiye’deki Teknolojik Gelişmelerin Yasal Düzenlemeleri

Elektronik para, değeri önceden ödenmiş bir araç olarak, çıkarıcısının transferlerde banka hesaplarını içermesine gerek olmaksızın kullanılmasının dışında, ödemeleri yapmak için geniş kullanıma sahip teknik bir aygıt üzerine depolanmış elektronik bir parasal değerdir⁴⁴. Elektronik para geniş anlamda, işlemlerde banka hesaplamalarına ihtiyaç olmaksızın paranın değerinin teknik bir aygıt üzerine elektronik olarak depolanması, yatırım şirketlerinden ise diğer işletmelere ödeme yapmak için hamiline yazılı şekilde düzenlenmiş bir senet olarak kullanılması şeklinde kullanılabilir⁴⁵.

BIS’in Mayıs 2000 raporuna göre e-para, stoklanmış değer, fon veya değerlerin bir alette tüketicilerin istekleri doğrultusunda kullanıma hazır hale getirildiği, ödemesi önceden yapılmış kartlardır. Raporunda e-para ürünleri özel amaçlı ve genel ödeme amaçlı araçlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca BIS’in Kasım 2001 raporunda e-para, “çip (chip) kart veya kişisel bilgisayarların sabit sürücülerinde elektronik olarak saklanabilen değer” şeklinde tanımlanmıştır.

Alman Merkez Bankası elektronik parayı; “Kural olarak bankalar tarafından önceden yapılan ödeme karşılığında dijital değer birimleri şeklinde, ya bir ödeme kartı üzerinde yer alan bir çip üzerine veya bir bilgisayarın hard diskine kopyalayan ve internetteki olası bir kullanım için hazır bulunduran ödeme vasıtası” olarak tanımlamıştır⁴⁶.

Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (1998:4) elektronik parayı, “yatırılmış değer veya satış noktası terminalleri vasıtasıyla, iki cihaz arasında doğrudan transfer veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden ödemelerde

⁴⁴ Ecb, 1998:7

⁴⁵ Rbi, 2002:3

⁴⁶ Keser Berber, 2002:48

bulunmak için değeri önceden ödenmiş ödeme mekanizmaları” şeklinde tanımlamıştır. E-para temelde bir ödeme ya da fon transferidir. Bu transfer elektronik olarak bankalar arası ödeme sistemleri içinde başlatılır ve işletilir. En son çıkan bilgisayarlar, modemler ve modern iletişim bağlantıları, piyasada e-para ürünlerinin çok fazlaşmasına neden olmuştur⁴⁷.

E-para, paranın dijital temsilcisidir ya da daha çok doğrulayıcısıdır. Nakdin dijital tanıtımıdır. Para ve Currency kelimeleri eş anlamlı olmalarına rağmen gerçekte farklı şeyleri ifade ederler. Para basitçe iletişimin değeri anlamındayken, Currency paranın fiziksel olarak ortaya koyulmasıdır. Elektronik genelde bilgisayar ağları boyunca olan parasal hareketliliği anlatmak için kullanılmasına rağmen, dijital, teorik olarak yaratılması mümkün olan elektronik paradan onu ayırmak için kullanılan bir terimdir⁴⁸.

Elektronik para, teknolojik ilerlemeler sonucu manyetik bantlı kartlara alternatif olarak yaratılan ve üzerinde mikro işlemciler taşıyan tüm plastik kartlara verilen genel bir isimdir. Bu itibarla elektronik parayı, ön ödeme veya değer yüklenilmesi yoluyla kullanıma sunulan kart veya yazılım tabanlı elektronik ödeme aracı olarak tanımlamak mümkündür⁴⁹.

Günümüzde hızlı gelişen teknolojiyle beraber nakit paranın yanı sıra diğer ödeme araçları da yaygın kullanılır hale gelmiştir ve gelişme göstermiştir. Elektronik para da bu gelişim sürecinde ortaya çıkan ve kullanılmaya başlanan ödeme araçlarından biridir. 1960’lardan sonra yaşanmaya başlanan teknolojik değişimler, 1970’li yıllara gelindiğinde ekonomi üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmeye başlayarak paranın sekli üzerinde ve bankacılık üzerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Teknolojik gelişmeler dahilinde ATM’lerin ve bilgisayar belleğinin keşfiyle beraber, elektronik olarak fon transferini mümkün kılan sistemler gelişmeye başlamıştır. Elektronik olarak işlem yapabilmeyi mümkün hale getiren

⁴⁷ Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (1998:4)

⁴⁸ Türk, 1997:1-2

⁴⁹ Günver ce Baykal, 2000:25

sistemler sonucu finansal işlem maliyetlerinde bir düşüş yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte banka olmayan finansal kurumlar da finansal kurumlar gibi hizmet sunar hale gelmişlerdir. Finansal işlemler arasındaki mesafe önemsizleşmiştir. Çünkü finansal kurumların maliyet yapısının değişmesi, bu değişimi aynı zamanda geniş coğrafik alanlara uygulamaya elverişli kılmıştır. Elektronik teknolojiyeindeki değişiklikler, finansal kurumların odak noktalarını, yerel kullanıcılar için belirli hizmetleri sağlama isinden, ulusal müşteriler için bir hizmet paketi sunmaya yöneltmiştir. Bu yenilikler öncelikli olarak da finansal olmayan kuruluşlar için yapılabilir hale gelmiştir⁵⁰.

Bugün yaşanan teknolojik gelişmeler, finansal kurumlara tüketiciler karşısında daha etkili yönetim imkânı sağlayabilir, merkez bankası rezervlerinin yalnızca küçük bir kısmıyla ekonomideki ödemeleri gerçekleştirebilir hale getirebilir. Bunu sağlayacak ödeme araçlarından biri “e-para”dır. E-paranın merkez bankası tarafından arz edilen parayı alternatif bir ödeme aracı olarak ikame edebilir hale geleceği söylenmektedir. Bundan dolayı gelecekte bu gelişmelerin merkez bankası parasını yok edeceğinden ve para politikasının etkisiz hale gelmesinden endişe edilmektedir⁵¹.

Ancak Katafona, yeni teknoloji çağında da para politikasının gerekli ve etkili olmaya devam edeceğini ifade etmektedir. 21. yüzyılın “nakitsiz” bir toplum olacağı günümüzde tahmin edilen bir olgudur⁵². Ancak 21. yüzyılın “nakitsiz” değil de “parasız” bir toplum olacağı yönünde bir izlenim vardır. Kâğıt para ve çekler yavaş yavaş akıllı kartlar, dijital nakit ve fonların anında transferi tarafından ikame edilmektedir. Bankaların geniş kâğıt bürokrasisinin, hızlı bir şekilde gereksiz, işlemleri ağırlaştırarak ve modası geçmiş hale gelmesi beklenmektedir. Ancak bu arada dijital para gelişmelerinin hızlı olduğu ve bankaların buna uyum sağlayamadığı da söylenmektedir⁵³.

⁵⁰ Miller ve Pulsinelli, 2003: 7

⁵¹ Woodford, 2001:298

⁵² Katafona 2004:1

⁵³ Turk, 1997:1-2

Ödeme sistemlerine yönelik yapılan yeniliklerin birçoğu başarılı olmuştur. Bununla birlikte önemli bir ödeme aracı olan e-paranın nasıl bir gelişim göstereceği ile ilgili soru işaretleri devam etmektedir. E-para ile ilgili yapılan yeniliklerin birçok alım satımı kolaylaştırdığı düşünülerek küçük değerli işlemler elektronik olarak yapılmaktadır. Bu süreç elektronik fon transferlerini büyük ölçüde değerli yapmaktadır. Yatırımcılar, yaptıkları önemli yatırımlarda bu ödeme sistemlerinin kullanımının bir alt yapıyı gerektirmesi nedeniyle bu yatırıma degecek sayıda tüketici ve satıcının var olduğundan emin oldukça yatırım yapmayı tercih etmektedirler. ABD’de e-paranın gelişimi ile ilgili iyimser tahminler yapılmış ancak e-para henüz istenilen ölçüde geniş bir yayılma gösterememiştir⁵⁴.

Elektronik para kullanımının yaygınlaşması, merkez bankalarının para politikası, bankacılık denetimi, ödeme sisteminin denetimi ve finans sisteminin istikrarı gibi alanları etkileyebilir. Merkez bankalarının asıl ilgilendikleri konu ise elektronik paranın güvenliğidir. Herhangi bir güvenlik ihlali durumunda finansal sistemin istikrarında birçok karışıklık olabilir⁵⁵.

Teknolojik gelişmeler aynı zamanda paranın şekil olarak değişimine de yol açmıştır. Bozukluklar ve kâğıt hiç şüphesiz para olarak kabul edilmektedirler ve genel olarak mal ve hizmet alımında ödeme aracı olarak kullanılmaktadırlar. Vadesiz mevduatlar ve hesap üzerine yazılmış çekler de para olarak kabul edilmektedirler. Önceden tasarruf hesapları para olarak kabul edilmeyip harcama amaçlı hesaplarda saklanmakta ve hesaptan geri alınmaları zorunlu olmaktadır. Elektronik transfer sistemleri sayesinde fonların da istendiği zaman tasarruf ya da çek hesaplarından dönüştürülmesi mümkün hale gelmiştir. Mevduat sahiplerinin tasarruf hesapları üzerinden faiz kazanması mümkün hale gelmiştir. Çek hesaplarından fazla para çekmeleri halinde elektronik transfer sistemi ile otomatik olarak fazla çekilen para tasarruf hesabından fon transferi ile örtülebilmektedir.

⁵⁴ Meyer, 2001:8

⁵⁵ Berentsen, 2005

Yani teknolojik gelişmeler ışığında tasarruf hesapları da para olarak düşünölmeye başlanmıştır⁵⁶.

Elektronik ödeme teknolojileri sadece çekleri ikame etmekle kalmaz aynı zamanda elektronik formda yer alan ve adına elektronik para denilen parayı da ikame eder. Elektronik paranın *bilinen ilk seklini* borç kartları (debit card) oluşturur. Borç kartları kredi kartlarına benzerler. Tüketicilerin mal ve hizmet alımları sonucu doğrudan banka hesaplarından üretici hesabına elektronik olarak fonların transferini gerçekleştirmesi yönüyle borç kartları kredi kartlarına benzerler. Borç kartları kredi kartlarının kullandığı her yerde kullanılmaktadırlar ve nakitten daha hızlı çalışırlar. Birçok süper markette, örneğin kontrol merkezinde kartı, kart okuyucudan geçirince butona basılarak tüketicinin satın aldığı miktar banka hesabından düşölür. Visa ve MasterCard gibi birçok firma ve banka borç kartı çıkartmıştır. ATM kartları da borç kartı fonksiyonlarını yerine getirebilir⁵⁷.

Elektronik paranın *en avantajlı ikinci biçimini* değeri depolanmış kartlar (Stored Value Card-SVC) oluşturur. En basit seklı ile SVC, önceden hazırlanmış, yüklenmiş değerle satın alma işlemini gerçekleştirir, tüketiciler telefon kartlarında olduğu gibi önceden ödeme yapmış olurlar. SVC'lerin en gelişmiş i akıllı kart olarak bilinir. Elektronik paranın *üçüncü biçimini* e-nakit (e-cash) oluşturur ve internette mal ve hizmet satın almada kullanılır. Elektronik paranın sahip olduğu rahatlığın ve kolaylığın hızlıca nakitsiz bir topluma yol açacağı düşünölebilir. Ancak bu mümkün değildir, çünkü her şeyden önce e-paranın yaygın kullanımı maliyetlidir, güvenlik ve gizlilik açısından eksikliklere sahiptir⁵⁸.

BIS'e göre elektronik paranın iki temel çeşidi bulunmaktadır. İlki Mondex ve Proton gibi çok amaçlı değeri depolanmış akıllı kartları ve elektronik cüzdanları içeren *e-cash*'dır. İkincisi, bazen ağ parası olarak da adlandırılan, digicash gibi

⁵⁶ Miller ve Pulsinelli, 2003: 7-8

⁵⁷ Mishkin, 2003: 51-52

⁵⁸ Mishkin, 2003: 51-52

başarısız olan bir örneği bulunan internet üzerinden işlem yapmaya imkân veren yazılım tabanlı bir ürün olan *cybermoney*'dir. E-cash daha çok banknot ve bozuklukların yerini alırken, cybermoney ise banka mevduatlarının yerine geçer. E-cash genellikle küçük değerli ödemelerde kullanıldığı için ancak düşük değerli banknot ve bozuklukların yerini alabilmektedir. Banknot ve bozuklukların toplam değerinde önemli bir etkisi olmaz. Avrupa Merkez Bankası (ECB) istatistiklerine göre e-cash, çıkarılan banknot ve bozuklukların %1'inden daha az bir miktardadır. Genel düşünceye göre, temassız akıllı kartlar gibi yeni tasarımların gelişmesine rağmen, e-cash'in aşamalı ayrımının devam etmesi beklenmektedir. Banknotların ve bozuklukların hala tercih sebebi olması ise, yaygın kullanılıyor olmaları, kullanımının kolay olması, devlet garantisi taşıyor olmaları, yaygın bir güvene sahip olmaları ve yasal geçerliliğe sahip olmaları gibi nedenlerdendir. Gelecek yıllarda banka dışı özel kurumlar tarafından da e-cash' in çıkarılmasına ilgi söz konusu olabilir. Bu durum paranın tek bir hesap birimi olma fonksiyonunu aşındırabilir.

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı olduğu günümüz dünyasında, bu gelişmelerin takip edilmemesi bu güvenlik avantajını bir dezavantaja dönüştürebilir. E-para çıkarıcıları, ihraç ettikleri elektronik paraları yeni teknolojiye periyodik olarak uyumlu hale getirmek zorundadırlar. Aksi takdirde sahte elektronik para üretilmesi riskiyle karşı karşıya kalabilirler. E-paranın çalınması ya da yasa dışı olarak kullanılması sonucu oluşacak finansal kayıp e-para açısından bir dezavantaj oluşturur. Bunun yanında kullanılan bilgisayar ağlarına yasal olmayacak şekilde ulaşılması yoluyla e-paranın bir kısmının ya da tamamının çalınması veyahut bilgisayar sisteminin çalışmasını durduracak ya da hatalı çalışmasına neden olacak virüs ve benzeri programların sisteme girmesi, işlemlerin hatalı yapılmasına ya da hiç yapılamamasına neden olması da söz konusu olabilecek bir başka risktir. Öte yandan elektrik kesintisi, hat yetersizliği vb. eksiklikler

durumunda sistemin çalışmaması ya da geçici olarak çökmesi e-paranın kullanılmamasına ve ödemelerin istenildiği an yapılamamasına neden olabilir⁵⁹.

Elektronik para gelişmelerinin merkez bankasının para politikası stratejisine etkisi üç şekilde olabilir. *İlk olarak*, merkez bankası parasının kapalı bir ikamesi olarak düşünülen e-para ve elektronik geçiş ürünleri merkez bankasının bu varlığı üzerinde bir etkiye sahip olacaktır. Teknolojide yaşanan böylesi bir gelişme finansal işlemlerde bir kolaylık sağlamanın yanı sıra, paranın finansal kurumlar dışında da çıkarılma ihtiyacını yani para yaratma kurumlarının genişleme ihtiyacını gündeme getirir. Yeni teknolojinin etkisi para politikasının formülasyonu da hesaba katılarak parasal birliklerin belirlenmesinde değişiklikler olması gerektiğini savunacaktır. *İkinci olarak*, bu yeni ürünlerin para ve diğer varlıkların dolanım hızında artış sağlama yönünde bir etkisi meydana gelecektir. *Son olarak da*, eğer e-para faiz getirirse ya da faiz getiren finansal varlıkların kullanımını kolaylaştırırsa ve faiz getirmeyen varlıkların yerini alırsa bir etki ortaya çıkacaktır⁶⁰.

Elektronik paranın yaygın kullanımı ile özellikle de ağ tabanlı elektronik para kullanımı sonucu internet üzerinden yasa dışı ekonomik faaliyet yürütülmesi tehlikesi söz konusudur⁶¹. Elektronik paranın hesaplanıp hesaplanmaması ve anonim olup olmaması kara para aklama suçuyla ilişkilendirilebilecek iki durumdur⁶². Örneğin, elektronik paranın izlenemezlik özelliği kara para aklama gibi suçları teşvik edebilir. Özellikle de hiçbir kanıt olmaksızın transfer işlemlerinin gerçekleşiyor olması bu durumu destekler vaziyettedir⁶³.

Buna karşın, hükümetlerin regülasyon yapılarındaki ana amaçlarından biri de kara para aklamayı ve sahtekârlığı önlemek ve izlemek için kişisel ve örgütsel gizliliği

⁵⁹ Tuncer, 2004:41

⁶⁰ Ecb, 1998: 17-18

⁶¹ Tanaka, 1996

⁶² Birch, 1999: 216

⁶³ Lockett, 1999:239

koruma yönündedir⁶⁴. BIS raporlarına dayanarak (1997:18) elektronik paranın yaygın kullanımının söz konusu olmadığını, sınırlı kullanım alanına sahip olduğunu, bu nedenle de yasa dışı faaliyetler ve kara para aklama gibi suçlar üzerinde teşvik edici bir etkisinin bulunmadığını söylemek mümkündür.

Türkiye'deki elektronik para gelişmeleriyle ilgili olarak (T.C. Merkez Bankası'nın başkanlığında çeşitli bankaların da katılımıyla) 2000 yılı itibariyle Elektronik Para Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Bu grubun çalışmaları Avrupa Merkez Bankası yetkililerince de takip edilmektedir ve e-para gelişmeleriyle ilgili olarak AB'de yaşanan gelişmeler bu gruba aktarılmaktadır. Örneğin elektronik para piyasalarının AB'deki gelişiminin ne düzeylerde olduğu, ne gibi düzenlemelerin yapıldığı ve AB'nin bu konudaki direktiflerinin neler olduğundan bahsedilmektedir. E-para gelişmeleri henüz AB için de çok yeni olduğu için, AB piyasalarda dolayan e-para hacminin toplam nakit miktarına oranı çok küçük miktarlarda ifade edilmektedir. E-para piyasalarında rol alan oyuncular büyük ölçüde bankalardır. Bununla beraber posta ve telekom şirketleri gibi doğrudan bankacılık yapmayan kuruluşlar da e-para gelişmeleri içinde yer alan kuruluşlardır.

E-paranın hacimsel açıdan çok küçük olmakla beraber önümüzdeki yıllarda hızla büyüme potansiyeli taşımakta olduğu AB tarafından ifade edilmektedir. Bu nedenle de merkez bankalarının ve Avrupa Merkez Bankası'nın gündeminde yer almaktadır. Temel amacı fiyat istikrarını korumak olan merkez bankalarının doğrudan para tabanını etkileyen böyle bir kaleme kayıtsız kalamayacağı ve ulusal paralarda olduğu gibi, böyle bir konuda da tek yetkili olarak hareket edeceği ifade edilmektedir. Merkez bankalarının fiyat istikrarı ve para piyasalarının etkinliğinin yanı sıra, ödeme sistemlerinin güvenliği ve etkinliği, e-para tutan hane halklarının güvenliği, finansal piyasaların istikrarı vb. konularla da ilgili olduğu belirtilmektedir. AB'de konuya ilişkin oluşturulan sistem, temel olarak asgari zorunluluklar ve hedeflenenler olmak üzere iki ana kapsamda

⁶⁴ Christie ve Goldie-Scot; 1999: 209

değerlendirilmektedir. Bunlar, banka dışı e-para kuruluşlarının tabi olduğu Elektronik Para Kurumu (EMI) ve bankaların tabi olduğu düzenleme olmak üzere konuya ilişkin iki ana direktif mevcuttur. E-para konusunun güvenlik kısmı ise hala tartışılan ve üzerinde çalışılan bir konu olarak varlığını devam ettirmektedir⁶⁵.

Türkiye’de Merkez Bankası’nın, bankaların ya da özel finansal kurumlarının denetimi konusunda bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu konudaki sorumluluk, 1999’da çıkarılan 4389 sayılı Yeni Bankalar Kanunu ile kurulan ve Ağustos 2000’de faaliyete geçen Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)’na aittir. BDDK’da elektronik para gelişmeleri konusunda yayınlanmış istatistik yoktur. Bankacılık alanında gözetim ve düzenlemelerden sorumlu BDDK’nın AB Konseyi’nin 2000/46/EC sayılı direktifine uygun elektronik para çıkarıcılığıyla ilgili düzenleme yapması gerekmektedir. Bu konudaki istatistiklerin acilen toplanarak Türkiye’deki elektronik para konusundaki işlem büyüklüğü ortaya konulmalıdır.

TCMB yetkilileri ülkemizde elektronik para konusu ile ilgili henüz mevzuatının olmaması nedeniyle elektronik para ile yapılan işlemlerin bankacılık işlemi şeklinde değerlendirilmesinin uygun olacağını vurgulamaktadırlar. Bu nedenle de e-para ile ilgili düzenlemelerin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından yapılmasının gerektiğini belirtmektedirler. Elektronik Para Çalışma Grubu’nun elektronik para ile ilgili konularda yasal ve teknik sorunları gündeme getirip çözüm üretilmesine öncülük etmesi beklenmektedir⁶⁶.

Türkiye’de elektronik para ile ilgili gelişmeler Akbank’ın İstanbul ve Ankara’da birer üniversite ile birlikte başlattığı projelerle başlamıştır. Sonrasında Esbank’ın Eskişehir Belediyesi, Keban’ın da İzmir Belediyesi ile birlikte yürüttüğü projeler denenmiştir. Türkiye’de uygulamada genelde bir başka kurumla ortak ve sadece

⁶⁵ www.tcmb.gov.tr

⁶⁶ www.tcmb.gov.tr

belirli hizmetleri içeren örneklerle karşılaşılmıştır yani mevcut uygulamalar tek amaçlı e-para projelerinden oluşmaktadır. Merkez Bankası yetkilileri, bu uygulamaları teknik olarak e-para uygulaması şeklinde değerlendirmemektedirler. Çünkü e-para'nın diğer paradan farkı olmadan, serbestçe piyasada dolan bir para olması gerekmekte, herhangi bir sınırlamaya tabi olduğunda (sadece belirli bir hizmet için veya sadece belirli bir kurumda kullanılması gibi) farklı değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir.

Uygulamanın offline ve online oluşu e-para açısından önemlidir. Çünkü sadece online çalışan bir sistemde kullanılan kart müşteriler tarafından sadece bir debitcard gibi değerlendirilecektir. Zira debit card sadece online kullanıma izin veren bir karttır. E-para'nın bir merkezi bilgisayarda depolandığı ağ tabanlı ve bir yonga üzerinde depolandığı kart tabanlı olmak üzere iki tür kullanımı vardır. Türkiye'deki yerel uygulamalar kart tabanlı e-para sistemine örnektir ve sistemler offline çalışmaktadır⁶⁷.

1.2.2.1. Merkez Bankasının İnternet Bankacılığı İle ilgili Yasal Düzenlemeleri

Son yıllarda, sermaye hareketlerindeki liberalleşme eğilimlerinin artması ve yine bu kapsamda finansal piyasalara erişimi kolaylaştıracak gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak kısıtların kaldırılması, bilgi teknolojisindeki gelişmelerin de etkisi ile birlikte piyasaları birbirleri ile daha bütünleşmiş hale getirmektedir. Finans endüstrisinde, birbiriyle içsel bağımlı olan ve birbirlerinin ortaya çıkması için gerekli şartları hazırlayan globalleşme, yasal kısıtlamaların kaldırılması ve kurum birleşmelerinin meydana çıkarttığı birçok kökten değişiklik meydana gelmektedir. Teknolojik yenilikler, globalleşme ve birleşmeyi etkin çözümler olarak ön plana çıkarırken yasal kısıtlamaların da hızla kaldırılmasına sebep olmaktadır⁶⁸. Kısıtların kaldırılmasındaki temel amaç ise, istikrarlı bir

⁶⁷ www.tcmb.gov.tr

⁶⁸ Bis, 2001

ortamda mali piyasaların bütünleştirilmesi ve rekabet ortamının teşvik edilmesi suretiyle sağlanacak kazançların artırılmasıdır. İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, ulaşılan bilgi miktarını ve bilgiye ulaşılma hızını artırmakla kalmayıp, sermaye hareketlerine getirilen sınırlamaların bir daha uygulamaya konulmaksızın yıkılmalarına sebep olmaktadır.

Bilgi teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak finansal aracılık hizmetlerinin çerçevesi ne kadar değişirse değişsin, finansal sisteme devlet müdahalesini haksız çıkaracak bir argüman henüz ortaya konulabilmiş değildir. Mali sektöre düzenleme şeklinde yapılan devlet müdahalelerinin sebepleri; tüketicinin korunması, rekabetin teşvik edilmesi ve istikrar ortamı içerisinde finansal sistemin sağlıklı devamlılığının sağlanmasıdır. Bununla birlikte teknolojik ilerlemenin şekli ve boyutu, finans sektörüne yapılan mevcut düzenleme yapısının yeterli olup olmadığı sorularını gündeme getirmektedir. Örneğin, şu ana kadar yaşanan gelişmeler, geleneksel bankacılık sistemi için geliştirilmiş olan düzenleme alt yapısının internet bankacılığı için yeterli olup olmadığının sorgulanmasına sebep olmaktadır.

Teknolojik gelişme ve rekabet, e-para arz eden özel sektör kurumlarının, para arzı üzerindeki devlet monopolüne son verebilmeleri olasılığını ortaya çıkaracaktır. Geçmişte, özel kurumlarca basılan paralara uygulanan vergi ve düzenlemeler özel para arz eden kurumların bu işten çekilmelerine sebep olmuştur. Fakat günümüzde, teknolojik ilerleme ve milliyeti olmayan özel para kavramları, gelişmeyi engelleyici yasal düzenlemelerin yapılmasını, düzenleyiciler açısından daha zor hale getirmektedir. Çünkü, doğası gereği e-para arz edenlerin fiziksel mekana sahip olma zorunlulukları yoktur, her ülkenin kendi finansal yapısı ve yasal düzenlemeleri vardır. Eparanın baskın olduğu yeni parasal sistemde, hangi paranın ne kadar basılacağına, devlet gibi yasal otoriteler değil, tüketiciler ve işletmeler karar verecektir.

E-para tamamıyla yeni bir kavram olmasına ve bu sebeple Şu an için, ne tür etkileri olacağı konusunda kimsenin tam bir fikir sahibi olmamasına rağmen, kesin olan tek Şey bu alanın çok yakın bir zamanda yasal otoritelerin dikkatini ekeceğidir. Hayek (1990), devletin düzenleme yaparken parayı politik amaçlar doğrultusunda kullanmaması kadar sağduyulu yasal düzenleme yapmasının da çok zor olduğunu, paranın serbest dolaşımını engelleyen sınırların kaldırılarak insanlara istedikleri parayı seçme özgürlüğünün verilmesi gerektiğini sylemektedir⁶⁹.

Hayek'in fikirleri Dowd tarafından da desteklenmektedir. Dowd (1996), finansal kurumların kendi paralarını basma konusunda ve piyasa oyuncularının da hangi para birimini değişim ve değer birikim aracı olarak seçecekleri konusunda zgr bırakılmaları gerektiğini sylemektedir⁷⁰. E-para gelişmeleri karşısında oluşturulacak yeni yasal ereve ise, paranın satın alma gücünü korumak ve elektronik ödeme sistemine Şeffaf kurallar getirmek amacıyla son derece dikkatli bir Şekilde oluşturulmalıdır. Yasal düzenlemelerden sorumlu kurumların sistemik problemleri elimine ederek istikrar ortamı yaratmak istemelerine rağmen doğru Şekilde yapılmayan düzenlemeler, refahı ve ticareti geliştirebilecek kapasiteye sahip olan teknolojik gelişmelerin meydana gelmesini engelleyecektir. Aynı Şekilde, bu alandaki denemelerin kısıtlanması ve e-para gelişmelerinin çok maliyetli hale getirilmesi de e-paranın gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek etkenlerdir.

Yönetimin elektronik ödeme sistemlerine bakış açısı, bu alanda gelecekte neler yaşanacağını da belirleyecektir. Eğer, bu alandaki gelişmeler kısıtlanmazsa çok hızlı bir Şekilde önemli adımlar atılacak olmakla birlikte, ağır bir Şekilde yasal düzenlemeye tabii tutulması durumunda ise, gelişmelerin yine devam edeceği fakat hızının doğal olarak daha yavaş olacağı düşünülmektedir. FED Başkanı Greenspan'in de belirttiği gibi, eğer devlet finans alanındaki yeniliklerin

⁶⁹ Hayek 1990

⁷⁰ Dowd 1996

hızlanarak devam etmesini istiyorsa, konulan kuralların bu gelişmelerin önünü kesici yönde değil, gelişmeleri hızlandırıcı yönde oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Finans sektörünün devletin kısıtlayıcı müdahalesi olmaksızın, deneme yanılma yapacak esnekliğe sahip olması gerekmektedir. Greenspan bu konudaki görüşlerini 1996 yılında Amerikan Hazinesi tarafından düzenlenen “Elektronik Para ve Bankacılıkta Hükümetlerin Rolü” konulu konferansta şöyle ifade etmektedir. “Biz, önümüzdeki dönemlerde, önceden ödenmiş kartlar veya dijital nakit gibi, elektronik ödeme sistemleri sektöründe iştilal eden kurumlara, güçlü bilançolara ve kuvvetli kredi görünümüne sahip şirketler kurmaları yönünde gerekli desteği sağlayacağız. Bu türden uygulamalar, türev enstrüman ve ticari kıymet piyasalarında da mevcuttur”.

ABD hükümeti dijital para alanında nelerin olup biteceğini, ne türden gelişmelerin meydana geleceğini bekleyip görmek şeklinde bir politika izlemektedir. Greenspan, henüz emekleme aşamasındaki bu alanın regüle edilmesinin zararlı olacağını ve yaratıcı ruhu öldüreceğini dile getirmektedir. Greenspan’ın düşüncelerinin tam tersine, Bundesbank eski direktörü Edgar Meister ise Almanya’da, dijital para arzının parasal istikrar ve kontrol üzerinde meydana getirebileceği büyük etkilerden dolayı sadece ticari bankalarla sınırlı kalması gerektiği düşüncesini savunmaktadır.

Avrupa Merkez Bankası Başkanı Duisenberg (2001), ise belirsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla e-para konusundaki yasal düzenlemelerin e-paranın henüz gelişme aşamasındayken yapıldığını, fakat bunun yaratıcı gelişmeleri öldürmeyeceğini belirtmektedir. Avrupa Merkez Bankaları, etkinliği artırıcı etkilerinden dolayı e-para gelişmelerini olumlu karşılamakla birlikte, bazı sebeplerden dolayı bu alanın sadece kredi kurumlarıyla sınırlı tutulması gerektiğini düşünmektedirler. Bu sebeple, Danimarka ve Finlandiya dışındaki bütün Avrupa ülkelerinde e-para arzı sadece kredi kurumlarıyla sınırlandırılmıştır. Fakat önceden ödenmiş parasal değerleri ihtiva eden elektronik kese arzı ile para dışındaki değerleri de temsil eden elektronik cüzdan arzı arasındaki farklılıklar

henüz netliğe kavuşmamıştır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Kanununun 19.1 sayılı maddesine göre ECB sadece kredi kurumlarının kanuni karşılık tutmasını gerekli görmektedir.

Kredi kurumu olarak nitelendirilemeyecek, fakat özel para arz etmeye yetkili kılınmış olan kurumlar ECB yasal düzenleme çerçevesine paralel şekilde regüle edilecek olmakla birlikte kanuni karşılıklardan muaf tutulacaklardır. ECB tarafından 2002 yılında çıkarılan Avrupa Birliği E-para Kurumları Yönetmeliğine göre, e-para arz edecek banka dışı kurumlar, önceki 6 ay boyunca outstanding e-para mevcutlarına karşılık gelen ortalama finansal yükümlülüklerinin %2'si tutarında sermaye bulundurmaya zorundadırlar. Bu kurumlar, ayrıca, outstanding yükümlülüklerinin %80'ini devlet tahvili gibi sıfır risk içeren enstrümanlarda ve %20'sini de yüksek kalitede ihbarlı mevduatlarda ve borçlanma enstrümanlarında değerlendirmek zorundadırlar. Banka dışı e-para arz edecek kurumlar için böylesine sıkı düzenlemeler getirilmiş olmakla birlikte banka ve banka ortaklı e-para arz edecek kurumlar açısından böylesi kısıtlamalar söz konusu değildir. Bu düzenlemenin, Avrupa Birliği dahilinde e-para arz eden kurumları banka şeklinde örgütlenmeye teşvik edeceği düşünülmektedir. Amerika'da e-parayı hedef alan herhangi bir yasal düzenleme yapılamamış olmasına rağmen, Avrupa'da yoğun yasal düzenlemelerin olması, başarılı e-para sistemlerinin Amerika'ya kaymasına sebep olabilecektir.

Banka dışı kurumların kendi paralarını basmalarına izin verilmesi durumunda, bu kurumlar merkez bankası gözetimine tabi olmamakla birlikte bankalar gibi para yaratabilme imkânına sahip olacaklardır. Önceden ödenmiş kartlar dikkate alındığında, bu kartları arz edenler, müşteriden aldıkları parayı, kredi olarak yeniden yatırıma tabii tutmakta ve bu yolla para yaratmaktadırlar. Banka dışı kurumların para yaratmaya bağlaması, para otoritesinin para arzını kontrol edememesine sebep olacaktır. Bu kurumların iflası gündeme geldiğinde, tabii tutulacakları değerlendirme büyük önem teşkil etmektedir. Söz konusu kurumların banka gibi değerlendirilerek mevduat güvencesi kapsamına alınmaları, bankaların

tabii oldukları yasal düzenlemelere tabi tutulmalarını gerektirecektir. Bu durum ise, yaratıcı gelişmeleri ve kazanılacak deneysel tecrübeyi azaltarak bankacılık yapısının çok daha ileri aşamalara gitmesini sağlayacak büyük bir imkânın kaçırılmasına sebep olabilecektir. Rekabet açısından bakıldığında, bu alanın sadece bankalara açık olması ise, toplumun bir bütün olarak maksimum faydayı elde etmesini sağlayacak banka-banka dışı kurum rekabetini engelleyecektir.

Birçok ülkede arzi devlet monopolünce sağlanan para, geçerli para birimi olarak kabul edilmektedir. Örneğin ABD’de, yasa gereği, ABD hükümetince çıkarılan metal ve kâğıt paralar kamu ödemelerinde, borçlarda ve vergi ödemelerinde tek geçerli para birimi olarak kabul edilmekte, bununla birlikte yabancı para birimleri ise borç ödemelerinde kabul edilebilen araçlar olarak görülmemektedirler. Bu sebeple, ilk adım olarak, kurumların kendi paralarını basabilmelerini sağlamak üzere en başta milli yasalarda değişiklik yapmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

E-para arzı başlangıçta yeterli güveni sağlamak amacıyla, karşılığı olan enstrümanlarla ortaya çıkabilecektir. Örneğin, dolaşımdaki miktarın tamamı kadar, likit ve derecelendirmesi en yüksek kalite her türden tahvil ve bonolar bu amaçla kullanılabilir. Dolaşımdaki tutarın karşılığında bir şüphe oluşması durumunda, yani karşılık miktarının dolaşımdaki e-para tutarını aşması durumunda, yükümlülüklerin miktarı varlıkların miktarını aşacak ve bu sebeple söz konusu e-para değer kaybına uğrayacaktır. Varlıkların zarara uğraşmak pahasına likide çevrilmesi durumunda söz konusu likidite riski, e-para arz eden kurumun durumunu daha da kötü hale getirecektir. Bu sebeple, e-para için sadece küçük miktarda ödemeler için tasarlanmakla birlikte, bir gün geniş anlamda kabul gören ödeme metodu haline gelmesi durumunda arz eden kurum iflas ederse, kişisel bazda zararlar az olmakla birlikte bir bütün olarak toplumun

uğrayacağı zarar büyük çaplı olacağından yasal düzenleme konusu çok büyük önem teşkil etmektedir.⁷¹

1.2.2.1.1. Merkez Bankasının E-Ödeme Sistemleri ve E-Para İle ilgili Yasa Tasarıları

Yasal düzenlemeler açısından bakıldığında, T.C. Merkez Bankası'nın e-para gelişmelerinde direkt bir rol üstlenmediği, bunun yerine bu rolün ticari bankalar veya Türk Bankalar Birliği'nce yerine getirildiği gözlenmektedir. 1211 sayılı kanunda değişiklik yapan 25.04.2001 tarih ve 4651 sayılı kanunda ödeme sistemleriyle ilgili olarak T.C. Merkez Bankası'na verilen görev ve yetkiler, "Türk Lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemektir. Bu açıklamadan Merkez Bankası'nın, ancak, ödeme sisteminin güvenlik ve istikrarını tehdit eden sistemik durumların ortaya çıkması halinde düzenleyici rolünün bir gereği olarak gerekli düzenlemeleri yapmak suretiyle e-para gelişmelerinde yer alacağı anlaşılmaktadır. T.C. Merkez Bankası e-para kapsamında elektronik para teknolojileri ile ilintili olan dijital imza gelişmelerini yakından izlemekle birlikte, teknolojik gelişmeler veya e-para arzı açısından şu ana kadar aktif olarak her hangi bir rol üstlenmemiştir.

Yine Merkez Bankasının 1211 sayılı kanununun 40.maddesinin II. bendinde, elektronik ödeme araçlarını çıkaran kuruluşların da yükümlülükleri dahilinde zorunlu karşılık uygulamasına tabii olacakları ve bu uygulamaya ilişkin her türlü usul ve esasın T.C. Merkez Bankası'nca belirleneceği belirtilmektedir. Şu anda e-para gelişmeleri konusunda anketörlük görevi üstlenen BIS tarafından e-para üzerine yapılan çalışmalar ise ülkemiz yasal düzenlemeleri açısından önem teşkil

⁷¹ Şule Şenel Tabak, Elektronik Para Ve Merkez Bankacılığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, Temmuz 2002

etmektedir. BIS tarafından bu konuda yapılan en son ankete 80 ülke katkıda bulunmuştur. BIS, “Core Principles for Systemically Important Payment Systems” adlı düzenleme metninde stratejik açıdan önemli büyük RTGS (Real Time Gross Settlement - Gerçek Zamanlı Ödeme Sistemleri) ödeme sistemlerinde kritik öneme sahip risk unsurları için bir uluslararası konsensüs oluşturarak uluslararası ödeme sistemlerini standartlaştırmayı amaçlamaktadır. Bu düzenleme e-parayı doğrudan ilgilendirmiyor gibi gözükse de her türlü ödeme sistemi gelişmeleri BIS’in ilgi alanına girmektedir ve Türkiye de, bir BIS üyesi ülke olarak bu düzenlemeleri adapte etmekle yükümlü kalabilecektir.

Yasal düzenlemeler açısından önemli bir diğer nokta da Avrupa Merkez Bankası Yönetim Konseyi tarafından kesinleştirilen e-para önermeleridir. Bu önermeler üyelik aşamasına gelindiğinde Türkiye açısından büyük önem teşkil edebilecektir. Avrupa Komisyonu Direktifleri’nin e-paraya ilişkin düzenlemeleri ülkemiz kanuni düzenlemelerine entegre edilmek durumunda kalacaktır. Örneğin, İngiltere Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bu düzenlemeleri İngiliz finansal sistemine uyumlandırmıştır. Şu anda İngiltere’de e-para faaliyetlerinin kanuni çerçevesi net olarak tanımlanmış ve tüm e-para kurum ve kuruluşları düzenleme kapsamına alınmıştır.

Bu gelişmelerin ülkemiz için anlamı, Türkiye’nin sınırlı bilişim teknolojisi ile e-para gelişmelerinde belirleyici rol oynayamayacağı ama uluslararası gelişmelerin etkisinden de uzak kalamayacağını ortaya koymasındır. Yalnız bu durum, T.C. Merkez Bankası’nın e-para gelişmelerinde pasif kalması sonucunu doğurmamalıdır. Tam tersine, global ekonomik aktiviteleri hem ulusal hem de uluslararası boyutlarda kökten etkileme potansiyeline sahip e-para teknolojisi ile ilgili tüm gelişmelerin yakından izlenmesi, ülkemiz merkez bankacılığını global gelişmelere paralel olarak zenginleştirecek ve gelişmelerin gerisinde kalma riskimizi ortadan kaldıracaktır.⁷²

⁷² Tabak, 2002

1.2.2.2. BDDK'nun İnternet Bankacılığı İle ilgili Yasal Düzenlemeleri

İnternet bankacılığında uygulanacak hükümler şu şekildedir; müşteriye ait finansal veya kişisel bilgilerin görülmesine, değiştirilmesine veya finansal sorumluluk yaratacak işlemlerin gerçekleştirilmesine imkân tanıyacak internet bankacılığı hizmetleri için geçerlidir. İnternet bankacılığına ilişkin her türlü altyapı bankanın bilgi sistemlerinin bir parçası olarak değerlendirilir. Bu bakımdan Tebliğin diğer bölümlerinde yer alan hükümler internet bankacılığı kapsamında yapılan çalışmalar için de geçerlidir. Bu bölüm altında yer alan maddelerin içerdiği hükümler, Tebliğin İkinci Kısım Birinci Bölümü altında yer alan aynı başlıklı maddelerin içerdiği hükümlere ilave olacak şekilde değerlendirilir.(Md.24)

İnternet bankacılığı faaliyetleri kapsamında sunulan bankacılık hizmetlerinin, internetin doğasından kaynaklanan güvenliği sağlayamama, kimliği doğru belirleyememe, inkâr edebilme ve sorumluluk atayamama gibi konularda bir takım ek risklere maruz kalacağı da göz önünde bulundurulur ve ilgili hizmetlere ilişkin süreçler üzerinde bu Tebliğin 26 ila 31 inci maddeleri arasında yer alan hükümler doğrultusunda ilave kontroller tesis edilir.(Md.25)

Güvenlik kontrollerinin yeterliliğini test etmek üzere bağımsız ekiplere, en az yılda bir kez olmak üzere, internet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki sistemler için sızma testleri yaptırılır. Banka, internet bankacılığı faaliyetleri kapsamında gerçekleşen sıra dışı ve şüpheli işlemleri tespit etmek için takip mekanizmaları kurar. (Md.26)

Banka, sunmakta olduğu internet bankacılığı hizmetleri için, bu hizmetlerin arz ettiği risk seviyelerine uygun ve güvenilir bir kimlik doğrulama mekanizması tesis eder. Müşterilerin, kurulan kimlik doğrulama mekanizmasından geçmeden hizmetlerden yararlanmasına müsaade etmeyecek bir yapı banka tarafından kurulur. Hizmetler için risk seviyelerinin tespiti yapılırken asgari olarak; Müşteri

tipi, Müşteriye sunulan işlemsel olanaklar, Banka ile müşteri arasında paylaşılan bilgilerin hassasiyeti, Kullanılan iletişim alt yapısı ve işlem hacmi hususları dikkate alınır. (Md.27)

Kimlik doğrulamada elektronik imza kullanılması durumunda, yalnızca 15/01/2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 4 üncü maddesinde düzenlenen güvenli elektronik imza kullanıldığı takdirde bu maddenin dördüncü fıkrasındaki hükümler yerine getirilmiş sayılır. Elektronik imza vasıtasıyla kimlik doğrulama gerçekleştirilmede yabancı elektronik sertifikaların kullanılması halinde, bu fıkrada anılan Kanunun "Yabancı elektronik sertifikalar" başlıklı 14 üncü maddesinde ve ilgili alt düzenlemelerde yer alan hükümler geçerlidir. (Md.27)

Müşterilere uygulanan kimlik doğrulamada kullanılacak parolaların ve değişken parolaların yönetilmesi için politika belirlenmeli, bu politika asgari olarak aşağıdaki hususları içermelidir; Parolaların ve değişken parolaların tahmin edilmesi ve kırılması zor bir karmaşıklıkta ve uzunlukta olması, müşterilerin parolalarını ve değişken parolalarını belirlerken bu karmaşıklığı sağlayacak biçimde sistemsal olarak zorlanması, değişken parolaların, belirli bir süre için kullanılması, bu süre sonunda kullanım dışı kalması, müşterinin yeni bir değişken parola belirlemeye zorlanması; yeni değişken parolanın, son kullanılan belirli sayıdaki değişken paroladan farklı olmadığı sürece sistemin yeni değişken parolayı kabul etmemesi, parolaların ve değişken parolaların sıfırlanması işlemlerinin yeterli güvenlik kontrollerini içermesi, müşterilerin, uygun parola ve değişken parola belirleme ve bunların gizliliğinin sağlanmasının önemi konusunda bilgilendirilmesidir. (Md.27)

Kimlik doğrulamada kullanılacak şifreleme teknikleri, güncel durum itibariyle literatürde kabul görmüş ve güvenilirliğini yitirmemiş algoritmaları baz almalıdır. Kullanılacak şifreleme anahtarları, ilgili algoritmalar için anahtarın geçerli olacağı ve kullanılabileceği zaman zarfında kırılmayacak şekilde uzun seçilmelidir.

Geçerliliğini yitirmiş, çalınmış veya kırılmış şifreleme anahtarlarının kullanılabilirliği engellenmelidir. (Md.27)

Tek kullanımlık parola sunan cihazlardaki bu bilgi belirli bir süre sonra siliniyor olmalı ve/veya bir temizleme olanağı ile cihazdan silinebilmeli, bu cihazların ürettiği parolalar, bilinen parola tahmin yöntemleriyle belirlenmesi imkânsız, değişken ve essiz olmalıdır. Müşterilere uygulanacak kimlik doğrulama mekanizmasında kullanılacak parola, değişken parola, tek kullanımlık parola cihazı, şifreleme gizli anahtarı, akıllı kart ve işlem doğrulama kodu gibi bileşenlerin üretim aşamalarından başlayarak müşteriye ulaştırılmasına kadar geçen sürecin tamamı boyunca güvenliği sağlanır ve müşteri kullanımına sunulduğu anda güvenilirliğinin bozulmadığından bankaca emin olunur. (Md.27)

Banka tarafından internet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki işlemlerde kullanılmak üzere müşterilerine sunulan her türlü yazılımın kaynağının, ilgili banka olduğunun doğrulanabiliyor olması sağlanır ve bu yazılımların kullanıcı güvenliğini tehlikeye sokacak herhangi bir kod içermediğinin belirlenmesini sağlayacak kontroller banka tarafından yapılır. Banka tarafından oluşturulacak kimlik doğrulama mekanizmasının; Başarısız kimlik doğrulama teşebbüsleri hakkında, ilgili müşterinin sisteme ilk girdiği anda bilgi vermesi, başarısız teşebbüslerin belirli bir sayıyı aşması halinde ise ilgili müşterinin internet bankacılığına erişimini bloke etmesi, b) Başarısız kimlik doğrulama teşebbüsleri sonrasında, bu teşebbüsü gerçekleştiren kişiye, yanlış girilen kullanıcı bilgisi veya parolası/değişken parolası ile ilgili, örneğin böyle bir kullanıcının sistemde olmadığı veya parolanın/değişken parolanın yanlış girildiği gibi, gereksiz bilgi vermemesi gerekir.

Banka, tesis edeceği sistemler ve geliştireceği uygulamalarda müşterilerine ve personeline ait kimlik doğrulama bilgilerini ele geçirmeye yönelik bilinen saldırılara karşı gerekli sistemsel ve yazılımsal önlemleri alır. Olası tehditleri önceden belirleyebilmek ve gerekli önlemleri alabilmek adına, internet bankacılığı

hesaplarına erişim için başarılı ve başarısız erişim teşebbüsleri düzenli olarak banka tarafından takip edilir, oransal bir anormallik görüldüğünde incelemeye alınır. (Md.27)

Banka, sunmakta olduğu internet bankacılığı faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen işlemler için inkâr edilemezliği ve sorumluluk atamayı mümkün kılacak teknikleri kullanır ve kontrolleri tesis eder. Kullanılacak teknikler ve tesis edilecek kontroller, gerek banka için gerekse müşteri için, finansal sonuç doğuran her türlü işlemde, hem işlemi başlatan hem de işlemi sonuçlandıran tarafın gerçekleştirdiği işlemleri inkâr edememesini sağlamalıdır. Kullanılan tekniğin veya tesis edilen kontrollerin oluşturduğu denetim izleri delil teşkil edecek ve sorumluluk atayacak nitelikte olmalıdır. (Md.28)

Kullanılacak teknikler kimlik doğrulama mekanizmasına dayalı ve onunla bütünleşik olabileceği gibi, tamamen inkâr edilemezliği ve sorumluluk atamayı sağlamaya yönelik de olabilir. Banka tarafından sunulan internet bankacılığı servisi, müşterilerin yanlış işlem yapma ihtimalini azaltacak gerekli kontrolleri içerecek şekilde düzenlenmeli ve başlattıkları işlemlere ilişkin riskleri tamamen anlamalarını temin etmelidir. (Md.28)

Banka, tüm internet bankacılığı faaliyetleri için yeterli ve etkin bir denetim izi tutma mekanizması tesis eder. Banka asgari olarak; Hesap açılışı, kapanışı ve hesapta değişiklik faaliyetlerine, Finansal sonuç doğuran işlemlere, Müşteri için verilen limit asım onaylarına, İnternet bankacılığı sistemine erişimi düzenleyen hak, ayrıcalık ve kısıtlamalarda yapılan her türlü değişikliğe ilişkin denetim izlerini tutar. Denetim izlerinin, gerçekleşen işlemlerin başlangıcından sonuna kadar akısını ve kaynağını gösterecek detayda bilgi içermesi gerekir. (Md.29)

Banka, internet bankacılığı faaliyetlerine ilişkin işlem ve kayıt tutma süreçlerinin ve alt yapısının, delil üretecek ve bu delillerin bozulmasını önleyecek, yanıltıcı delilleri ayırt edebilecek ve taraflara sorumluluk yüklemeye kullanılabilecek

bilgileri sunacak şekilde yapılanmasını temin eder. Bu maddede bilgi ve belge tutulmasına ilişkin yer alan hükümler, diğer mevzuatın bilgi ve belge saklama ile ilgili hükümleri aynen saklı kalmak koşuluyla uygulanır. (Md.29)

Banka, internet bankacılığı hizmetine ilişkin mevcut politika ve prosedürler ile dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda müşterilerini bilgilendirir, gerekli uyarılarda bulunur. Banka, müşteri talebi olmadan internet bankacılığı hizmetini ilgili müşteri için kullanıma açamaz. Müşteri, internet bankacılığı hizmetine erişimi kapatmışsa veya kapattırmışsa, müşterinin yeni bir talebi olmadan internet bankacılığı hizmeti kullanıma açamaz. Banka, internet bankacılığı hizmetinin verildiği internet sitesinde, erişilen sitenin bankaya ait olduğunu gösterecek teknikleri kullanır. Banka, internet bankacılığı hizmetini sunduğu internet sitesi üzerinden, kimliği ve kanuni statüsü ile ilgili bilgiler sunar. Bu kapsamda asgari olarak aşağıdaki bilgileri verir: a) Bankanın ticari unvanı, genel müdürlük adresi, b) Bankanın denetiminden sorumlu olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna ilişkin iletişim bilgileri, c) Mevduatların sigortalanma koşul ve kapsamına ilişkin bilgiler. (Md.30)

Banka; a) İnternet bankacılığı servislerinin kullanımının taşıdığı riskler ve sağladığı faydalar ile internet bankacılığı servislerinden yararlanacak müşterilerin sorumluluk ve hakları hususunda müşterilerine açık ve anlaşılır bilgiler sunmakla, b) Müşterilerin kişisel bilgilerinin gizliliğini sağlamaya ilişkin politika ve prosedürleri, banka güvenliğini zafiyete uğratmama hususunu gözeterek, müşteri dikkatine sunmakla, c) İnternet bankacılığı servisi kapsamında hangi hizmetlerin verildiği ve bu hizmetlere erişim şartları ile güvenlik gereklilikleri konularında müşterilerini bilgilendirmekle, ç) Müşterilerinde farkındalık yaratmayı amaçlayan yönlendirici güvenlik kılavuzları yayınlamakla ve banka güvenliğini zafiyete uğratmama hususunu gözeterek bu konudaki politika ve prosedürlerini müşterilerin dikkatine sunmakla, d) İnternet bankacılığı sisteminde veya internet bankacılığı hizmetinin sunulduğu internet sitesinde yapılan erişilebilirliği

etkileyebilecek değişiklikler hakkında müşterilerin bilgilendirilmesini sağlamakla yükümlüdür. (Md.30)

Banka ayrıca aşağıdaki hususlarda müşterilerini bilgilendirir; a) İnternet bankacılığı hizmeti kapsamında sunulan servislerin nasıl kullanılacağı, b) İnternet bankacılığı kanalı üzerinden bankacılık işlemlerinin güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için müşteriler tarafından nelerin yapılması gerektiği, parola veya değişken parola seçiminde nelere dikkat edilmesi gerektiği, bunların güvenliğini sağlamaya ilişkin müşteri sorumlulukları, c) Herhangi bir problemle karşılaşılmaması durumunda nelerin yapılması gerektiği, ç) Sunulan ve alınan her bir hizmete ilişkin koşullar; tarafların açık ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde sorumluluklarının ve görevlerinin tanımıdır. (Md.30)

Bu madde kapsamında tanımlanmış olan müşteri bilgilendirmesine yönelik her türlü açıklama, bankanın internet bankacılığı hizmetini sunduğu internet sitesi üzerinden müşteri erişimine daima açık tutulur. Tüm açıklamalar mümkün olduğunca kısa ve anlaşılır olmalıdır. Açıklamalar internet bankacılığı hizmetinin verildiği sitede dikkat çekici bir yere yerleştirilir, müşterilerin en az bir kere okumasını garanti edecek şekilde yönlendirmeler ve sistemsal kısıtlamalar uygulanır.

Banka, yaptığı pazarlama faaliyetleri, reklâmlar veya yayınlar vasıtasıyla müşterilerine internet bankacılığı sistemlerinin mutlak surette güvenli olduğu veya internet bankacılığı servislerinde hiçbir güvenlik riskinin bulunmadığı izlenimini ve bilgisini verecek ifadelerden kaçınır. Müşteriler internet bankacılığı risklerine ve tehditlerine karşı uyarılır ve bu hususlarda müşteri farkındalığı oluşturulması için azami özen gösterilir. Mobil iletişim cihazları üzerinden gerçekleştirilen internet bankacılığı işlemleri için de bu madde altında bahsedilen bilgilendirme zorunlulukları geçerlidir. Bu cihazların ilgili bilgilendirmeyi sağlama konusunda

yetersiz kalması durumunda müşterinin söz konusu bilgilere farklı kanallar üzerinden ulaşması için gerekli yönlendirme yapılır.⁷³

1.2.2.2.1. Biyometrik Yöntemler

İnternet bankacılığı için kimlik doğrulama işlemi, gerçekleştirilecek işleme taraf banka, müşteri ve varsa destek hizmeti kurulusu gibi diğer müdahil tüm taraflar için yapılır. Müşterilere uygulanan kimlik doğrulama mekanizması birbirinden bağımsız en az iki bileşenden oluşur. Bu iki bileşen; müşterinin "bildiği", müşterinin "sahip olduğu" veya müşterinin "biyometrik bir karakteristiği olan" unsur sınıflarından farklı ikisine ait olmak üzere seçilir. Müşterinin "bildiği" unsur olarak parola/değişken parola bilgisi gibi bileşenler, "sahip olduğu" unsur olarak tek kullanımlık parola üretim cihazı, kısa mesaj servisi ile sağlanan tek kullanımlık parola gibi bileşenler kullanılabilir. Bileşenler tamamen müşterinin sahsına özgü olmalı ve bunlar sunulmadan kimlik doğrulama gerçekleştirilememeli, hizmetlere erişim sağlanamamalıdır. (Md.27)

Kimlik doğrulamada kullanılacak şifreleme anahtarları; bu anahtarların ele geçirilme ihtimallerini en aza indiren, gizliliğini sağlayan, değiştirilmesini ve bozulmasını önleyecek yöntemler barındıracak şekilde müşteri kullanımına sunulur. Şifreleme anahtarları kimlik doğrulama için kullanılmak istendiklerinde parola, PIN (Kişisel Tanımlama Numarası) veya biyometrik bir bileşen bilgisi ile erişilebilir olmalıdır. İnternet bankacılığı faaliyetleri kapsamındaki işlemlerin gerçekleştirilmesi için müşteriye işlem doğrulama kodu sorulması durumunda, kullanılacak doğrulama kodları tahmin edilmesi zor olacak şekilde yeterli uzunlukta alfabetik ve/veya rakamsal karakterden oluşmalı, rastgele yaratılmalı ve müşteriye internet kanalı haricinde bir iletim ortamı üzerinden ulaştırılmalıdır.

⁷³ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan: Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelerle İlişkin Tebliği

İşlem doğrulama kodları, geçerli bir kodun tahmin edilmesine imkân vermeyecek şekilde değişken ve essiz olarak üretilmelidir. (Md.27)

1.2.2.2. BDDK'nun Konu İle İlgili Tebliğleri

Banka, internet bankacılığı servisi için beyan ettiği veya müşterilerine taahhüt ettiği düzeyde servis sürekliliğini sağlar. Servis kesintisinin doğurabileceği hukuki sorumlulukları en aza indirmek üzere banka gerekli önlemleri alır. Banka mücbir sebepler dışında müşterilerine önceden duyurmaksızın servis kesintilerine gidemez, internet bankacılığı servislerinde oluşacak kesintileri müşterilerine mümkün olduğunca önceden duyurur ve bu kesintilere ilişkin gerekçeleri de içerecek şekilde müşterilerini bilgilendirir. Servis süreklilik ve kurtarma planları geliştirilirken servis dışı bırakma atakları da göz önünde bulundurulur, bunlara karşı gerekli önlemler alınır. (Md.31)

İKİNCİ BÖLÜM

İNTERNET SUÇLARI ve BANKALARIN HUKUKİ SORUMLULUKARI

2.1. YASALARA GÖRE BANKALARIN SORUMLULUĞU

2.1.1. Bankalar Kanununda Bankaların Sorumlulukları

Bu Kanuna göre alınması gereken izinleri almaksızın bankacılık işlemleri ile uğraşan veya mevduat kabul eden veya ticaret unvanları, her türlü belgeleri, ilan ve reklamları veya kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda banka adını kullanan, mevduat kabul ettikleri, bankacılık yaptıkları izlenimini yaratacak söz ve deyimleri kullanan gerçek kişiler ile tüzelkişilerin görevlileri fiile katılma derecelerine göre üç yıldan beş yıla kadar hapis ve üç milyar liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Ayrıca Kurulun talebi üzerine, bu suçları işleyen kişilerin işyerlerinin sürekli veya bir yılı geçmemek üzere geçici olarak kapatılmasına, ilan ve reklamlarının durdurulması veya toplatılmasına mahkemece karar verilir.

Bu Kanununun 10 uncu maddesinin (3) numaralı fıkrası hükmü saklı kalmak kaydıyla, mevduat sahiplerinin mevduatlarını kasıtlı olarak geri almalarını engelleyen bankaların görevli veya ilgili mensupları altı aydan iki yıla kadar hapis ve bir milyar lira ağır para cezası ile cezalandırılır.

Bu Kanunun 14 üncü maddesi hükümlerine uymayan bankaların işlerini fiilen yöneten mensupları görev ve ilgilerine ve fiile katılma derecelerine göre iki milyar liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezasıyla birlikte iki yıldan dört yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. Şu kadar ki; bu fiiller bankanın yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortaklara veya bunların iştirak ve kuruluşlarına yarar sağlamak amacıyla yapıldığı takdirde ağır para cezası beş milyar liradan az olmamak üzere bu yararların beş katı olarak hükmedilir.

Banka yönetim kurulu başkan ve üyeleri ile diğer mensupları görevleri dolayısıyla kendilerine tevdi olunan veya muhafazaları, denetim veya sorumlulukları altında bulunan bankaya ait para veya sair varlıkları zimmetlerine geçirirlerse altı yıldan on iki yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılacakları gibi bankanın uğradığı zararı tazmine mahkûm edilirler. Bu fıkrada gösterilen suç, bankayı aldatacak ve fiilin açığa çıkmamasını sağlayacak her türlü hileli faaliyette bulunmak suretiyle işlenmişse faile on iki yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis ve meydana gelen zararın üç katı kadar ağır para cezası verilir. Ayrıca, meydana gelen zararın ödenmemesi halinde mahkemece re'sen ödettirilmesine hükümlenir. Zararın kovuşturma yapılmadan önce tamamıyla ödenmiş olması halinde cezaların yarısı, ödeme hükümden önce gerçekleştirilmiş ise üçte bir oranında indirilir.

Bu Kanunda gösterilen yetkili mercilerin ve denetim görevlilerinin istedikleri bilgi ve belgeleri vermeyen ya da denetim görevlilerinin görevlerini yapmalarına engel olan gerçek kişilerle tüzelkişilerin görevli ve ilgilileri bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bir milyar liradan üç milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Bu fıkrada belirtilen cezalar yükümlülüğe uymayan bankaların sorumluluğu bulunan görevli ya da ilgilileri hakkında da uygulanır.

Bankaların bu Kanunda gösterilen merciler ile denetim görevlilerine, mahkemelere ve diğer resmi dairelere hitaben düzenledikleri belgelerle yayımladıkları belgelerde yapılan gerçeğe aykırı beyanlardan, işlemlerin kayıt dışı bırakılmasından veya gerçek mahiyetlerine uygun düşmeyen bir şekilde

muhasebeleştirilmesinden, kanuni ve yardımcı defterler ile kayıtlar, şubeler, yurt içi ve yurt dışındaki muhabirler ile hesap uygunluğu sağlanmadan bilançolarının kapatılmasından dolayı bunları veya bunların düzenlenmesine esas olan her türlü belgeleri imza edenler görev ve ilgilerine ve fiile katılma derecelerine göre bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üç milyar liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Bir bankanın itibarını kırabilecek ya da şöhretine ya da servetine zarar verebilecek bir hususa kasten sebep olan ya da bu yolda asılsız haberler yayanlar için bir yıldan iki yıla kadar hapis ve bir milyar liradan iki milyar liraya kadar ağır para cezası hükmolunur. Bu fiilin 15/7/1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanununda belirtilen ya da radyo, televizyon, video, internet, kablolu yayın veya elektronik bilgi iletişim araçları ve benzeri yayın araçlarından biri ile işlenmesi halinde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur. İsimleri belirtilmese dahi bankaların güvenilirliği konusunda kamuoyunda tereddüde yol açarak bankaların mali bünyelerinin olumsuz etkilenmesine neden olabilecek nitelikte asılsız haberleri yukarıda belirtilen araçlarla yayınlayanlara iki milyar liradan dört milyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu Kanunun uygulanmasında ve uygulanmasının denetiminde görev alanlar görevleri sırasında öğrendikleri bankalar ile bunların iştirakleri, kuruluşları ve müşterilerine ait sırları bu Kanuna ve özel kanunlarına göre yetkili olanlardan başkasına açıklayamazlar ve kendi yararlarına kullanamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu yükümlülüğe uymayan kişiler için bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve iki milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezasına hükmolunur.

Bankaların mensupları ve diğer görevlileri, sıfat ve görevleri dolayısıyla öğrendikleri bankalara veya müşterilerine ait sırları bu konuda kanunen açıkça yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder. Bu madde hükmüne aykırı davrandığı tespit

edilen kişiler için bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezasına hükmolunur. Banka ve müşterilerine ait sırları açıklayan üçüncü kişiler hakkında da aynı cezalar uygulanır. Kredilerin takip ve kontrolü için, ana faaliyet konuları para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık olan ve bu konularda özel kanunlarına göre alınan izin ve ruhsat ile faaliyet gösteren mali kurumlar arasında müşterileri ile ilgili olarak doğrudan doğruya veya en az on kurum tarafından kurulacak şirketler vasıtasıyla yapılacak bilgi alışverişi bu hükmün dışındadır.

Yazılı kişiler sırları kendileri ya da başkaları için yarar sağlamak amacıyla açıklarlarsa, üç yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezasına ve üç milyar liradan az olmamak üzere ağır para cezasına mahkûm edilmekle birlikte, fiilin önemine göre bu Kanun kapsamına giren kuruluşlarda görev yapmaları geçici veya sürekli olarak yasaklanır.

Bu Kanuna göre suç teşkil eden hareket ve fiiller başka kanunlara göre de cezayı gerektirdiği takdirde, failleri hakkında en ağır cezayı gerektiren kanun maddesi uygulanır. 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun sorumluluğu gerektiren hükümleri saklıdır.⁷⁴

Görüldüğü üzere, Basın Kanunu'nda düzenlenmiş olan süreli veya süresiz bir yayının varlığı halinde, sorumlu olacak kişinin tespit edilmesi büyük bir güçlük teşkil etmemektedir. Aynı şeyi internet yayıncılığı açısından söyleyebilmek ise ne yazık ki mümkün değildir. Esasen internet yayıncılığında ceza sorumluluğu konusu, son yıllarda tüm dünyada üzerinde en çok tartışılan konuların basında gelmektedir. Özellikle, internet servis sağlayıcılarının (ISS)⁷⁵ ve internet içerik sağlayıcılarının⁷⁶ sorumluluğu konusu birçok tartışmaya yol açmış, birçok ülke konuyu açık hükümlerle düzenlemek yoluna gitmişlerdir⁷⁷.

⁷⁴ <http://mevzuat.dpt.gov.tr/kanun/4389/>

⁷⁵ Güran Sait, Akünal Teoman, Bayraktar Köksal, Yurtcan Erdener, Kendigelen Abuzer, Beller Önder, Sözüer Bülent, İnternet ve Hukuku, Superonline, s.18.

⁷⁶ Sınar, Hasan, İnternet ve Ceza Hukuku, Beta, İstanbul 2001, s.41.

⁷⁷ Mahmutoğlu, Fatih S. "Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından İnternet Süjelerinin Ceza Sorumluluğu", İÜHFİM. 2001, Cilt 59, s.1-2, s.43

Türkiye’de ise ne yazık ki konuya ilişkin yasal bir düzenleme mevcut değildir. Sadece Basın Kanunu’nun 11. maddesinin son paragrafında, “*Yukarıdaki hükümler, süreli yayınlar ve süresiz yayınlar için bu Kanunda aranan şartlara uyulmaksızın yapılan yayınlar hakkında da uygulanır*” ifadesi yer almakta ise de, bu hüküm de açık olmaktan uzaktır. Kanaatimizce söz konusu hükmün, süreli veya süresiz bir yayın vasıtasıyla olmasa dahi, herhangi bir yayın organı aracılığıyla islenen tüm suçların Basın Kanunu’nun 11. madde hükmüne tabi olacağı şeklinde anlaşılması mümkündür. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, basın aracılığı ile islenen suçlar göz önüne alınarak kabul edilmiş olan 11. madde hükmünün, internet ortamındaki yayınlar aracılığı ile islenen suçların bünyesine her zaman uygun olacağını söylemek mümkün değildir.

İsabetli olan, diğer birçok ülkede olduğu gibi, internetin teknik özelliklerinin de dikkate alındığı özel bir düzenlemenin kabul edilmesidir. Bugünkü duruma baktığımız zaman, Bankacılık Kanunu’nun 158. maddesinde yer alan suçun internet ortamındaki yayınlar aracılığı ile islenmesi durumunda, bundan Basın Kanunu’nun 11. maddesi uyarınca, yayının içeriğini oluşturan yazıyı veya haberi yazan, çeviren veya resmi ya da karikatürü yapan kimsenin, yani içerik sağlayıcının sorumlu olacağı anlaşılmaktadır. Ancak içerik sağlayıcının, “*belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye’de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi*” halinde durumun ne olacağı konusunda tam bir belirsizlik bulunmaktadır.

İnternet yayıncılığı daha çok süreli yayınlarla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle, bu gibi durumlarda hükmün süreli yayınlara ilişkin kısmının uygulanacağı ve sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin sorumlu tutulacağı sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak bu kavramlar internet

yayıncılığına uzak kavramlardır. Bu durumda, internet yayıncılığı açısından, sadece içerik sağlayıcıların sorumlu olacağı, bu kimselerin belli olmaması veya yurtdışında bulunması halinde ise, sorumlu olan bir kimsenin bulunmayacağı sonucuna ulaşmak gerekmektedir. Aksine bir yorumun suç ve cezada kanunilik prensibi ile bağdaşması güçtür.

2.1.2. Türk Ticaret Kanunda Bankaların Sorumlulukları

Günümüzde etkin bir kullanıma sahip olan internet bankacılığı kullanıcılar açısından büyük riskler barındırmaktadır. Korsanlar çeşitli yöntemlerle ele geçirdikleri şifreleri kullanarak birçok kullanıcıyı mağdur etmiştir. Özellikle Türkiye'deki bankalar bu mağduriyetlerin önüne geçebilmek için dünya standartlarında koruma önlemleri almaktadır. Ancak gerek korsanların bu konudaki yaratıcı buluşları gerek değişen, gelişen teknoloji sayesinde sürekli yenilenen bilişim ortamı, bankaların almış olduğu bu önlemleri geçersiz bir hale sokabilmektedir. Burada ortaya çıkan uyuşmazlıklarda da Türk Mahkemeleri devreye girmektedir. Bankaları nitelikli tacir olarak düşünebiliriz.

Ceza Kanununda 1991 yılındaki değişiklikle bilgisayar kullanarak işlenen özel suçlar yani “Bilişim Suçları” yaratılmıştır. 2004 yılında Türk Ceza Kanunu baştanbaşa değiştirilse de bu ibare “Bilişim Alanında Suçlar” olarak küçük bir dokunuşla geçirilmiş, suçların ana mantığı ve sistemi bazı eksikler dışında korunmuştur. Kanunda bu suçlar anlatılırken “*bilişim sistemi*” veya “*sistem*” ibaresi kullanılarak suçların işleneceği araç olarak “bilişim sistemi” belirtilmiştir. Kanun’un madde gerekçesinde “bilişim sisteminden maksat, verileri toplayıp yerleştirdikten sonra bunları otomatik işlemlere tabi tutma imkânı veren manyetik sistemlerdir” denmektedir. Yani bilgisayar, veri depolama, işleme, kullanma ve nakletme şeklinde tüm bilişim cihazlarını bu kapsama alabiliriz.⁷⁸

⁷⁸ Yılmaz Yazıcıoğlu, Bilgisayar Suçları, İstanbul, 1997, s.224

Bu doğrultuda internet kullanarak “server”lar içindeki veya kişisel kullanıcılara yönelik herhangi bir bilgisayarın içinde bulunan bilgilere, verilere ve veri tabanlarına, programlara, görüntü, resim, fotoğraflara veya yazı şeklindeki her türlü oluşuma yönelik aşağıda sayacağımız hareketler bilişim suçu kapsamına girer. Burada özellikle telsiz telefon ve şifre çözücü dekodeerler gibi içinde bazı işlemciler bulunmakla birlikte ancak sadece belirli bir işlem yapabilen aletlerin Yargıtay uygulamaları ve doktrindeki bazı görüşlerce bilişim sistemi olarak kabul edilmediğini de belirtelim. Bazı yazarlar “genellik unsurunun bulunması esas alınırsa gelişmiş cep telefonları ve yol bilgisayarları gibi bazı aletler de yakında bu kapsama girebilir”⁷⁹ diye düşünmekte ise de, kanımızca, bunlar bilişim sistemi kapsamına şimdiden girmiştir.

Ceza Kanunu’nun 243. maddesinde internet yolu da dâhil olarak, bilişim sistemlerinin bütününe veya bir kısmına giren ve orada kalan veya bu verileri yok eden veya değiştiren kişilere iki yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası verildiği görülmektedir. Kanunun 244. maddesine göre, bilişim sisteminin işleyişini engelle saldırılarından sonra müdahale ettiği Kosova’ da ve Yugoslavya’nın diğer bölgelerinde ABD ve NATO uçakları, Miloseviç rejiminin tüm iletişim araçlarını bombalayarak devre dışı bıraktıkları halde İSS’lere ve Yugoslavya’ya internet bağlantısını sağlayan uydu linklerine zarar vermemek için özel çaba harcamışlardır. James P. Rubin bu politikayı şu sözler ile açıklamıştır: “İnternete tam ve kesintisiz ulaşım Sırp halkının Miloseviç rejiminin Kosova’da icra ettiği soykırım ve cinayetleri insanlığa karşı işlenen suçları öğrenmesine yardımcı olacaktır.” Çünkü internette Kosova konusunda yoğun tartışmalar yapılmakta ve her gün yeni bilgi ve haberler tüm dünyaya farklı siteler tarafından yayılmakta idi.

⁷⁹ Levent Kurt, Bilişim Suçları, Ankara, 2005, s.141-143

2.1.3. Borçlar Kanunu Hükümlerine Göre Bankaların Sorumlulukları

Kişilik hakkı, uluslararası belgeler, Anayasa ve ilgili kanunlar (Türk Medeni Kanunu, Borçlar Kanunu, Basın Kanunu, FSEK gibi) ile koruma altına alınmış bir temel hakktır. Kişilik hakkı çeşitli kişilik değerlerinden oluşur. Kitle iletişim araçları ve bu arada internet yoluyla en fazla ve yaygın olarak ihlal edilen kişilik değerleri, “özel hayat hakkı” ve “şeref ve haysiyettir. Şeref ve haysiyet, kişisel şeref ve haysiyet, meslekî şeref ve haysiyet, ticarî şeref ve haysiyet şeklinde ayrımlara tabi tutulabilir.⁸⁰

Kanun’un 15. maddesine göre; güvenli elektronik imza, elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğurur. Ancak kanunların resmi şekle veya özel bir merasime tabi tuttuğu hukuki işlemler ile teminat sözleşmeleri güvenli elektronik imza ile gerçekleştirilemez. Kanun’un 22. maddesi ile Borçlar Kanunu’nun 14. maddesine “güvenli elektronik imza elle atılan imza ile aynı ispat gücünü haizdir” hükmü eklenmiştir. Yine Kanun ile Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa 295. maddeden sonra gelmek üzere “usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler senet hükmündedir, bu veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar, dava sırasında bir taraf kendisine karşı ileri sürülen ve güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkâr ederse, bu Kanunun 308. maddesi kıyas yoluyla uygulanır” hükmü ile 295/A maddesi eklenmiş, ispat ve delil sorunu çözülmüştür. Elektronik İmza Kanunu’nun 8. maddesine göre; “elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı”, elektronik sertifika, zaman damgası ve elektronik imzalarla ilgili hizmetleri sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerdir. Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna yapacağı bildirimden iki ay sonra faaliyete geçer. Kurum, gerekli güvenlik şartlarından birinin eksikliğini veya yerine getirilmediğini tespit ederse, bu eksikliklerin giderilmesi için, elektronik

⁸⁰ Ahmet Çiftçi, Bilgisayar ve İnternet Kullanımından Doğan Hukukî ve Cezaî Sorumluluk

sertifika hizmet sağlayıcısına bir ayı geçmemek üzere bir süre verir, bu süre içinde elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının faaliyetlerini durdurur. Sürenin sonunda eksikliklerin giderilmemesi halinde elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının faaliyetine son verir. Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı üretilen imza oluşturma verisinin bir kopyasını alamaz veya bu veriyi saklayamaz.

Türk hukukunda sözleşmenin nasıl kurulacağı hususu Borçlar Kanunu'nun ilk maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, bir sözleşmenin kurulması için tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamasında bulunması gerekir. Gerek Borçlar Kanunu'nun anılan maddesinden, gerekse sözleşme tanımından bir sözleşmenin kurulabilmesi için; *“sözleşme taraflarının bulunması”* ve *“irade beyanlarının birbirine uygunluğu”* gerekir. O halde eğer karşılıklı bir görüşme ve yazışmada bu unsurlar varsa en azından sözlü sözleşmenin bulunduğu ileri sürülebilir. Bu ilk açıklamadan sonra şimdi de sözleşme oluşma aşamalarını inceleyelim. Sözleşme yapan taraflardan birisinin öncelikle karşı tarafa bir sözleşme yapma teklifinde bulunması zorunludur. İlk olarak açıklanan bu iradeye *“ıcap”* adı verilir. İcabi takiben, diğer tarafın buna cevap vermesi ve kendisinin sözleşmeyi yapma yönündeki iradesini belirtmesi zorunludur. İcabi takip eden bu irade beyanına ise *“kabul”* adı verilir (BK, md. 3 vd.).

Sözleşmenin hangi andan itibaren taraflara yüklenim getirmeye başlaması bakımından; hazırlar arasındaki sözleşmeler ile hazır olmayanlar arasındaki sözleşmeler birbirinden farklı hükümlere tabi kılınmıştır (BK, md. 4-5.). Hazırlar arasında yapılan sözleşmelerde, icabın hemen kabul edilmesi gerekir ve kabul beyanı ile birlikte sözleşme aynı anda hükümlerini doğurmaya başlar ve kurulmuş olur. İcabi hemen kabul edilmezse sözleşme kurulmuş olmaz. Hazır olmayanlar arasında yapılan sözleşmelerde ise; icap yapan taraf, makul bir süre boyunca yaptığı icap ile bağlı olacak ve karşı tarafın kabul haberini bekleyecektir. Kabul

haberi gönderildiği anda sözleşme hükümlerini doğurmaya başlar ve kabul haberi icapçıya ulaştığı anda da kurulmuş olur (BK, md.4-6).⁸¹

Ancak, kabul beyanının icapçıya ulaşması ile gönderilme anı arasında pek uzun bir zaman geçmediğinden, kural olarak elektronik ortamda yapılan bir sözleşmenin kurulması anı ile hüküm ve sonuçlarını doğurmaya başladığı tarih aynı tarihtir. Ancak icapçının, muhatabın kabul beyanını gönderdiği zamanda çeşitli sebeplerle (izin, hastalık ve benzeri) kabul beyanını aynı gün öğrenememesi mümkündür ya da yanlış adres nedeniyle hiç öğrenememesi mümkündür⁸². Bu takdirde, kabul beyanının icapçı tarafından öğrenilmesi ile akit kurulacak, muhatap tarafından kabul beyanının gönderildiği tarihte ise ticari sözleşme hükümlerini doğurmaya başlayacaktır.

Mudinin bankada parası olamaz ancak bankadan belli bir meblağ alacağı olur. Dolayısıyla bilişim sistemleri kullanılmak suretiyle bankadan tahsil edilen para mudinin parası değil, bankanın parasıdır. Daha açık bir ifadeyle, dolandırılan mudi değil, bankadır. Bu durumda haksız fiil doğrudan mudiye değil, bankaya karşı işlenmiş olur. Doğrudan mudiye karşı işlenen bir haksız fiil söz konusu olmadığı gibi bankadan çekilen para mudinin parası olmadığından, mudinin bu yolla kural olarak fakirleşmesi söz konusu değildir. İlk planda fakirleşen, yani malvarlığında azalma olan kişi mudi değil bankadır. Bilişim sistemleri kullanılmak suretiyle üçüncü kişi tarafından banka kayıtlarında değişiklik yapılması, mudinin bankaya karşı olan alacağını etkilemez. Banka mudinin alacağını, kendi kusuru olmasa dahi ödemek zorundadır. Eğer üçüncü kişinin bilişim sistemlerini kullanmak suretiyle haksız yere parayı çekmesinde mudinin de kusuru var ise, o takdirde banka mudinin kusuru oranında onun alacağını ödemekten kaçınabilir. Ancak bu kaçınma mudinin hesabında para olmamasına, yani bankaya karşı alacağı olmamasına değil, mudinin kendi kusuru ve akde

⁸¹ Şebnem Akipek, Özel Hukuk ve İnternet, İnet Tr 99 Kasım 1999 Hukuk Konferansı Tebliği <http://74.125.77.132/Search?Q=Cache:Usjezy-Kiu0j:İnet-Tr.Org.Tr/İnetconf5/Tammetin/Hukuk.Html+%22%C4%B0ki+Bilgisayar+Arac%C4%B1%C4%B1%C4%9f%C4%B1yla+Kurulan+Basit+İli%C5%9fki%22&Cd=2&HI=Tr&Ct=Clnk&GI=Tr>

⁸² Mete Özgür Falcıoğlu, Türk Hukukunda Elektronik Satım Sözleşmesi ve Kuruluşu, Ankara, 2004, s. 160.

aykırı davranışı ile bankaya zarar vermesinden kaynaklanan bankanın tazminat alacağına dayanır.⁸³

2.1.4. Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun Tasarısı

Türk Ticaret Kanununun 12/1-8 nci maddesinde doğrudan bankacılığı ticari işler çerçevesinde saymıştır. Bu sebeple bankalar birer tacirdir. Bunun yanında bankaların kendisine has 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu vardır. Bu kanunun finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacı taşımaktadır. Bankalar, kuruluş aşamasından başlayarak tasfiye aşamasına kadar hemen hemen tüm iş ve işlemlerinde Türk Ticaret Kanunu'ndaki tacir kavramından biraz farklı konumdadır. Bu sebeple de nitelikli bir yapısı vardır. Ayrıca büyük sermayeli, güçlü konuma sahip kuruluşlardır. Büyük şirketlerin yanı sıra genelde de karşılarında zayıf tüketiciler yer almaktadır. Tüketicilerin korunmasının gerekliliği Anayasanın 172nci maddesinde belirtilmiştir. Maddeye göre devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alır. O halde Tüketici hakları anayasal bir haktır. Bu sebeptendir ki 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre tüketiciler pozitif bir ayrımcılık elde etmiştir demek çok da yanlış olmaz. Nitelikli bir tacir karşısında, korunmaya muhtaç tüketicilerin bulunması yargı kararlarında da dikkate alınmalıdır. Özellikle internet bankacılığı işlemlerinde her türlü güvenlik tedbirini dünya standartlarında alabilecek olan bir kurumun karşısında, bilgi ve tecrübesi daha sınırlı olan kandırılmaya açık tüketicilerin korunması adalet terazisinde de yargıçların kefeye koyarken dikkate alması gereken bir husustur. Bu bakımdan internet üzeri dolandırıcılıklarda da tabiri caizse yargılama aşamasında tüketicinin maça önde başlaması gerekmektedir.⁸⁴

⁸³ Atamer, Yeşim M.: Banka Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu 2007, s.15-37

⁸⁴ http://www.turkhukusitesi.com/makale_1440.htm

Türk hukukuna göre; tüketicilerin giriştikleri hukuki işlemlerde, bu işlemin internet ortamında yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın korunmaları esastır. Eğer satıcının karşısındaki kişi son kullanıcı olan tüketici ise, yukarıda satıcının yükümlülükleri kısmında belirttiğimiz Borçlar Kanunu kurallarından önce tüketiciyi daha fazla koruyan 4077 sayılı Tüketicilerin Korunması Hakkındaki Kanun (TKHK) hükümleri uygulanır. TKHK’da hüküm bulunmayan konularda ise Borçlar Kanunu kuralları uygulanır.

TKHK’nın “Tanımlar” başlıklı 3. maddesi, *“bir mal veya hizmeti ticari veya mesleki olmayan amaçlarla edinen, kullanan veya yararlanan gerçek veya tüzel kişiyi”* tüketici olarak tanımlamıştır. Bu Kanun kapsamında son kullanıcı tüketicidir. Tüketiciler, internet yoluyla, günlük alışverişlerini yapabileme ve maddi mal sağlamanın yanı sıra; gayri maddi malları da alabilirler. Dijital ürün olarak da adlandırılan bu mallar; veri, yazılım, oyun, müzik gibi elle tutulmayan, fiziki varlığa sahip olmayan ve bilgisayardan bilgisayara indirme yöntemi ile aktarılan mallardır.

Avrupa Birliğine uyum çalışmaları doğrultusunda Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yeniden gözden geçirilmiş ve bu Kanun, Avrupa Birliği’nin tüketiciyle ilgili 13 Direktifi⁸⁵ de dikkate alınarak yenilenmiş ve nihayet bu yenilemeyi içeren 4822 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 06.03.2003 tarihinde kabul edilmiştir. Yapılan söz konusu değişiklik ile “mesafeli sözleşmeler” başlığını taşıyan 9/A maddesi getirilmiştir. Bu hükme göre, mesafeli sözleşmeler; *“yazılı, görsel, telefon ve elektronik ortamda veya diğer iletişim araçları kullanılarak ve tüketicilerle karşı karşıya gelinmeksizin yapılan ve malın veya hizmetin tüketiciye anında veya sonradan teslimi veya ifası kararlaştırılan sözleşmelerdir.”*

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 9/A hükmü, finansal hizmetleri uygulama alanından hariç tutmamakla birlikte, Mesafeli Sözleşmeler Uygulama

⁸⁵ TKHK-Tasarı Genel Gerekçesi.

Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (MSHY)⁸⁶ m. 11/a hükmüyle sadece, “banka ve sigorta ile ilgili sözleşmeler” Yönetmeliğin uygulama alanı dışında bırakılmaktadır. Böylece, söz konusu yönetmelik hükmüyle bu iki sözleşme dışında finansal hizmetlerle ilgili diğer tüm sözleşmeler İnternet üzerinden yapılmış ve TKHK m. 9/A’daki şartları yerine getirmek kaydıyla mesafeli sözleşme olarak addedilebilecektir. Ancak, TKHK böyle bir sınırlandırma yapmamasına rağmen, bir yönetmelikle sınırlamanın getirilmesi isabetli olmamıştır. Bu durumda, Avrupa Birliği’nin finansal hizmetlerle ilgili Direktifi (2002/65/EC sayılı Finansal Hizmetler Direktifi) Türk Hukukuna adapte edilinceye kadar, banka ve sigorta kesimini mutlu, finansal hizmetlerle uğrasan diğer kesimleri ve elbette hepsinden önemlisi banka ve sigorta ile ilgili sözleşmelerde korumasız bıraktığı için tüketicileri mutsuz edecektir⁸⁷.

2.2. BİLGİ İŞLEM ALANINDAKİ TEKNOLOJİK YENİLİKLER VE BANKALARIN SORUMLULUKARI

2.2.1. İnternet Suçları ve Teknolojik Önlemler

Teknoloji her geçen gün ilerlemekte, her geçen gün farklı suç türleri ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda değişime ve gelişime en açık olan suç ise bilişim suçları oluşturmaktadır. Bu nedenle bu suç türünün de ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir. Globalleşen dünyada yeni bir teknolojik gelişme bütün dünyaya yayılmaktadır. Bunun sonucunda da ülkemizde de gelişen teknolojiye bağlı olarak yeni bilişim suçları ortaya çıkmaktadır. Bilişim suçlarını oluşturan maddi vakıalara örnek olarak şunları verebiliriz.

⁸⁶ Rg. T. 13 Haziran 2003, s. 25137, s. 37-39.

⁸⁷ Gezder, s. 295.

- Başkalarının adına e-mail göndererek özellikle ticari ve özel ilişkileri zedeleme.
- Başkalarının adına web sayfası hazırlamak ve bu web sayfasının tanıtımı amacıyla başkalarına e-mail ve mesaj göndermek ve bu mesajlarda da mağdur olan şahsın telefon numaralarını vermek.
- Kişisel bilgisayarlar ya da kurumsal bilgisayarlara yetkisiz erişim ile bilgilerin çalınması ve karşılığında tehdit ederek maddi menfaat sağlanması
- Şirketlere ait web sayfalarının alan adının izinsiz alınması ve bu alan adlarının karşılığında yüklü miktarlarda para talep etmek.
- Özellikle Pornografik içerikli CD kopyalamak ve satmak
- Sahte evrak basmak Suçların türünü yukarıda sayılmış olan maddi vakalar oluşturmaktadır. Suçu işleyebilmek için türlü yollar kullanılabilen, bunun ötesinde bu tür suçların işlenmesindeki asıl amaç eylemin sonucundaki menfaat olmaktadır.

11.06.1999 tarihinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından hazırlanan “Bilişim Suçları” raporuna göre; suç çeşitleri altıya ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi “Bilgisayar Sistemlerine ve Servislerine Yetkisiz Erişim ve Dinleme” olarak tanımlanır. İkinci olarak tanımlanan bilişim suçu “Bilgisayar Sabotajı”dır. Bir diğer suç kavramı “Bilgisayar Yoluyla Dolandırıcılık”tır. Başka bir siber suç ise “Bilgisayar Yoluyla Sahtecilik” kavramıdır. Beşinci suç türü ise “Kanunla Korunmuş Bir Yazılımın İzinsiz Kullanımı” şeklindedir. Son olarak tanımlanan bilişim suçu ise “Diğer Suçlar” başlığı altında Yasadışı Yayınlar, Pornografik Yayınlar (Büyük ve Çocuk Pornografisi), Hakaret ve Sövme olarak değerlendirilmektedir. (Computer Sabotage, Unauthorized Access, Computer Fraud, Child-terbiyesiz bir şey yazdım Porn) Buna benzer yine Internet ortamında işlenen suçlarla mücadele etmek maksadıyla, 23 Kasım 2001 tarihinde Budapeşte’de imzaya açılan, Avrupa Ülkeleri ile Kanada, Japonya, Güney Afrika ve ABD dahil 33 devlet tarafından imzalandığı halde henüz Avrupa Birliği ile flört eden Türkiye’nin imzalamamış olduğu; Avrupa Konseyi Siber Suç

Sözleşmesine göre; bilgisayar veri ve sistemlerinin gizliliğine, bütünlüğüne ve kullanımına açık bulunmasına yönelik suçlar kapsamında hukuka aykırı erişim, yasa dışı müdahale, verilere müdahale, sistemlere müdahale, cihazın kötüye kullanımı fiilleri; bilgisayarla ilişkili suçlar çerçevesinde ise sahtecilik, dolandırıcılık, telif haklarının ve benzeri hakların ihlaline ilişkin fiiller ve içerikle ilişkili olarak çocuk pornografisine yönelik fiiller, cezalandırma konuları arasında sayılmış; bu hususlarda ulusal ve uluslararası alanda gerekli etkin yaptırım ve işbirliğine ilişkin düzenlemeler belirtilmiştir.

Avrupa devletlerinin birçoğu (Almanya, İtalya, Finlandiya, Avusturya, Yunanistan, İsveç, Danimarka, Norveç ve Hollanda gibi) mevcut yasal hükümlere eklemeler yapmış; ABD, İngiltere ve İrlanda gibi Anglosakson sistemine dahil bazı devletler ise bu konularda özel düzenlemelere gitmişlerdir. Türkiye’de son yıllarda bilgisayar kullanımının artması ve her sokak başında internet cafelerin kurulması sonucu sanal alemdeki suç oranları hızla artmaya başlamıştır. Hırsızlık, dolandırıcılık, soygun, terörizm, sabotaj ve kaçakçılık gibi pek çok suç dijital ortama taşınmıştır. Türkiye’de işlenen bilişim suçları her geçen yıla göre yüzde 100’e yakın bir artış göstermektedir. Bilgisayar kullanımının bu kadar artması nitelikli suçların hızla artmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Bilişim Suçları Araştırma Büro Amirliği bilişim suçlarının araştırılıp incelenmesinde ve bilişim suçlarına verilen önemde etkin olmuştur. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya, Bursa, Malatya, Diyarbakır bilişim suçlarının en çok işlendiği iller olarak karşımıza çıkmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü, il emniyet müdürlüklerindeki verileri alarak, Türkiye “deki bilgisayar suçlarının haritasını çıkarmıştır. Takibi şikâyete bağlı suçlar, Interpol aracılığıyla intikal eden suçlar ve polisin bizzat ilgilendiği suçlardan oluşmaktadır.1998 yılında Türkiye’de işlenen bilişim suç sayısı 5 iken, 1999’da bu sayı 15’e yükselmiş. 2000 yılında 80’i bulan suç dosyasının sayısı, 2001 yılına gelindiğinde 136’yı bulmuş. Her geçen yılda artış göstererek ilerlemiştir.

Elde edilen sonuçlar, Türkiye “deki bilgisayar suçlarının, lisans haklarının ihlali, dolandırıcılık, sahtecilik, yasadışı yayınlar ve bilgisayar sabotajı şeklinde geliştiğini göstermektedir. Sanal âlemdeki dolandırıcılık suçlarının büyük bir kısmı kredi kartları üzerinden yapılmaktadır. Değişik yöntemlerle ele geçirilen kredi kartı numaralarıyla bilgisayar üzerinden alışveriş yapılması en yaygın yöntem olmaktadır. Otomatik para çekme makineleri olarak bilinen ATM dolandırıcılığı ise kredi kartlarından sonra ikinci sırada yer almaktadır. Kredi kartlarının ATM cihazında sıkıştırılması, değişik hilelerle şifrelerin öğrenilmesi veya kartların hırsızlık yoluyla elde edilmesi suretiyle dolandırıcılık yapılmaktadır. Evrak, para, Milli Piyango bileti, kimlik kartları, sigorta poliçeleri, pasaportlar ve yazarkasa fişlerinin sahteleri sahtecilik suçları da bu kapsamda yapılmaktadır. Lisans hakları ihlali içinde en yüksek oranı yüzde 82 ile filmlerin çoğaltılması oluşturmaktadır. Bilgisayar oyunları ve müzik CD’lerinin çoğaltılması da sanal âlemin diğer lisans hakkı ihlalleridir. Interpol verileri, yasadışı yayın suçları arasında ilk sıranın yüzde 40’la çocuk pornografisine ait olduğunu göstermektedir. Genel anlamdaki pornografik yayınların oranı da yüzde 25’dir. Bunlar, daha çok internet cafe gibi ortamlarda pornografik içeriklerin gösterimi ve CD’lerinin satışından oluşmaktadır. Terör içerikli web sayfaları hazırlanması suretiyle işlenen suçların oranı ise yüzde 30’dur.

Şikâyete bağlı suçlardan kişilik haklarına saldırı ve hakaret ise yüzde 5 oranında işlenmektedir. Türkiye’de Emniyet Teşkilatı’nda bilişim ile ilgili temel, 1982 yılında Bilgi İşlem Daire Başkanlığının kurulmasıyla atıldı. 1997 yılında ise Bilişim Suçları Bürosu kuruldu. 2001 yılında bu büronun adı İnternet ve Bilişim Suçları Şube Müdürlüğü olarak değiştirildi. Bu birimin dışında da diğer daire başkanlıkları altında Bilgi İşlem Şube müdürlükleri kuruldu. Bu daireler kendi görev alanlarına giren konularda bilişim suçları ile mücadele etmektedir. Ayrıca merkez teşkilatı içinde bir Bilgisayar Suçları ve Bilgi Güvenliği Kurulu ve Üst Kurul oluşturulmuştur. 2001 yılında Kaçakçılık ve Organize Suçlar Daire Başkanlığı ile Birleşmiş Milletler tarafından ortaklaşa kurulan TADOC (Turkish

Academy Against Drug and Organised Crime) bünyesinde de Bilişim Suçları Araştırma Merkezi oluşturulmuştur. Bu merkez faaliyetlerini daha çok bu suçlar ile mücadelede, ilgili birimlere yön göstermek amacıyla akademik destek niteliğinde çalışmalar yapmaktadır. Bu merkezi yapılanmanın yanında büyük illerde de bilgi işlem büroları kurulmuş ve bu alanda karşılaşılan sorunlar ile ciddi anlamda mücadele etmeye başlanmıştır.

Türkiye’de genel olarak, ülkemizde bilişim suçları denince akla iki olay gelmektedir: Kredi kartları ve pornografik CD’ler başta olmak üzere telif haklarının konusunu teşkil eden korsan CD’ler. Bilişim suçlarına ilişkin olarak yapılan üçlü sınıflandırma göz önüne alınırsa bilgisayar aracılığıyla işlenen suçların ülkemizde daha yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen suçların birçoğu takibe bağlı suçlardan olduğu için mağdurların şikâyeti olmadan resen ele alınmamaktadır. Örneğin elektronik posta yoluyla yapılan bir tehditte, tehdit edilen kişi veya kurum bunu polise bildirmese polisin bu olaydan haberdar olması ve işlem yapması mümkün olmamaktadır. Riptech’in yayınladığı rapora göre, siber saldırılar en fazla ABD’de olurken, Türkiye 6. sırada yer almaktadır. Türkiye’de işlenen bilişim suçlarına ait oransal veriler ise şu şekildedir. Lisans hakları ihlallerinin yüzdesi % 4 müzik % 14 oyun % 82 film⁸⁸’dir.

Yetkililer, bilişim suçlarına karşı alınabilecek önlemleri ise şöyle sıraladılar:

- Güvenlik çözümleri için kurumunuzdaki uzmanlardan yardım alın.
- Mutlaka lisanslı anti-virüs yazılımı kullanın.
- Bilgisayarınıza karşı yetkisiz erişimleri engellemek ve bunları görüntülemek için mutlaka kişisel güvenlik duvarı yazılımları kullanın. - Bilmediğiniz CD’leri bilgisayarınıza yüklemeyin.
- Güvenliğinden emin olmadığınız sitelerden dosya indirmeyin.

⁸⁸ Bilişim Suçları Hk. - Ab Uyum,
<https://www.abuyum.com/assets/content/file/pdf/bilisim%20suclari.pdf>

- Tanımadığınız kişilerin gönderdiği ve bilmediğiniz uzantıya sahip elektronik postaları (e-mail) açmayın.
- Virüs tanımlarının düzenli olarak güncellendiğinden emin olun ve düzenli olarak bilgisayarınızdaki kişisel dosyalarınızda virüs taraması yapın. Virüsler, daha çok "pif, scr, bat, vbs, hta, shs, lnk" uzantılı dosyalardan bulaşmaktadır. Bu tip uzantı içeren bir dosya alırsanız, açmadan silin.
- Kimden geldiğini bilmediğiniz programları çalıştırmayın.
- Kullandığınız işletim sistemi başta olmak üzere bilgisayarınıza yüklenmiş tüm programların ve yamaların güncel olduğuna emin olun.
- İnterneti aktif biçimde kullanmadığınız zamanlarda bağlantınızı kesmeye özen gösterin.
- Java, Java Script, ActiveX gibi aktif kodların bulunduğu siteler içeren bağlantılarınızda dikkatli olun.
- Önemli bilgilerinizi bilgisayarınızdan başka manyetik ortamlara yedekleyin, disklerinizi yazma korumalı hale getirin.
- Tehdit ve taciz içerikli mesajlar aldığınızda e-mailinizi başlık kısmı ile bir dilekçeye ekleyerek savcılığa müracaat edin.
- Bilgisayarınızda kullandığınız şifreleri kimseye söylemeyin, herhangi bir yere yazmayın, tahmin edilmesi kolay şifreler seçmeyin.⁸⁹

2.2.2. Bankalar ve Teknolojik Gelişmeler

Genel olarak bankacılıkta teknoloji araçlarının kullanılması örgütsel yapıya yeni bölümlerin eklenmesi ve yeni organların doğmasına, bankalardaki bilgi akış sisteminin standartlaşmasına, etkinliğin sağlanmasına, aynı işlemlerin tekrarının engellenmesine ve daha kısa zamanda daha fazla işlem yapılabilmesine, orta

⁸⁹<http://www.benimblog.com/atik77/295099/B%Ddl%Dd%De%Ddm+Su%C7larına+Kar%Dei+%D6nlemler.html>

düzy yönetici istihdamının azalmasına, yönetiminin sorumluluğunun dağıtılmasıyla her gruba farklı görev yetki ve sorumluluk verilmesine, maliyetlerin azalmasına ve globalleşmeye imkân vermektedir.

Bankacılık sektörüne teknoloji araçlarının uygulanması, geleneksel bankacılık tanımlarını anlamsızlaştırırken bu tanımların tümüyle yeniden şekillenmesine sebep olup bu sektöre yeni bir takım yetiler yüklemiştir. Ancak, bankaların bu teknolojileri alıp uygularken varolan değişimin ne kadar bilincinde oldukları dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Çünkü bu teknolojilerin uygulanması yalnızca maliyetlerin düşürülmesi ve rekabet için kullanılan bir yöntem değil, bankacılık felsefesinin ve varolan örgüt kültürlerinin tamamen farklılaşmasıdır. Bankacılık sektöründe ne kadar kaliteli, miktar olarak fazla ve az maliyetle hizmet sunulursa o oranda rekabet üstünlüğü elde edilebilir. Maliyeti azaltarak, kalite ve hizmet sayısını arttırmanın tek yolu uygun teknolojinin en verimli şekilde kullanılmasından geçmektedir. Teknolojiyi yakından takip etmek bankaların hizmetlerin maliyetlerini düşürmek bir yana, daha geniş bir yelpazeye yayılmış ürünler sunmalarını sağlamaktadır.

Bankaların teknolojik yatırımlarının bankacılık uygulamalarında nasıl şekillendiği ve müşteriye nasıl yansıdığı kullanılan teknoloji kadar önemlidir. Bu uygulamalar ürünler bazında kredi kartları, ATM, telefon bankacılığı, ev ve ofis bankacılığı, internet bankacılığı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bankacılık uygulamalarının büyük bir kısmında kullanılan EFT (Elektronik Fon Transfer) sistemi, SWİFT (Dünya Bankalar arası Mali İletişim Kurumu), VOIP (İnternet Protokolü üzerinden iletişim) teknolojileri bankacılık uygulamalarında teknoloji araçlarının şekillenmesinde önemlidir⁹⁰.

SWİFT sistemi dünyadaki üye bankalara ait uluslararası standart ölçülerdeki mesajların elektronik haberleşme ağı ile anında güvenli olarak iletilmesi, kontrol edilmesi ve saklanması esasına göre çalışan bir sistem olup Merkez Bankasının

⁹⁰ Karasu, 1999

uluslararası haberleşmede daha rasyonel çalışmasını ve hizmetin daha ucuza yapılmasını mümkün kılmaktadır⁹¹.

Türkiye'deki bankalar Mart 1989 tarihinden itibaren SWİFT sistemini fiilen kullanmaya başlamışlardır. SWİFT bankacılık hizmetleri temeline dayalı olarak çalışan bir elektronik bilgi iletişim örgütü olup Türkiye'nin de içinde bulunduğu 64 ülke ve 1500 bankaya hizmet vermektedir. Bu sistem kendisine üye ülkelerin aynı teknolojik yapıya sahip olmaları için çalışmakta, fon transfer sistemlerinin geliştirilmesi amacı ile çeşitli modeller hazırlamakta ve bankalara yeni iletişim ve bilgisayar sistemleri kurma konusunda öneriler sunmaktadır⁹².

SWİFT'e ilave olarak uluslararası ödemelerde kullanılan elektronik fon transfer sistemleri arasında New York'da CHIPS, Londra'da CHAPS ve ABD Federal Reserve Sistemi tarafından işletilen Fedwire sistemi vardır. SWİFT sistemi standartlaşma, hata riskinin azalması, otomasyon sayesinde verimliliğin artması, güvenilirlik ve gizlilik, hızlı mesafe transferi, dünya çapında doğrudan erişim, azalan maliyetler olmak üzere bir takım avantajlara sahiptir⁹³.

EFT sistemleri geleneksel bankacılıkta olduğu gibi bir mali kuruluşa bir hesabı borçlandırması veya alacaklandırması için emir vermek yönlendirmek veya yetkili kılmak amacı güden; ancak çek, ödeme emri, poliçe, banknot ve benzeri kağıt işlemleri yerine modern haberleşme teknikleri ve bilgisayarın kullanılmasıyla çok kısa sürede ve kaydı olarak yapılan her türlü fon transfer edilmesi yöntemidir⁹⁴. EFT, herhangi bir bankanın şubesini kendi bankanızın şubesi gibi kullanma olanağı getirmektedir. Bu sistem özellikle az şubeli bankalar için bir avantaj yaratmaktadır. EFT uygulaması ile katılımcı bankalar gerek merkez bankası gerekse diğer bankalarla olan fon alışverişlerini anında görme olanağına sahiptirler. Satış noktasında alıcının EFT'den yararlanabilmesi için sisteme dahil

⁹¹ Merkez Bankası, 1996

⁹² Steven, 1994.

⁹³ Tab ve Singer, 1996

⁹⁴ Yapı Kredi, 1991

bir bankada hesabının bulunması ve bu bankanın ATM kartına sahip olması yeterli olmaktadır⁹⁵.

İstemin alıcı yönünden yararı; kredi kartı, çek gibi ödeme araçlarının kabul edilmediği bir satış noktasında nakit kullanmadan ödemenin gerçekleşmesi iken, bankanın sağlayacağı en önemli fayda ise çekle ödemelerde artan işlem maliyetlerinin ortadan kalkmasıdır⁹⁶. EFT sisteminin gerekliliği anlaşıldıktan ve projenin beraber yürütüleceği şirket belirlendikten sonra 1989 yılında başlayan EFT sistemi çalışmaları, 1992 yılında EFT sisteminin işleme açılmasıyla sona ermiştir. Bu sistem ile bankalar arası havalelerin, Merkez Bankası ile bankalar arasındaki işlemlerin, senet ve maaş ödemelerinin, kamu hizmetlerine ilişkin veriler ve istatistiksel veri iletişiminin hızlı ve güvenilir bir ortamda yapılması sağlanmaktadır⁹⁷.

Ayrıca sistem yüksek maliyete yol açan eski yöntemleri ortadan kaldırmış, transfer olayının hızını arttırmış, mali piyasaların daha hızlı bir şekilde reaksiyon vermesi sonucunu doğurmuş; faizler, döviz kurları, krediler, para arzı gibi belli başlı ekonomik ve mali göstergeler üzerine etki ederek otoritelerin kara alma süreçlerini kısaltıp yeni olanaklar sunmuştur. EFT kullanımında olan diğer ödeme yöntemlerine oranla birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Daha önceki ödeme sistemlerinde var olan posta maliyetleri bu sistemle tamamen ortadan kalkarken, transfer süresi kısalarak işlemin anında gerçekleşmesi sağlanmakta ve fonların gönderilmesi ile ele geçmesi arasında hiçbir gecikme olmamaktadır. Ayrıca karşılıksız çek gibi bir olumsuzlukta olması mümkün değildir. Çünkü yeterli fon olmadan fon transferi gerçekleştirme imkânı yoktur.⁹⁸

⁹⁵ Paramatik, 1999

⁹⁶ Finansal Forum, 1998

⁹⁷ Erkan, 1993

⁹⁸ Feride Bahar Işın, Teknoloji Araçlarının Bankacılık Sektöründe Uygulanabilirliği ve Türkiye'deki Bu Doğrultudaki Bankacılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20 Eylül 2006 Sayı: 2

İnternet bankacılığı, bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden sunulması amacıyla hazırlanan alternatif bir dağıtım kanalıdır. İnternet bankacılığı, herhangi bir banka şubesinin sunduğu hizmetlerin hemen hemen hepsini, dünyanın her noktasından çabuk ve kolayca yararlanma imkânını sağlamaktadır. Geleneksel olarak, pazarlamada aracı kuruluşların, uygun mamulü, uygun yerde, uygun zamanda, uygun miktarda, uygun şekilde ve uygun fiyatta sunma gibi temel fonksiyonlarını, alternatif dağıtım şekli olan teknolojik araçlarla daha kolay ve ucuz bir şekilde yerine getirilmektedir.

Teknolojik gelişmelerin aracı sektörün performansı üzerine etkisinin önemli bir konu olduğu ortadır⁹⁹. Bankacılık sisteminin ana fonksiyonu borç verenler ile borç alanlar arasında aracılık yapmaktır. Aracı kurumlar modern ekonominin çok anlamlı bir parçasıdır¹⁰⁰. Elektronik bankacılık elektronik ticaret kavramının bir alt ögesidir. Elektronik bankacılık içinde ATM, telefon ve internet bankacılığı kavramlarını bulunduran hizmetler topluluğudur. Dünyada şu an kullanılan elektronik bankacılığın en son durağı ise bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden gerçekleştirilmesini sağlamaktır; kısaca internet bankacılığıdır. İnternet bankacılık sistemi, bankacılık işlemlerine daha kolay ulaşmak için herkese fırsat vermektedir. Bu işlemler bir kullanıcının hesabından diğer bir kullanıcının hesabına para transferi, fatura ödemeleri, kredi kartı işlemleri, kontör yükleme gibi sıralanabilir.

İnternet bankacılığının bu olumlu yönlerinin yanı sıra, olumsuz yönlerini de gözünde bulundurulması önemlilik arz eden ve tüketicilerin karar almalarında önemli olan bazı faktörler vardır. Bu faktörlerin başında güvenlik faktörü gelmektedir (Suh and Han, 2002). İnternet bankacılığında işlemlerin güvenli bir şekilde yapılabilmesi için, 9 haneli müşteri numarası, 6 haneli internet şifresi ve parola girilmesi gerekmektedir. Bunlara ek olarak kişiselleştirilebilir güvenlik ayarları sayesinde kişiye özel ayrı bir sorunun sorulması da sağlanabilir. Bu

⁹⁹ Jayaratne And Stahan, 1996

¹⁰⁰ Dodsworth, 1996

bilgiler, bankaların internet işlemleri için özel olarak hazırlandığı güvenlik algoritmasından geçilerek şifrelenmekte ve daha sonra şifrelenmiş bilgi internet üzerinden bir SSL (Secure Sockets Layer) bir kez daha şifrelenerek merkezi sisteme ulaşmaktadır. Kullanım aşamasında şifre ve/veya parola arka arka-ya birkaç kez (genellikle 5 kez) yanlış girildiğinde kullanıcı kodu otomatik olarak kullanıma kapatılmaktadır. Ayrıca belli bir süre (genellikle 10 dk) işlem yapılmadığında bağlantı otomatik olarak kesilmektedir.¹⁰¹

Tüm dünyada bankacılık alanında hızla gelişen teknoloji, ülkemiz bankalarını da etkilemiştir. Günümüz bankacılığı, elektronik bankacılık adını almıştır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren bankalarımız çok hızlı bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Birkaç yıl öncesine kadar bankaların sadece kendi bünyelerinde kullanmış oldukları teknoloji ürünleri, özellikle ülkemizdeki iletişim hatlarının yenilenmesi ve rekabetin artması sonucunda ülke sınırları dışına çıkmıştır. Önde gelen bankalarımız gelişmiş ülkelerde kullanılan yeni teknolojik ürün ve hizmetleri toplumun kullanımına sunmuştur.

Ülkemizde elektronik bankacılık yatırımlarına büyük önem verilmiştir. Bankalarımızın büyük bir bölümünün alt yapısı ve otomasyon çalışmaları tamamlanmış bulunmaktadır. Bu yatırımların başında elektronik fon transferi sistemi gelmektedir. Ayrıca bankalarımızın büyük bir bölümü SWIFT (Dünya Bankalar arası Elektronik Haberleşme Sistemleri) ağına üyedir. Otomatik vezne makineleri satış noktasından elektronik fon transferi ile müşterilere 24 saat hizmet sunma olanağını elde etmiştir. Tüketici kredileri ve kredi kartlarında yaygın bir kullanım alanına sahip olmuştur. Ayrıca, telefonla pazarlama hizmeti sunulmakta, dar kapsamlı da olsa ev ve ofis bankacılığı uygulanmaya çalışılmaktadır. Sadece bireylere değil işletmelere verilen hizmetlerde de teknoloji ürünleri kullanılmaktadır.

¹⁰¹ M. Emin Akkılıç, Teknolojik Gelişmelerin Bankaların Dağıtım Kanallarının Yapısı Üzerine Etkileri, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları; 2005

Bankacılık alanında ortaya çıkan teknolojik yenilikler, özellikle bankalar tarafından sunulan hizmetlere ve hizmetlerin müşterilere ulaştırılmasını sağlayan dağıtım kanallarına önemli etkilerde bulunmuştur. Teknolojik gelişmeler hem yeni hem de kaliteli ürünlerin doğmasına neden olmuştur. Bu ürünler çok hızlı bir şekilde yayılma imkânına kavuşmuştur. Bu durum, müşterilerin ihtiyaçlarını daha kolay ve daha güvenli bir şekilde karşılamalarını sağlamaktadır.

Elektronik bankacılık dağıtım kanallarını kısaltmıştır. Teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni ürünlerden özellikle iki tanesinin dağıtım kanalları üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Bu ürünler kredi kartları ve EFTPOS'dir. Tüm bu gelişmeler bankaların pazarlama faaliyetlerine gereken önemi vermelerini zorunlu hale getirmiştir. Bankalar pazarlama faaliyetlerini, müşterilere en kaliteli hizmet sunma yönünde yoğunlaştırmıştır. Bu durum, bankaların müşterileri daha iyi anlamalarını, onların isteklerine uygun ürün ve hizmet geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Günümüzde pazarlama hem bankaların müşteri ihtiyaçlarını karşılamada, hem de hedeflenen kârı elde etmede önemli bir role sahiptir.

Türk bankacılık bugün dışa açık, rekabetçi bir ortamda faaliyetini sürdürmektedir. Hem ülkemizde, hem de yurt dışındaki piyasalarda yaşanan rekabet ortamı, hizmetlerin çeşitliliğini gerekli kılmaktadır. Türk bankacılık sektörü müşterilerin istek ve arzusuna uygun hizmet sunma, verimliliği artırarak çağı yakalama yönünde faaliyet göstermektedir.¹⁰²

2.2.3. Teknolojik Gelişmeler ve Hukuki Sorumluluk

İnternet ortamı, çeşitli sùjelerin birbirleri ile olan ilişkileri göz önünde tutulacak olursa, hukuki bakımdan geniş bir sorumluluk alanının doğumuna elverişli bir

¹⁰² Teknolojik Gelişmenin Türk Bankacılık Sektöründeki Pazarlama Faaliyetlerine Olan Etkisi, Kifayet Yeşil, İşletme Y.Lisans, 1995

ortam oluşturur. Söz konusu sorumluluk bir taraftan baş aktör durumundaki İSS'in kendi abonelerine karşı akdi sorumluluğu olarak ortaya çıkmakta; bununla sınırlı kalmayıp, abone sıfatı taşımayan üçüncü kişilere karşı oldukça yoğun bir akit dışı sorumluluk olasılığını da bünyesinde barındırmaktadır. İnternet'in kontrolsüz bir iletişim ağı oluşturması kişilik hakları ve özel yaşamın gizliliği için potansiyel bir tehdit içermektedir.

Diğer taraftan, İnternet ortamında fikri mülkiyet sınırsız sayıda İnternet kullanıcısının saniyeler süren müdahalesine maruz kalabilmekte; fikir ürünlerinin basit bir maus tıklaması ile kopyalanıp çoğaltılabilmeleri mümkün olabilmektedir. Bu durum fikir ve sanat ürünlerinin korunmasına ilişkin sorunları ön plana çıkarmaktadır.

İnternet'in hukuk ve ticaret alanına armağanı olan E-commerce bir taraftan satıcı ve tüketici için sınırsız olanaklar sağlarken, diğer taraftan, başta tüketicinin korunması ve haksız rekabetin önlenmesine ilişkin konularda yeni sorunların doğumuna neden olmaktadır.

Sorumluluk hukukuna ilişkin yukarıdaki tespitlere, İnternet'in uluslararası terör ve suç örgütleri için cazip bir alan oluşturabileceği; küçüklere ilişkin şiddet ve porno yayınlarının sınırlanması ve denetlenmesinin Ceza Hukuku bakımından yeni sorunlara neden olması gerçeği de eklenmelidir. Söz konusu edilmiş bulunan bu temel unsurlar dikkate alınarak, aşağıda İnternet'te sorumluluk hukukuna ilişkin bazı temel sorunların tespitine çalışılacaktır.¹⁰³

Elektronik teknolojisindeki gelişmeler ve internetin geniş kitleler tarafından kullanılması yeni iletişim ve ticaret yöntemleriyle birlikte, bilgisayar programları ve elektronik (data base) veri tabanları gibi yeni eser tiplerinin ortaya çıkardı. Bu yöndeki gelişme eserlere yeni ihlal yöntemlerini de gündeme getirdi. Bununla birlikte, bir eserin içerik olarak kullanılmasının ötesinde, bir eserin internet

¹⁰³ <http://www.frmtr.com/siyasal-bilgiler-hukuk/4236895-internet-ortaminda-hukuki-sorumluluk.html>

ortamında yayınlanması teknik işbirliğini zorunlu kılar. Böyle bir içerik yayını, içeriğin sağlanması, içeriğe yer sağlanarak barındırılması ve erişim sağlanması gibi farklı teknik safhaların bütünleşmesiyle mümkün olabilir. İçeriğin sağlanması fiili dışında, İnternet Servis Sağlayıcılar yer sağlama ve erişim sağlama nedeniyle üçüncü kişilerin fiillerinden potansiyel olarak sorumluluk tehdidi altındadır. Başta ABD ve AB olmak üzere üçüncü kişilerin telif hakkı ihlallerinden doğan haksız fiilleri ve hukuki sonuçlarını kanuni düzenlemeye kavuşturmuştur.¹⁰⁴

Mevduat işlemlerinin ATM'lerden sonra internet ortamına da taşınması, usulsüz işlem riskinin artmasına neden olmuştur. Zira, bankadan alınacak bir karta gerek olmaksızın sadece bir internet bağlantısı ile her yerden bankanın web sayfasına bağlanan herkes, mevduat sahibinin kişisel bilgileri ile şifresini kullanarak hesabından işlem gerçekleştirebilmektedir. ATM işlemlerinde kartı kullanarak parayı çeken kişinin izini bulmak çoğu olayda imkânsız olmasına rağmen, internet aracılığıyla yapılan işlemlerde, hesaptaki para, doğrudan çekilemez; ancak başka bir hesaba aktarılabilir. Dolayısıyla, buradan hareketle, usulsüz işlemi yapan kişiler hakkında bir ipucuna ulaşmak mümkündür.

¹⁰⁴ Sefer Oğuz, Telif Hakkı İhlallerinden İnternet Servis Sağlayıcıların Sorumlulukları, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Y. 2008, s.1-2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNTERNET BANKACILIĞINDA YAŞANAN SORUNLARA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. BİLGİSAYAR TEKNOLOJİLERİ AÇISINDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Hızla gelişen teknoloji ve teknolojinin getirmiş olduğu imkânlar insanoğlunun yaşamını kolaylaştırmakta, rahatça alışveriş, ticaret, devlet üzerindeki işlemlerini, bankacılık işlemlerini vs. yapabilme imkânı sağlamaktadır. Geçmişten günümüze kadar insanlar her zaman gelişim içerisinde olmuş, farklı kavramları elde etme çabasına girmiştir.

Emek harcanarak, çalışmanın ürünü sonucunda ekonomik seviyelerini dengede tutmak isteyenlerin yanında, kısa yoldan gelir sağlamak isteyenler; “Bilişim Teknolojileri” üzerinde de faaliyet göstermeye başlamış ve genelde gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin sıkıntısı(baş belası) olmuştur.

“Bilişim” kavramının beraberinde getirmiş olduğu “Bilişim Suçları” kavramı adını her geçen gün biraz daha belirginleştirmektedir. Teknolojinin getirmiş olduğu araçlar vasıtasıyla (bilgisayar-internet, GSM cihazları, pos makineleri, kredi kartları vs.) işlenen bilişim suçları ulusal çözümlenebilecek bir suç kavramından çok uluslararası çözümlenebilecek bir oluşumdur. Bu bağlamda devletlerarası “Bilişim Suçları” konulu sözleşmelere azami derecede ilgi gösterilmeli ve suç üzerine birlikte gidilmesi gerekmektedir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ http://www.ankara.pol.tr/sayfalar/bilgilendirme_bilisimsuclari.aspx

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal alanla sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanma da, sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır.¹⁰⁶

Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık kavramı ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.¹⁰⁷ Ayrıca, gelecekte ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Elektronik bankacılığın uygulanması bir yandan bankacılıktaki işlemleri hızlandırmakta, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerini ve pazar paylarını arttırmalarını sağlamaktadır. Banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması sonucu, bir yandan müşteriye kolay ve hızlı hizmet sunulurken, diğer yandan müşterilerin kredi değerliliği için gerekli verilerin depolanması olanağı artmaktadır. Ayrıca self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, hem banka personelinin rutin işlemlerini azaltmakta hem de,

¹⁰⁶ Parasız, 2000, 129

¹⁰⁷ Keskin, 1999, 13

müşterinin çalışma saatlerinin dışında da banka hizmetlerinden yararlanması olanağını sunmaktadır.

Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biride, nakit-yöntem sistemidir.¹⁰⁸ Bankalar bu sistemi daha önce sadece büyük müşterileri için uygulamaktaydılar, ancak son zamanlar da, küçük ve orta boy firma müşterilerinin likidite yönetimi ve finansman durumuna ilişkin sorunlara da, çözüm getirmektedirler. Hatta bazı bankaların bu alandaki hizmetleri sadece likidite ve finansman ile sınırlı kalmayıp, proforma bilanço, kar-zarar planı, yatırımlar, satış, üretim ve personel planlaması içerecek şekilde yaygınlaşmaktadır.

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler sayesinde, bankacılık sektörü hedef ve planlarına uygun olarak önemli banka içi planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümlenecek karar ve uygulama olanaklarına sahiptirler. Böylece mevcut durumun yanı sıra, gelecekteki karlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişimleri, bazı göstergelerden yararlanarak bilinçli bir şekilde açıklığa kavuşturabilirler.¹⁰⁹

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, adları geçen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat altyapısının henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesi yukarıda sayılan eksikliklerin giderilmesiyle mümkün olacaktır.

Teknolojik gelişmeler sonucu, özellikle soyut ürünlerinin dağıtım maliyeti yok denecek kadar az bir seviyeye inmiştir. Ayrıca, bankacılık işlemleri herhangi bir yer veya hareket gerektirmeksizin istenilen her yerden günün her saati

¹⁰⁸ Özkan, 1999, 42

¹⁰⁹ Berk, 1998, 10-11

yapılabiliyor olmasıyla, pazarlamada sınırsız yer faydası ve sınırsız zaman faydası gibi yeni kavramlar ortaya çıkarmıştır. Ancak, internet bankacılığının olumlu yönlerini yanı sıra olumsuz yönlerinin olması ve bu olumsuz yönlerinin asgari düzeye indirilmesine yönelik öneriler şöyle sıralanabilir:

Güvenlik açısından alınması gereken önlemlerin başında müşteri numarası ve şifrenin gizliliğini sağlamak ve üçüncü şahıslarla bu bilgileri paylaşmamaktır. Ayrıca uzun süre aynı şifreyi kullanmamak, alınacak güvenlik önlemlerinden biridir. E-mail aracılığıyla kesinlikle şifre/parola veya kişisel bilgiler gönderilmemelidir. Şifreler bir yere yazılmamalı, bilgisayara ya da tarayıcıya kaydedilmemelidir.

Programlar bilinen kaynaklardan indirilmelidir. Bir uygulamayı çalıştırmak için, e-postaya eklenmiş bir dosya çalıştırılmamalıdır. Önce ekli dosya bilgisayardaki bir dizine kopyalanıp, daha sonra virüs programı ile kontrol edildikten sonra dosyanın güvenli bir şekilde açılması sağlanmalıdır. İnternet bankacılığına ilişkin işlemler tamamlandıktan sonra çıkış butonu kullanılmalıdır.

Finansal yenilik ve çeşitlendirme düzeyi arttıkça rekabet gücü ve verimlilik oranı da artmaktadır. Bütün bu koşullar, bankaların günümüzde uyguladıkları taktiklerin oluşmasına sebep olmuştur. Bu da günümüzde; yeni uygulamalarda, pazarlama faaliyetlerinde, özellikle de reklamlarda kendini açık bir biçimde ifade etmektedir. Dağıtım kanalları kurarken dikkat edilmesi gereken en önemli unsur insanları bir kanaldan diğerine yönlendirebilme yetisidir. Ayrıca müşterilerin ihtiyaçlarının da iyi bilinmesi de çok önemlidir.

Günümüzün başarılı bankası teknolojiyi daha yaygın olarak kullanan, müşteri memnuniyetine öncelik veren ve müşteriden alınan ücret ve komisyonlarda diğer bankalardan daha fazla alternatifler yaratabilen, ürün geliştirmede daha yönlendirici olan ve katma değeri yüksek yenilikçi ürünler sunabilen, şube yapısını amaçlarına yönelik olarak yeniden değerlendirebilen ve alternatif dağıtım

kanallarını etkin bir şekilde kullanabilen, değişimi etkin bir şekilde yönetebilen, kapsamlı olarak iş akışlarını yeniden yapılandırabilen bir banka olmalıdır. Diğer bir deyişle, müşterisinin kendi dilediği zamanda, dilediği yerde, dilediği biçimde bankacılık hizmetinden yararlanmasını sağlayacak banka başarılı olacaktır.

3.2. YASAL ALT YAPININ OLUŞTURULMASI AÇISINDAN HUKUKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

En hızlı gelişen teknolojiler ve yenilikler bu sektörde görölmektedir. Teknolojideki gelişmeler de hizmet sektörü faaliyetlerini destekler niteliktedir. İçöz, Tavmergen ve Özdemir (1999)'e göre bu gelişmelerin göstergesi, özellikle gelişmiş ölkelerde klasik sanayi ve klasik imalatçılık anlayışından uzaklaşılması, bu klasik anlayışın yerini hizmet anlayışının alması ile bilim ekonomisi ve hizmet sektörüne verilen önemin artışıdır.¹¹⁰

Gelişen bilgi teknolojilerinin, bilgi paylaşımında geldiği son nokta şüphesiz internettir. İnterneti ticaretten sanal ofis kurmaya kadar her noktada görmek mümkündür. Bu gelişmelere ve yeniliklere açık olmayan, ayak uydurmayan kurumlar varlıklarının devamı açısından güçlüklerle karşılaşmaktadırlar¹¹¹. İnternet vasıtasıyla teknoloji kullanımının ve teknolojiye olan yatkınlığın giderek yükseldiği bir gerçektir. Ülkemizde sürekli gelişen bu değer birçok pazarlama olanağını da beraberinde getirmektedir. Şirketler, internet ile hedef kitlelerine birebir ulaşabilmekte ve müşterilerinin ihtiyaçlarını ve sorunlarını daha rahat belirleyebilmektedir. Ayrıca, araçların ortadan kalkmasıyla şirketlerin maliyetleri de önemli ölçüde azalmaktadır.

Teknolojinin gelişimi ve insanlarla birebir iletişimi olanaklı hale getirmesi, merkezi insan olan hizmet faaliyetleri için büyük önem taşımaktadır. Hizmet işletmelerinde kalite değerlemeleri niteliksel olduğu için hizmet sektöründe

¹¹⁰ İçöz, Tavmergen ve Özdemir, 1999

¹¹¹ www.surebox.com

farklılık yaratmak zordur. Ayrıca, sunulan hizmetler gizli tutulmadığı için rakip firmalar tarafından hızlı bir şekilde taklit edilebilir. İşletmeler farklılıklarını ve müşterilerinin memnuniyetlerini, müşterilerinin hizmeti değerlendirme sürecindeki kriterlerine odaklanarak sağlayabilirler. Bu aşamada müşterilere daha hızlı çözümler sunulması, müşteriler ile birebir ilgilenilmesi önem kazanmaktadır. Bunları sağlayabilmek için kullanılacak en hızlı yol internettir. İnternet vasıtasıyla daha hızlı ve daha masrafsız bir şekilde müşteriye ulaşmak mümkündür.

Banka müşterilerinin internet bankacılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesine, banka müşterilerinin internet bankacılığına ilişkin tutumları itibariyle kümelenmesine ve bu kümelerin tanımlanmasına yönelik çalışmada İstanbul ilindeki belirli semtlerdeki en az bir bankada hesabı bulunan 18 yaş ve üstü müşteriler ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda Türkiye genelindeki farklı illerdeki müşterilerin ele alınması farklı sonuçlar doğuracaktır. Bunun yanı sıra, internet bankacılığının gelişimi ülkelere göre farklı gerçekleşmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı ülkelerdeki müşterilerin internet bankacılığına ilişkin tutumları incelendiği takdirde ülkemizdeki internet bankacılığının konumu hakkında bilgi edinilebilir.

Müşterilerin internet bankacılığına ilişkin tutumları zaman içinde farklılık gösterebilir. Bu nedenle, gelecekte yapılan çalışmanın tekrarlanması banka müşterilerinin internet bankacılığına ilişkin tutumlarında ve müşteri bölümlerinde gerçekleşen değişimlerin belirlenmesi bakımından faydalı olacaktır. İnternet bankacılığını, Türk Hukuku'nda doğrudan doğruya düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, 14.09.2007 tarihinde resmi gazetede yayımlanan, "Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlgilere İlişkin Tebliğ" ile İnternet bankacılığı hizmeti veren bankalara bazı yükümlülükler getirilmeye çalışılmaktadır.

Internet bankacılığı hizmetlerinden yararlanmak isteyen müşteri, banka ile “Internet bankacılığı hizmet sözleşmesi” yapmaktadır. Internet bankacılığı hizmet sözleşmesi, bankanın, bankacılık işlemlerinin sürekli olarak Internet üzerinden yapılabilmesini taahhüt ettiği ve müşterinin de söz konusu işlemler karşılığında öngörülen ücret veya komisyonları ödemeyi üstlendiği bir sözleşmedir. Bu tanımdan hareketle, Internet bankacılığı hizmet sözleşmesinin unsurları; bankanın bankacılık işlemlerinin sürekli olarak Internet üzerinden yapılabilmesini taahhüt etmesi, müşterinin, bankacılık işlemleri için öngörülen ücret veya komisyonu ödemeyi üstlenmesi ve tarafların anlaşması şeklinde sıralanabilir.

Internet bankacılığı hizmet sözleşmesiyle müşteriye, kullanıcı adı ve şifre verilmektedir. Böylece müşteri, bankanın şubesine gitmeden Internet’e erişim sağlayabildiği her yerden bankanın web sitesine bağlanıp, bankacılık işlemlerini yapabilmektedir. Internet bankacılığı hizmet sözleşmesi, sadece müşterinin bankacılık işlemlerini Internet üzerinden yapabilmesi imkânı vermekte olup, ileride yapacağı bankacılık işlemlerine ilişkin herhangi bir şartı içermemektedir. Bu haliyle söz konusu sözleşme çerçeve sözleşme niteliğinde değildir. Internet bankacılığı hizmet sözleşmesi, finansal hizmetlerin Internet üzerinden sunulmasına ilişkin bir sözleşme olup, teknik anlamda bir hizmet sözleşmesi değildir. Söz konusu sözleşmede, genel anlamda, bir iş görme niteliğinde hizmet edimi söz konusudur. Nitekim TKHK. m. 3/d hükmüne göre de hizmet, “*bir ücret veya menfaat karşılığında yapılan mal sağlama dışındaki her türlü faaliyeti*” ifade etmektedir.

Avrupa Birliğine uyum çalışmaları doğrultusunda Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun yeniden gözden geçirilmiş ve 4822 sayılı “Tüketicinin Korunması Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 06.03.2003 tarihinde kabul edilmiştir. Yapılan söz konusu değişiklik ile “mesafeli sözleşmeler” başlığını taşıyan 9/A maddesi getirilmiştir. Bu hükme göre, mesafeli sözleşmeler; “*yazılı, görsel, telefon ve elektronik ortamda veya diğer iletişim araçları kullanılarak ve tüketicilerle karşı karşıya gelinmeksizin yapılan ve malın veya*

hizmetin tüketicie anında veya sonradan teslimi veya ifası kararlaştırılan sözleşmelerdir.” Söz konusu hüküm doğrultusunda, müşterilerin bankalarla yaptıkları Internet bankacılığı hizmet sözleşmesi bir mesafeli sözleşmedir.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun m. 9/A hükmü, finansal hizmetleri uygulama alanından hariç tutmamakla birlikte, Mesafeli Sözleşmeler Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (MSHY) m. 11/a hükmüyle sadece, “banka ve sigorta ile ilgili sözleşmeler” Yönetmeliğin uygulama alanı dışında bırakılmaktadır. Böylece, söz konusu yönetmelik hükmüyle bu iki sözleşme dışında finansal hizmetlerle ilgili diğer tüm sözleşmeler Internet üzerinden yapılmış ve TKHK m. 9/A’daki şartları yerine getirmek kaydıyla mesafeli sözleşme olarak addedilebilecektir. Ancak, TKHK böyle bir sınırlandırma yapmamasına rağmen, bir yönetmelikle sınırlamanın getirilmesi isabetli olmamıştır. Bu durumda, Avrupa Birliği’nin finansal hizmetlerle ilgili Direktifi (2002/65/EC sayılı Finansal Hizmetler Direktifi) Türk Hukukuna adapte edilinceye kadar, banka ve sigorta kesimini mutlu, finansal hizmetlerle uğrasan diğer kesimleri ve elbette hepsinden önemlisi banka ve sigorta ile ilgili sözleşmelerde korumasız bıraktığı için tüketicileri mutsuz edecektir.

SONUÇ

Bankacılık sektörünün de diğer sektörler gibi hatta onlardan da bir adım daha önde, ürünlerinin pazarlanması ve tanıtımı için, günümüzün en etkili iletişim araçlarından birisi olan internet teknolojisini kullanması önem arz etmektedir. Bankacılık sektörü, müşterisi ile iletişimi esnasında mesajların alıcıya iletilmesi ve sonrasında geri dönüşlerin verimli bir şekilde alınması internet tabanında daha verimli ve avantajlı olmaktadır. Bunun farkında olan bankalar web tabanlı ürünler geliştirmekte ve kullanılmaktadırlar. Bankacılık işlemlerinin internet üzerinden yapılması banka ve müşterilerine büyük avantaj ve ayrıcalıklar getirmektedir. Bankaların müşterilerine sundukları internet bankacılığı ürünü günümüz teknolojik çağının ve bankacılık sektörünün parlayan yıldızıdır. Müşteri ve banka iletişiminin temelindeki internet bankacılığı ürünü her gün gelişmekte ve geliştirilmektedir. İnternete bağlanılan, bilinen her türlü araç ile bankacılık işlemleri yapılabilmektedir. Bu araçlar arasında masanızın üzerindeki bilgisayardan tutun da, tablet bilgisayar, cep telefonu ve hatta internete bağlanabildiğimiz televizyonlar ile dahi işlemler yapabilmekteyiz. Teknolojinin baş döndüren hızına yetişmek mümkün görünmüyor. Bankaların gündemi yakından takip etmesi ve yatırımlarını bu yönde yapması gerekmektedir.

Tüketici açısından internet bankacılığı uygulamalarının en önemli avantajı, şubeye gitme zorunluluğunun ortadan kalkmasıdır. Bu uygulamanın pratikliği ve bilginin anında akışı sayesinde, bireysel müşteri kendi yatırım ve ödemelerini günün 24 saati dilediği gibi idare edebilir ve tercihlerini daha bilinçli olarak yapabilir. Bu sistemin tüketici açısından en önemli dezavantajı ise olası güvenlik sorunlarıdır. Her türlü önleme rağmen, internet sitelerinin hala yüzde yüz güvenli olmayışı ve kişisel şifrelerin alakasız kişilerce ele geçirilme ihtimali birçok tüketicinin internet bankacılığı konusunda internet bankacılığına isteksiz kalmasının temel nedenidir. İnternet bankacılığı, geleneksel bankacılığın olumsuz sorunlarına çözüm olarak önerilmektedir. İnternet, bankaların müşterileri ile olan

ilişki kurma yöntemlerini değiştirmekte yani müşterileri ile olan ilişkilerini başlatmalarını, geliştirmelerini ve sonlandırmalarını etkilemektedir.

İnternet bankacılığının mevcut hizmetleri müşterilere aktarmanın farklı bir yolu olmanın yanı sıra birçok fayda sağlamaktadır. İnternet bankacılığı, internet ödeme sistemlerini kolaylaştırırken birçok hizmetin ve alışverişin aktarılmasını sağlar. Müşteriler işlemlerini yapmak için konum değiştirmek ve fazla zaman harcamak zorunda kalmamaktadırlar. Hızlı ve kolay bir şekilde istedikleri yerden banka hizmeti alabilmektedirler. İnternet kanalında yapılabilecek işlemler tüm müşteriler için eşit ve aynı hızdadır. Bununla birlikte firmalar için, isteğe bağlı olarak özel yetkilendirme ve onay mekanizmaları kurulabilmektedir. Böylece firmalar, pratik ve güvenli bir otokontrol mekanizması sağlamaktadırlar.

İnternet bankacılığı, bankalara da önemli avantajlar sunmaktadır. İnternet bankacılığı sayesinde, bankaların maliyetlerinin azalması ve bankaların müşterileri ile direk olarak iletişim sağlamaları mümkün olmaktadır. İnternet bankacılığının diğer avantajları arasında bankanın ününü güçlendirmesi ve yeni müşteri çekmeyi sağlaması yer almaktadır. Dolayısıyla, bankalar, şubelerinin yüklerinin azalması ve müşterilere daha hızlı hizmet verebilme kolaylığı sonucu müşterilerini, internet şubelerine yönlendirmeye çalışmaktadırlar.

İnteraktif bankacılık işlemlerinde, bir tarafta kendisini mevduat sahibi olarak tanıtan “bu kişiye ait bilgi ve şifreyi kullanan” bir kişi, diğer tarafta bankanın otomatik olarak işlem yapmak üzere programlanmış bilgisayarını vardır. Bu açıdan, kimlik tespiti ve teşhis, elektronik ortamda sorulan sorulara cevap yazılması suretiyle yapılır. Bilgisayar programından sorulan soruları cevaplayan herkes, tıpkı mevduat sahibi gibi, kabul edilir ve işlem yapmasına izin verilir. İnternet ortamının herkese açık olması nedeniyle, mevcut teknik sistemde mevduat sahibine ayrılan işlem alanına üçüncü kişilerin girerek bu bilgileri ele geçirmek suretiyle usulsüz işlemler yapması söz konusu olabilir. BDDK'nun, bankacılık bilişim sistemi yönetimindeki kullanılmasını öngördüğü tekniklerde; “çok

faktörlü kimlik doğrulama, e-imza, şifreleme” gibi üç adet güvenlik önlemlerinin sunulduğu, ancak bankaların internet bankacılığı hizmetinden yararlanmak isteyen kullanıcılara bunlardan sadece şifreleme; *“akıllı SMS, akıllı anahtar, şifrematik”* gibi maddi külfeti en az olduğu düşülen uygulamaları müşterinin kullanımına sunduğu, mali külfeti daha az olan ve daha güvenli olan e-imza ile giriş tekniğini müşterinin kullanımına sunmaması bankaların kusurudur.

İnternet bankacılığında kişilere ait verilen üçüncü şahıslar tarafından elde edilmesinde temel olarak kullanılan bir kullanıcı adı, numarası ve şifre, parola gibi üç adet yöntemin bulunduğu, dolayısıyla bankaların internet bankacılığı için müşteriler ile sözleşme yaparken bu tür tehlikelerin varlığını belirgin ve vurgulu bir şekilde müşteriye bildirmesi gerektiği, sözleşmelerde bu hususta vurgu yapmaları, maksimum güvenlik sağlayacak tedbir ve uygulamaları müşterinin seçimine bırakılmamaları gerekirken yüksek güvenlik gerektiren internet bankacılığı uygulamasının getirdiği mali külfetten sakınmaları bankaların kusurudur. Güvenlik açığı bulunan sistemi sunmaktan sorumlu olan bankaların gerekli güvenlik önlemlerini alması ve sistem güvenliğini sağlaması zorunludur.

Bir güven kurumu olarak faaliyet gösteren bankaların objektif özen yükümlülüğünün yerine getirilmemesinden kaynaklanan hafif kusurlarından dahi sorumlu oldukları ve bu nedenle banka müşterisinin hesabında bulunan paranın müşterinin haberi olmadan bilgisayar korsanlığı yolu ile başka bir hesaba aktarılmasının önlenmesi konusunda ek güvenlik tedbirleri alması hususunda bankalar sorumludur.

İnternet ortamında yapılan usulsüz mevduat işlemlerinden sorumlu olacak kişileri belirlerken, işlemin yapılma şekli ve kusur durumuna bakarak bir sonuca varmak gerekir. Bu noktada açıklamak gerekir ki, bankaların müşterilerine imzalattıkları sözleşmelerde sorumsuzluk kayıtları BK.m.115 ve 116/III hükümleri gereğince geçersiz olup, buda bankanın sorumluluktan kurtulmasına imkân vermez.